SREE

Mokshasarardha

SANGRAHAM

AND

Bhagavadgitartha

SANGRAHAM

WITH COMMENTARY

BY

Sreeman Madabhooshi Vadi Mathebha Kanthiravam

SIMHADRI APPALACHARYULU GARU.

FIRST EDITION, 1,000 COPIES.

1913.

Price 12 As.

COCANADA:

PRINTED BY SCAP[illegible] & COMPANY.

శ్రీ

మోక్షసారార్థసంగ్రహము.

గీతార్థసంగ్రహము.

సటీక.

ఈసంపుటము

శ్రీమాన్ మాడభూషి వాదిమత్తేభకంఠీరవం

సింహాద్రి అప్పలాచార్యులవారిచే

రచియింపఁబడి ప్రకటింపఁబడియె.

కాకినాడ.

స్కేప్ అండు కో., ప్రింటర్సు.

1913.

 [వెల రు 0—12—0.

శ్రీం శ్రీయైనమః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

పీఠిక.

ప్రపన్నులారా! అన్యమతములన్నిటిలో "కేచిదద్వైతమిచ్ఛంతి ద్వైతమిచ్ఛంతి చాపరే। సమం తత్త్వం నజానంతి ద్వైతాద్వైతవివర్జితమ్" అని భగవద్వాక్యముచే ప్రసిద్ధిచెందియుండు సర్వజనసమ్మతమైన విశిష్టాద్వైతమతమును ప్రజ్వలింపజేసిన శ్రీరామానుజులవారిచేత సర్వచేతనోజ్జీవనార్థమై స్థాపింపబడినట్టిన్ని, మతగ్రంథములను వారున్ను, మనపూర్వాచార్యులవారున్ను విశదీకరించిన గ్రంథములనేకములు సంస్కృతమందు ద్రావిడభాషయందుండుటచే ఆంధ్రదేశీయులకు ఆభాషాజ్ఞానములేకపోవుటచే మోక్షహేతువులైన యాగ్రంథములయందున్న సారమును గ్రహింపజాలక వారి స్వభాషయైన ఆంధ్రభాషలో విశదీకరించవలెనని అనేకపెద్దలు సూచించుటచే నాయథాశక్తిని యీమోక్షసారార్థసంగ్రహమును, యామునాచార్యకృతమగు భగవద్గీతార్థసంగ్రహమునకు టిప్పణితాత్పర్యములను అందరకు తేటంబగునట్లు తెలుగుభాషయందే వ్రాసితిని. ఈగ్రంథమందు బ్రహ్మసూత్రశ్రుతిస్మృతిపురాణాములధికముగానుండును. అయినను ఈగ్రంథములోని సారమును పెద్దలుగ్రహించి "అనంతశాస్త్రం బహువేదితవ్యం। స్వల్పశ్చకాలో బహవశ్చవిఘ్నాః। యత్సారభూతం తదుపాసితవ్యం హంసోయథాక్షీరమివాంబుమిశ్రం" అనునట్లు యీగ్రంథమందలి తప్పులను యెంచక గుణాధికమునే గ్రహించి ఆనందింతురని నమ్ముచున్నాను.

ఈగ్రంథములు ముద్రించునపుడు నేను గ్రామాంతరమందున్నను, ప్రూఫులుదిద్ది నాకు అన్నివిధముల సహాయముచేసినట్టి కాకినాడనివాసులున్ను, మదన్వయులున్ను, అయిన శ్రీమాన్ మాడభూషి వాదిమత్తేభకంఠీరవం, సింహాద్రి అప్పలాచార్యులుగారికి నాకృతజ్ఞతను వెల్లడిచేయుచున్నాను.

శ్రీ

ఇట్లు,

శ్రీమాన్ మాడభూషి వాదిమత్తేభకంఠీరవం

సింహాద్రి, అప్పలాచార్యులు.

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పఙ్క్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
3	13	విసరం	వికరం
6	22	చిద్వి	అచిద్వి
9	1	పచీ	పంచీ
11	8	కనిపుణుల	కునిపుత్రుల
14	9	దుష్పన్న	దుత్పన్న
15	20	భాగ్య	భోగ్య
16	18	కృత్స్నార్థా	కృత్యార్థా
17	23	కారార్థా	ఉకారార్థా
22	8	ఊహ	వ్యూహ
30	2	బ్రాహ్మణ	బృంహణం
,,	12	నమే	నేమే
,,	13	త్రాణిపో	త్రాణినాపో
,,	15	పరుచేం	పరుణేం
32	24	దిస్య	ధీస్య
42	10	యస్తి	యదస్తి
44	25	వ్యాకమే	వ్యాహమే
45	9	పిత	పిః
55	2	యాజ్ఞవత్క్యః	యాజ్ఞవల్క్యః
56	17	నికే	నిరే
60	15	చాక్షుపతే	చాక్షుషతే
64	14	అయా	యయా
,,	15	అదే	అవే
73	12	తాదాత్మ్య	తాదాత్మ్యక
76	20	కాబో	కాకబో
82	7	హీనసిప్ర	హీనప్ర
88	10	సీత్	సీత

ప్రార్థనా శ్లోకములు.

శ్లో॥ పాండురాభేందుసంకాశం కుండలాభ్యాం విరాజితం
సర్వవిద్యాప్రదాతారం హయగ్రీవం నమామ్యహమ్॥

శ్లో॥ క్షీరాబ్ధితనయాం దేవీం కామితార్థప్రదాయినీమ్
దారిద్ర్యధ్వంసనీంలక్ష్మీం వందేహం పద్మమాలినీమ్॥

శ్లో॥ బౌద్ధపాషండజేతారం సూత్రభాష్యప్రవర్తకం
కుదృష్టిధ్వంసకర్తారం వందే రామానుజంగురుమ్॥

శ్లో॥ వేదవేదాంతతత్వజ్ఞం సదాచారప్రవర్తకమ్
వాత్సల్యాదిగుణావాసం లోకాచార్యం నమామ్యహమ్॥

శ్లో॥ వేదాంతద్వయవక్తారం కామక్రోధాదివర్జితం
శమాదిగుణసంపన్నం వందేవేంకటదేశికమ్॥

శ్లో॥ ఆచార్యస్య కులీనస్య వేంకటార్యగురోస్సుతమ్
రామానుజఇతిఖ్యాతం తం వందేప్రపితామహమ్॥

శ్లో॥ వేదాంతబ్రహ్మసూత్రాణాం వ్యాఖ్యాతత్వసుబోధినీ
కృతారామానుజార్యేణ సర్వజ్ఞానాభివృద్ధయె॥

శ్లో॥ రామానుజగురోః పుత్రం గోవిందార్యఇతిస్మృతం
సత్సంప్రదాయసంపన్నం తం వందేహం పితామహమ్॥

శ్లో॥ భగవద్భక్తితత్వజ్ఞో ధర్మనిష్ఠస్సుబుద్ధిమాన్
కృష్ణమార్యఇతిఖ్యాతః కులేనైధ్రువకాశ్యపె॥

శ్లో॥ మయాతజ్జేష్ఠపుత్రేణ మోక్షసారార్థసంగ్రహః
రచితోయం మహద్గ్రంథో భగవద్భక్తిసిద్ధయె॥

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీం శ్రీయైనమః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

మోక్షసారార్థసంగ్రహము.

జీ వ ప్ర క ర ణ ము.

ముముక్షువైన జీవునికి మోక్షము కావలెననునప్పుడు తత్వత్రియజ్ఞానము కావలెను. తత్వత్రియమనగా జీవుడు, ప్రకృతి, ఈశ్వరుడు. చిత్తనగా, జీవుడు. జీవస్వరూపమేమనగా, దేహేంద్రియమనః ప్రాణబుద్ధి విలక్షణమై, అజడమై, ఆనందరూపమై, నిత్యమై, అణువై, అవ్యక్తమై, అచిన్త్యమై, నిరావయవమై, నిర్వికారమై, జ్ఞానాశ్రయమై, ఈశ్వరునికి నియామ్యమై, ధార్యమై, శేషమై యుండును. జీవస్వరూపము దేహాదివిలక్షణముగా నుండడమెందుకనగా దేహాదులు నాయొక్క దేహాదులని ఆత్మలో వేరుగాతోచుటచేతను ఇదియనితోచుటచేతను ఆత్మ నేనని తోచుటచేతను ఇవి యొకసమయమందు తోచి మరియొకసమయమందు తోచకపోవుటచేతను ఆత్మ యెప్పుడు తోచుటచేతను ఇవి యనేకములగుటచేతను ఆత్మ యొకడగుటచేతను జీవుడు వీట్లలో విలక్షణమని భావించవలెను. ఈయుక్తులు ప్రత్యక్షము కాన్నివైనను శాస్త్రబలముచే జీవుడు దేహాదివిలక్షణముగాగలడు. అజడమనగా జ్ఞానమును విడచి తానేతోచడము. ఆనందరూపమనగా సుఖరూపమైయుండుట. నిద్రించినవాడు సుఖముగా నిద్రించితి ననుటచే సుఖరూపముగా గలడు. నిత్యమనగా యెప్పుడునుండుట. ఎప్పుడున్నదున్నట్టయితే జన్మమరణములు గలుగుట

యేలాగనగా జన్మమనగా దేహసంబంధము. మరణమనగా దేహవియో
గము. అణువైనదెందుకనగా హృదయప్రదేశమునుంచి పోవుచున్నది
వచ్చుచున్నదియని శాస్త్రముచెప్పటచే జీవుడు అణువుగాగలడు.
అణువై హృదయమందున్నట్టయినా శరీరమంతయు సమానసుఖదుఃఖము
లనుభవించడ మెందుకనగా, మణిసూర్యదీపాదు లొకచోటయుండగా
కాంతి అంతటా సమానముగా వ్యాపించునటువలె జ్ఞానమంతటను స
మానముగా వ్యాపించుటచేతను, అవి వీటిని యనుభవించుటకు బాధ
లేదు. ఒకానేకకాలమందు అనేకదేహములను ధరించడమున్ను జ్ఞానవ్యా
ప్తిచేతనే. అవ్యక్తమనగా ఘటపటాదులను గ్రహించే చక్షురాదులవల
న తోచకుండాయుండడము. అచిన్త్యమగుటయనగా, ప్రకృతితో సజా
తీయమని తెలచకూడనదియై యుండుట. నిరవయవమనగా, అవయవస
ముదాయము లేకుండా యుండడము. నిర్వికారమనగా, ప్రకృతివలె వి
కారించడములేకయే ఒకేవిధముగా యుండడము. ఈలాగునయుండుటచే
శస్త్రము, అగ్ని, జలము, వాయువు, ఆతపము మొదలగువాట్ల
చే భేదించుట, దహించుట, తడుపుట, ఇగిరింపచేయుట ఇవిచేయుటకు
వీలులేకయుండును. ఆర్హతులు (...............) జీవుని దేహపరి
మాణముగా చెప్పినారు. అది శ్రుతివిరుద్ధము. అనేకదేహములను ప
రిగ్రహించే యోగులస్వరూపమునకు నాశనమువచ్చును. జ్ఞానాశ్రయ
మనగా జ్ఞానమునకు యునికిపట్టుగా యుండడము. జీవుడు జ్ఞానమునకు
యునికిపట్టుగా యుండుటయే గాక జ్ఞానమేయుంటే, నాకుతెలుసునని చె
ప్పవలెను, నాకుతెలియదని చెప్పకూడదు, జ్ఞాతవన్నప్పుడే కర్తాభోక్తా
యని చెప్పడమైనది, కర్తృత్వభోక్తృత్వములు జ్ఞానావస్థయొక్క భేదము
లగుటచేతను, కొందరు, గుణములకేకర్తృత్వము గలదు, ఆత్మకు లేద
న్నారు. అప్పడితవికి శాస్త్రవశ్యమున్ను భోక్తృత్వమున్నసరించును.
సంసారికప్రవృత్తులయందు కర్తృత్వము స్వరూపప్రయుక్తముకాదు.

గుణసంసర్గకృతము, కర్తృత్వమే ఈశ్వరాధీనము, జ్ఞానాశ్రయమైతే శాస్త్రములయందితనిని జ్ఞానస్వరూపుడనిచెప్పుట యేమంటే, జ్ఞానములేకయే తన్ను తెలుసుకోవడముచేతనున్ను, జ్ఞానము సారభూతగుణమై నిరూపకధర్మమగుటచేతనున్ను చెప్పబడినది. నియామ్యమగుటయనగా, ఈశ్వరబుద్ధ్యాధీనముగా సర్వవ్యాపారములుకలదై యుండడము. ధార్యమగుటయనగా, యతనియొక్క స్వరూపసంకల్పములులేనప్పుడు తనసత్తులేనట్టుయుండడము, శేషమగుటయనగా గంధము, పుష్పము, తాంబూలాదులవలె యతని ఇష్టవినియోగార్హమైయుండడము. ఇదే, గృహ, క్షేత్ర, పుత్ర, కళత్రాదులువలె పృథక్సిద్ధ్యాదులకు యోగ్యమయ్యేలాగుయుండుటయు గాక శరీరమువలె వాటికి యోగ్యముగా యుండడము, జీవస్వరూపమే బద్ధముక్త, నిత్యరూపములచేతను మూడువిధములుగానుండును. బద్ధులనగా సంసారులు. ముక్తులనగా, సంసారబంధములేనివారలు నిత్యులనగా, ఎల్లప్పుడుసంసారములేని శేష శేషాశనాదులు, జలమునకు అగ్నిసంస్పృష్టస్థాలీసంసర్గముచేతను ఔష్ణశబ్దాదులు కలిగినట్లే జీవునికి ప్రకృతిసంబంధముచేతను అవిద్యాకర్మవాసనారుచులుండడము, ప్రకృతినివిడచినతోడనే అవిద్యాదులు వదలుచున్నవని చెప్పుదురు. ఇవిమూడున్ను వేర్వేరుగాయనంతములై యుండును. కొందరు ఆత్మభేదములేదు, ఆత్మయొకటియేకద్దు అందురు. అట్టిపక్షమందు ఒకడుసుఖించుకాలములో వేరొకడుదుఃఖించకూడదు. అదిదేహభేదముచేతనంటే సౌభరిశరీరమందున్ను యదిగనుగొనవలెను. ఒకడు సంసారములోయుండుటయును, ఒకడుముక్తుడగుటయును, ఒకడుశిష్యుడగుటయును, ఒకడాచార్యుడగుటయును, విషమసృష్టియును కూడదు. ఆత్మభేదమును చెప్పే శ్రుతికోటిన్ని విరోధించును. శ్రుతియుపాధిభేదమును చెప్పుచున్నదనియెంచకూడదు. మోక్షదశయందుభేదముండుటచే, అప్పుడుదేవమనుష్యాదిభేదము కామక్రోధాదిభేదమున్ను, విడచి, జీవ

స్వరూపము మిక్కిలిసమమై యేవిధముచేతనున్ను భేదముచెప్పసాధ్యము కానట్లు యున్నప్పటికి కొలతయు, తూనికయు, ఆకారమున్ను, సమము గాయుండేబంగారుకడవలు, రత్నములు, ధాన్యములు, మొదలగువాటి కి భేదమున్నట్లుగానే స్వరూపభేదమున్నుసిద్ధము. కాబట్టి యాత్మభేద ము గ్రహించవలెను. ఇప్పుడు వీళ్ళకులక్షణము శేషత్వముతోగూడిన జ్ఞాతృత్వము వీరలజ్ఞానమేస్వరూపమువలె నిత్యద్రవ్యమై అజడమై ఆనం దరూపమైయుండును. అయితే జ్ఞానమునకును స్వరూపమునకును తారత మ్యమేమనగా, స్వరూపముధర్మియై సంకోచవికాసములకయోగ్యమై త న్నుగాక ఇతరములను ప్రకాశింపచేయకపోవుటచేత తనకుతానే ప్రకా శించే పత్తాగలదై యణువై యుండును. జ్ఞానము ధర్మమై సంకోచవికాస ములకుయోగ్యమై తన్నుగాక ఇతరములైనవాటిని ప్రకాశింపచేయుదగి నదై తనకుతానేప్రకాశించక యాత్మ ప్రకాశింపచేయదిగినదై వ్యాపక మైయుండును. వాటియందుకొందరిజ్ఞానమెప్పుడున్ను వ్యాపకమైయుండు ను. కొందరిజ్ఞాన మవ్యాపకమైయుండును. కొందరిజ్ఞానమొకప్పుడు వ్యా పకముగాను మరియొకప్పుడవ్యాపకము గాను ఉండును. జ్ఞానము నిత్యమై నట్టైతే నాకుజ్ఞానముగలిగినది నశించినది అనేదేమంటే ఇంద్రియద్వారా ప్రసరించి విషయములను గ్రహించుటయున్ను జయించుటయున్ను, అవు టచేత ఆలాగునచెప్పటకు కొరతలేదు. ఇదే ఒకటిగాయుంటూ అ నేకముగాతోచడను ప్రసరణభేదముచేతను ద్రవ్యమెనరీతియేమంటే క్రియాగుణములకాశ్రయమై యజడమైయుండుటచేతను ద్రవ్యమనద గును. అజడమైతే సుషుప్తిమూర్ఛాదులలో తోచవద్దాయంటే ప్రస రణ లేకపోవుటచేతనుతోచదు. ఆనందరూపమంటే జ్ఞానముప్రకాశించు నపుడు అనుకూలమైయుండడము. విషశస్త్రాదులను చూపించునపుడు ప్రతికూలమైయుండుటకుగారణము దేహాత్మభ్రమాదులు. ఈశ్వరాత్మ యగుటచే సర్వపదార్థములకును యానుకూల్యమేస్వభావము ప్రాతికూ

ల్యముమధ్యవచ్చునది. ఇతరానుకూల్యము స్వాభావికమైతే ఒకనికొక కాలమందు ఒకచోటయనుకూలములైన గంధపుష్పాదులు దేశాన్తరమందును కాలాంతరమందును ఇతనికే ఆదేశమందే యాకాలమందే వేరొకరికిన్నీ ప్రతికూలముకాకూడదు.

ప్రకృతి ప్రకరణము.

ప్రకృతి జ్ఞానశూన్యమై వికారాస్పదమైయుండును. ఇదిశుద్ధసత్వమనిన్నీ, మిశ్రసత్వమనిన్నీ, సత్వశూన్యమనిన్నీ, మూడువిధములు. ఇందులో శుద్ధసత్వమనగా రజస్తమస్సులుగలియక కేవలసత్వమై నిత్యమై జ్ఞానానందజనకమై కర్మచేతనుగాకుండా కేవలభగవదిచ్ఛచే విమానగోపుర మంటప ప్రాసాదాదిరూపములచే పరిణమించేదై నిరవధికతేజోపమై నిత్యముక్తులచేతనున్ను ఈశ్వరునిచేతనున్ను పరిచ్ఛేదించేదై యత్యద్భుతమైయుండేదొకటి. దీనిని కొందరుజడమన్నారు, కొంద రజడమన్నారు. అజడమైనప్పుడు నిత్యులకును, ముక్తులకును, పరమాత్మకును, జ్ఞానము విశిచేతోచును; సంసారులకుతోచదు. ఆత్మలోనున్ను, జ్ఞానములోనున్ను, భిన్నమైనరీతి యెందుకనగా నేననితోచకపోవుటచేతనున్ను, శరీరములై పరిణమించుటచేతనున్ను, విషయములనువిడచి తానే తోచుటచేతనున్ను, శబ్దస్పర్శాదులుండుటచేతనున్ను, భిన్నముగాగా గలదు. మిశ్రసత్వమనగా సత్వరజస్తమస్సులు మూటితోటికూడి బద్ధచేతనునియొక్క జ్ఞానానందములకు తిరోధాయకమై విపరీతజ్ఞానజనకమై, నిత్యమై, ఈశ్వరునికిక్రీడాపరికరమై, ప్రదేశభేదముచేతనున్ను కాలభేదముచేతనున్ను సదృశమై విసదృశమై యుండును. వికారములనుగలిగించేదై ప్రకృతి, అవిద్యా మాయా యనేపేర్లుగలదై యుండును. ఓద్వ

శేషము ప్రకృతియనేది వికారములనుపుట్టించే దగుటచేతను, అవిద్య యనగా జ్ఞానవిరోధియగుటచేతను, మాయయనగా, విచిత్రసృష్టిని చేసే దగుటచేతను, ఇదే ఇరువై నాలుగుతత్వములై యుండును. ఇందులో ప్రథమతత్వము ప్రకృతి. ఇది యవిభక్తతమస్సనిన్నీ, విభక్తతమస్సనిన్నీ, అక్షరమనిన్నీ, కొన్నియవస్థలుగలదై యుండును. ఇందులోనుంచి గుణవైషమ్యములచే మహదాదివికారములుపుట్టును. గుణములనగా సత్వరజస్తమస్సులు. ఇవి ప్రకృతికి స్వరూపానుబంధులై యస్వభావములై ప్రకృత్యవస్థయందు యనుద్భూతములై వికారదశయందుద్భూతములై యుండును. సత్వము జ్ఞానసుఖములనున్ను ఉభయసంగమునున్ను పుట్టించును. రజస్సు రాగతృష్ణాసంగములనున్న కర్మసంగమమునున్ను పుట్టించును. తమస్సు విపరీతజ్ఞానమునున్ను అనవధానమునున్ను, ఆలస్యమునున్ను, నిద్రయున్ను, పుట్టించును. ఇవి సమానములైనపుడు వికారములు సమానములై యస్పష్టములై యుండును. విషమములైనపుడు వికారములు విషమములై స్పష్టములై యుండును. విషమవికారములలో ప్రథమవికారము మహత్తు. ఇది సాత్వికము, రాజసము, తామసము, యని త్రివిధమై అధ్యవసాయజనకమై యుండును. ఇందులోనుంచి వైకారికము, తైజసము, భూతాదికము, యని త్రివిధమైనయహంకారములుపుట్టును. అహంకారమభిమానహేతువై యుండును. ఇందులో యనగా వైకారికములోనుంచి శ్రోత్రత్వక్, చక్షు, జిహ్వా, ఘ్రాణము లనే జ్ఞానేంద్రియములైదున్ను వాక్, పాణి, పాద, పాయూపస్థము లనే కర్మేంద్రియములైదున్ను మనస్సనే పదునొకొండింద్రియములున్ను పుట్టును. భూతాదులలోనుంచి శబ్దతన్మాత్రలు పుట్టును. ఇందులోనుంచి ఆకాశము స్పర్శతన్మాత్రలున్ను పుట్టును. ఇందులోనుంచి వాయువు రూపతన్మాత్రలు పుట్టును. ఇందులోనుంచి తేజస్సు రసతన్మాత్రలుపుట్టును. ఇందులోనుంచి అప్పుగంధతన్మాత్ర

లు పుట్టును. ఇందులోనుంచి పృథివిపుట్టును. స్పర్శతన్మాత్రము మొదలైన నాలుగుతన్మాత్రలు ఆకాశము మొదలైన నాలుగుభూతములకున్ను కార్యమై వాయువుమొదలైన నాలుగుభూతములకున్ను కారణమైయుండునని చెప్పుదురు. తన్మాత్రము లేవియనగా భూతములయొక్క సూక్ష్మావస్థలు తతిమ్మా రెండహంకారములున్ను స్వకార్యములను పుట్టించేటపుడు రాజసాహంకారము సహకారియై యుండును. సాత్వికయహంకారము శబ్దతన్మాత్రాదిపంచకమును బొంది సహకారియైయుండి శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియములైదును సృజించును. దానినిసహాయముగాగొని వాగాదికర్మేంద్రియములైదింటిని సృజించును. వీట్లను విడచి తానే మనస్సునుసృజించునని చెప్పదురు. కొందరు ఇంద్రియములలో గొన్నిటిని భూతకార్యమని చెప్పినారు. అది శాస్త్రవిరుద్ధము ఇవన్నియు భూతములాప్యాయకములు. ఇవిచేరితేనేతప్ప కార్యములేకపోవుటచేతను మన్నును ఇసుకయును నీళ్ళునుచేర్చి గోడపెట్టేవారివలె ఈశ్వరుడు వీటినంతయును దనలోచేర్చి ఒకయండముగాచేసియందులో చతుర్ముఖ బ్రహ్మను సృజించెను. అండమునున్ను అండకారణమునున్ను దానేగలుగచేసెను. అండమునకులోబడినవస్తువులను చేతనులకంతర్యామియైనిల్చియుండేటట్టుచేసును. అండములు తానసేకములై పదునాలుగులోకములతోటికూడి ఒకటికొకటిచేరికలసియున్న యేడావరణములచేచుట్టుకోబడి ఈశ్వరునికి క్రీడాకందుకస్థానీయములై జలబుద్బుదములవలె యేకకాలమందు సృష్టములై యుండును. భూతములయందు ఆకాశము యవకాశహేతువు వాయువువహనాదిహేతువు తేజస్సువచనాదిహేతువు జలము సేచనపిండికరణాదిహేతువు పృథివీధారణాదిహేతువందురు. శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియములైదింటికిన్ని ప్రత్యేకప్రత్యేకముశబ్దాదులైదింటిని గ్రహించటమువిధి. వాగాదికర్మేంద్రియములైదింటికిన్ని విసర్గ, శిల్ప, గత్యుక్తులువిధి. మనస్సువీటినన్నిటిని మదత్యక్షము. ఆకాశాదిభూతములకు

వరుసగాశబ్దాదులు గుణములై యుండును. గుణవినిమయము పంచకరణముచే ఆకాశమునల్లబడి తోచడము. దానివలననే ముందుముందుదానిని తన్మాత్రిలతోకూడుకొని యుత్తరోత్తరతన్మాత్రిలు స్వవిశేషములను పుట్టించుటచే గుణాధికముకలిగెననిచెప్పుదురు. సత్వశూన్యమనగా కాలము. ఇదిప్రకృతిప్రాకృతములయొక్క పరిణామములకు కారణమై కళాకాష్టాదిరూపముచే వరిణమించునదియై నిత్యమై, ఈశ్వరునికిక్రీడాపరికరమైశరీరభూతమైయుండును. ఇతరములైన రెండచిత్తులు ఈశ్వరునికిన్నీ జీవునికిన్నీ భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానములై యుండును. భోగ్యములనగా విషయములు భోగోపకరణములనగా చక్షురాదికరణములు భోగస్థానములనగా చతుర్దశభువనములున్ను సమస్తదేహములున్ను వీటియందు మొదటియచిత్తుకు క్రిందసరిహద్దుగల్గివలుచుట్టు పైనహద్దులేకనేయుండును. మధ్యయచిత్తుకు నలుతట్లాక్రింద హద్దులేకనే పైనహద్దుగల్గియుండును. కాలమెచ్చటనున్ను, యొకేరీతిగాగల్గియుండును. కాలమే పరమపదమందునిత్యము. ఇచ్చటయనిత్యమనిన్నీ చెప్పుదురు. కొందరు కాలములేదన్నారు. ప్రత్యక్షముచేతనున్ను ఆగమముచేతనున్ను సిద్ధించుటచేనది చెప్పగూడదు. అనేకులు దిక్కనిప్రత్యేకముగా ఒకవస్తువున్నదన్నారు. అనేకకారణములచేతనున్ను ఆకాశాదులయందంతర్భూతమగుటచేత నదియుచేరదు. కొందరుఆవరణాభావము ఆకాశమన్నారు. భావరూపముగా తోచడముచే నదియుచేరదు. మరికొందరు దీనినైతే నిత్యమనిన్నీ నిరవయవమనిన్నీ వ్యాపకమనిన్నీ అప్రత్యక్షమనిన్నీ చెప్పినారు. భూతాదులయందు పుట్టుటచేతనున్ను అహంకారాదులు లేకపోవుటచేతనున్ను కంటికివిషయమగుటచేతనున్ను అవినాలుగుచేరవు. త్వగింద్రియములచేతను తోచుచున్నదిగాన వాయువప్రత్యక్షమనడమున్ను చేరదు. తేజస్సు భౌమాదిభేదములచేతను బహువిధములు. అందులో ఆదిత్యాదితేజస్సుస్థిరము దీపాదితేజస్సుఅస్థిరము. తేజస్సుకు

వర్ణమెరువు స్పర్శమౌష్ణ్యము నీటికివర్ణము తెలుపు స్పర్శము శైత్యము. రసముమాధుర్యము భూమికిరంగున్ను రసమున్ను బహువిధములు. స్పర్శము ఇందుకున్ను వాయువుకున్ను అనుష్ణాశీతము. ఈలాగునప్రకృతి మూడువిధములనుండును.

ఈశ్వరుడు అఖిలహేయ ప్రత్యనీకానన్తజ్ఞానానందైకస్వరూపుడై జ్ఞానశక్త్యాదికల్యాణగుణగణభూషితుడై సకలజగత్సర్గస్థితిసంహారకర్తయై "ఆర్తోజిజ్ఞాసురర్థార్థీజ్ఞానీచభరతర్షభ" యన్నట్లుచతుర్విధపురుషార్థములకున్నయాశ్రయణీయుడై ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యచతుర్విధఫలప్రదుడై విలక్షణవిగ్రహుడై లక్ష్మీభూమినీళానాయకుడై యుండును. అఖిలహేయప్రత్యనీకుడగుటయనగా తమస్సుకుతేజస్సువలెనున్ను సర్పమునకుగరుత్మంతునివలెనున్ను వికారాదిదోషములకు ప్రతిభటమై యుండడము. అనన్తుడగుటయనగా నిత్యుడై చేతనాచేతనములకువ్యాపకుడై యన్తర్యామిగానుండడము. అంతర్యామియగుటచేదోషములు రావా యనగా శరీరగతములైన బాల్యాదులుజీవునికిరాకపోవుటవలెత్రివిధచేతనాచేతనులయొక్కదోషములుఈశ్వరునికిరానేరవు. జ్ఞానానందైకస్వరూపుడగుటయనగా ఆనందరూపజ్ఞానుడై యుండడము. అదేమంటేతగునట్లుయనుకూలమై ప్రకాశమయమైయుండడము. ఇతనియొక్క జ్ఞానశక్త్యాదికల్యాణగుణములునిత్యములై నిస్సీమములై నిసంఖ్యములై, నిరుపాధికములై, నిర్దోషములై, సమానాధికరహితములై, యుండును. వీటిలోవాత్సల్యాదులకువిషయము అనుకూలులు. శౌర్యాదులకువిషయముప్రతికూలులు. వీట్లకుకారణమైనజ్ఞానశక్త్యాదులకందరు విషయము జ్ఞానమజ్ఞానులకు శక్తియశక్తులకు క్షమసాపరాధులకు కృపదుఃఖవంతులకు వాత్సల్యముదోషముగలవారికి శీలము మందులకు ఆర్జవము కుటిలులకు సౌహార్దము దుష్టహృదయులకు మార్దవము విశ్లేషభీరులకు సౌలభ్యము చూచుట కిచ్ఛగలవాళ్లకు ఈలాగున

సర్వత్ర తెలిసికొనేది. ఈలాగున ఈశ్వరుడు కల్యాణగుణములతో కూడియుండుటచే ఇతరులు బాధపడితె అయ్యో యని ప్రేమించి వారల కెప్పుడున్ను సమానమైన మంచితనమును యోచించుకొని తనదేమైన దానిని తనకున్ను యితరులకున్ను కలపినదానినిచేయక వెన్నెల మలయమారుతము, గంధము, నీరు వీటివలె పరులకేమై దన్నాశ్రయించినవారలయందు జన్మజ్ఞానవృత్తములచేతను గలిగిన హెచ్చుతగ్గులనుచూడక తాను యితరులు రక్షకులుగాకపోయినప్పుడు తాను రక్షకుడై సాందీపునిపుత్రునిన్ని, వైదికనిపుత్రులనున్ను విడిపించుకొనివచ్చి స్వల్లుగానే అతిలోకచర్యలనుచేసి వారియపేక్షితములను పూర్తిచేసి వారలకు ధ్రువపదమువలె మునుపులేనివాటిని గలుగచేసిన్ని తనసొత్తును తానే వినియోగముచేసికునేవాడు వలెయుండడమును, తన్నున్ను దనసొత్తున్ను వదలి వారలకార్యమును పూర్తిచేసితే కృతకృత్యుడై దాను చేసిన యుపకారములను దలచకనే అనాదికాలముగానున్నటువంటి రసములను మరిచేలాగున అన్నిదశలయందు స్నేహితుడై భార్యాపుత్రులదోషములను చూచీచూడకయుండు పురుషునివలె వారిదోషములను మనస్సులోనెంచక దోషములను పెద్దమహిషి గనపరచినప్పటికిన్ని యామెతో బదులుచెప్పి సమర్థుడైయుండి రక్షించి కామినియొక్క సౌందర్యమునకు మోహపడే కాముకునివలె వారలదోషములను భోగ్యముగాగ్రహించి వారలయందు కరణత్రయము కోటిచేసేవాడై యెడబాసినట్టి వారల వ్యసనము గరిబాడచిన విధముగా దానేపొంది వార్లకు శుభమయ్యేటట్టు తనను భృత్యునిగాచేసికొని వారలకు కట్టడమునకున్ను కొట్టడమునకున్ను యనుకూలమయ్యేలాగున సులభుడై ఆరోజున వేసినదూడను తల్లి ప్రేమించి పశువు వెనుకటిదూడనున్ను, గడ్డివేయులకువచ్చిన వార్లనున్ను కొమ్ములతోను కాళ్ళతోను హింసించునట్టువలె పెద్దమహిషినిన్ని నిత్యసూరులనున్ను విడచిస్నేహముగల్గి

యుండును. ఇతడేసకలజగత్తుకు కారణభూతుడు. కొందరు పరమాణువు లుకారణమనిచెప్పినాగా. పరమాణువులలో ప్రమాణములేకపోవుటచేత నున్ను శృతివిరోధముచేతనున్ను యదిచేరదు. కాపిలమతస్థులు ప్రకృతికారణముగాచెప్పినారు. ప్రకృతి యచేతనమగుటచేతనున్ను ఈశ్వరుడధిష్ఠించనపుడు పరిణమింపచాలకపోవుటచేతనున్ను సృష్టిసంహారవ్యవస్థలుకూడకపోవుటచేతనున్ను యదియుచేరదు. జీవుడున్ను కారణముగాడు. కర్మపరతంత్రుడై సదుఃఖుడై యుండుటచేతను. కాబట్టి ఈశ్వరుడేజగత్తుకు కారణము. ఇతనుకారణముగావడము అవిద్యాకర్మపరనియోగాదులచేతగాక స్వేచ్ఛచేతను స్వసంకల్పముచేతనుచేయుటచే ఇదే కష్టములేకుండును. ఇందుకుప్రయోజనము కేవలలీల అయితే సంహారములో లీల నశించదాయనగా సంహారమే లీలయగుటచే నశించదు. ఇతడుతానేజగత్తైపరిణమించుటచే ఉపాదానకారణమైయుండును. అయితే నిర్వికారమనగాయేమంటే; స్వరూపమునకు వికారములేకపోవుటయే. అయితేపరిణామముండడమేమంటే విశిష్టవిశేషణసద్వారకముగా ఒకసాలిపురుగుకు గల్గినస్వభావము సర్వశక్తిగలవాడికియుండకపోదుగదా ఈశ్వరుడు సృష్టియనగా ప్రకృతినిపరిణమింపచేయడము, జీవులకు శరీరేంద్రియములనిచ్చి జ్ఞానవికాసముచేయడము, స్థితియనగా సృజించబడిన వస్తువులయందు సస్యమునకునీరు ఆధారమువలె అనుకూలముగా ప్రవేశించిసర్వరక్షణలున్ను చేయడము సంహారమనగా అవినీతుడైనపుత్రుని తండ్రియరిదండములువేయువలె విషయాంతరములయందు మిక్కిలివృద్ధిబొందుచున్న ఇంద్రియములను నియమించియుంచడము. ఇవిమూడున్ను ప్రత్యేకప్రత్యేకమునాల్గుప్రకారములై యుండును. సృష్టియందు బ్రహ్మకున్ను ప్రజాపతులకున్ను కాలమునకున్ను సర్వజంతువులకున్ను యంతర్యామియైరజోగుణముతో కూడి సృజించును. స్థితియందు విష్ణ్వాదిరూపముచేతను అవతరించి మన్వాదిముఖముచే శాస్త్రములను ప్రవర్తింపచేసిమంచి

మార్గమునుచూపికాలమునకున్ను సర్వభూతములకున్ను అంతర్యామి యైసత్వగుణముతో నేగూడి స్థితించును. సంహారమందు రుద్రునికిన్ని అగ్నికిన్ని యమునికిన్ని కాలమునకున్ను సర్వభూతములకున్ను యంతర్యామియై తమోగుణముతో కూడి సంహరించును కొందరినిసుఖులుగాను కొందరినిదుఃఖులుగాను సృజించిన ఈశ్వరునికి వైషమ్యనైర్ఘృణ్యములురావాయేమంటే కర్మకారణముగా చేయుటచేతనున్ను మన్నుతిన్నప్రజయొక్క నాలుకయందు కటువస్తువునుంచి భీతిచేయుతల్లివలె హితపరుడై చేయుటచేతనురాదు సవిగ్రహుడై సృష్ట్యాదులనుచేయును. విగ్రహమైతే స్వరూపగుణములకంటే యత్యంతాభిమతమై స్వానురూపమై నిత్యమై ఏకరూపమై శుద్ధసత్వాత్మకమై చేతనదేహమువలె జ్ఞానమయమైనస్వరూపమును కప్పడముగాకుండా మాణిక్యభరిణిలో బంగారమునుంచినట్టువలెవున్న బంగారముతో సమానమైన దివ్యాత్మస్వరూపమునకు ప్రకాశకమై నిరవధికతేజోరూపమై సౌకుమార్యాదికల్యాణగుణగణనిధియై యోగిధ్యేయమై సకలజనమోహనమై సమస్తభోగవైరాగ్యజనకమై నిత్యముక్తానుభావ్యమై సకలతాపహరమై యనంతావతారకందమై సర్వరక్షకమై సర్వాశ్రయమై అస్త్రభూషణభూషితమై యుండును. ఈశ్వరస్వరూపమే పరత్వము వ్యూహము విభవము అంతర్యామిత్వము అర్చావతారమని అయిదు ప్రకారములతో కూడియుండును. అందులో పరత్వమనగా అకాలకాల్యమైననిత్యముక్తులకుభోగ్యుడై వేంచేసియుండడము. వ్యూహమనగా సృష్టిస్థితిసంహారార్థమునకున్ను సంసారిసంరక్షణార్థమునకున్ను ఉపాసకానుగ్రహార్థమునకున్ను సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నా నిరుద్ధరూపములచే ఉండడము పరత్వములో జ్ఞానాదులారున్ను పూర్ణమైయుండును. వ్యూహములో ఈరెండుగుణములు ప్రకటమైయుండును. అందులోసంకర్షణుడు జ్ఞానబలములరెండిటితో గూడి జీవతత్వము నదిష్ఠించి దానిని ప్రకృతిలోనుండి వివేకించి ప్రద్యుమ్నావస్థనుబొంది శాస్త్రప్రవర్తనమునున్ను,

జగత్సంహారమునున్ను, చేయువాడుగానుండును. ప్రద్యుమ్నుడు ఐశ్వర్యవీర్యములు రెంటితోఁ గూడి మనస్తత్త్వము నధిష్ఠించి ధర్మోపదేశమునున్ను మనుచతుష్టయము మొదలగు శుద్ధవర్గసృష్టియున్ను చేయువాడగును. అనిరుద్ధుడు శక్తితేజస్సులు రెంటితోఁ గూడి రక్షణమునకున్ను తత్త్వజ్ఞానప్రదానమునకున్ను కాలసృష్టికిన్ని మిశ్రసృష్టికిన్ని చేయువాడుగా నుండును. విభవము లనంతములై గౌణముఖ్యభేదములచే భేదించి యుండును. మనుష్యత్వము, తిర్యక్త్వము, స్థావరత్వమువలె గౌణత్వము ఇచ్ఛచేత వచ్చినది. స్వరూపముచే కాదు. అందులో అప్రాకృతవిగ్రహములై అజహత్స్వభావములై దీపాదుప్పన్నప్రదీపమువలె యుండి చేయదగిన ముఖ్యప్రాదుర్భావములన్నిన్ని ముముక్షువుల కుపాస్యములై యుండును. విధి, శివ, పావక, వ్యాస, జామదగ్న్యార్జునవిత్తేశాదులనే గౌణప్రాదుర్భావములన్నియు అహంకారయుక్తజీవులను అధిష్ఠించి యుండుటచే ముముక్షువుల కనుపాస్యులు. నిత్యోదిత శాన్తోదితాది భేదము జాగ్రత్సంజ్ఞాదియైన చాతురాత్మ్యము కేశవాదిమూర్త్యంతరము షట్త్రింశద్భేదభిన్నమైన పద్మనాభాదివిభవము ఉపేంద్ర, త్రివిక్రమ, దధిభక్త, హయగ్రీవ, నరనారాయణ, హరి, కృష్ణ, మత్స్య, కూర్మ, వరాహాద్యవతారవిశేషములు, వాట్లయొక్క భుజాయుధవర్ణకృత్యస్థానాది భేదములు, దురవధార్యములై గుహ్యతమములై యుండుటచే చెప్పలేదు. అవతారములకు కారణము ఇచ్ఛ ఫలము సాధుపరిత్రాణాదిత్రయము. అనేకప్రమాణములచేతనున్ను భృగుశాపాదులచేతను పుట్టినవాడగుటవలన అవతారములకు కారణము కర్మగావద్దాయుంటే వాటియందు శాపము మిషయని యవతారమైచ్ఛికమని పరిహరించబడ్డమైనది. అంతర్యామిత్వమనగా అన్తర్యామియై నియామకుడై యుండడము. స్వర్గ నరకప్రవేశాదిసర్వావస్థలయందును సమస్తజీవులకు సహాయుడై వారలను విడవకయుండేయునికిమీద శుభాశ్రయమైన శరీరముతోఁ గూడుకొని

వార్లకు ధ్యేయుడగుటకును వార్లను రక్షించే నిమిత్తమున్ను బంధుభూతుడై హృదయఫలకమందు వేంచేసియుండడము. అర్చావతారమనగా జీవులకభిమతమైన ద్రవ్యమందు విభవవిశేషములవలెగాకనే దేశకాలాధికారనియమములేక సాన్నిధ్యముచేసి యపరాధములనుచూచి చూడక యర్చకపరతంత్రమైన సర్వవ్యాపారములను గల్గినవాడై యుండి దేవాలయములలోను గృహములలోను వేంచేసియుండేతేజస్సు. రుచిజనకత్వమును శుభాశ్రయత్వమును అశేషలోకశరణ్యత్వమును అనుభావ్యత్వమున్ను ఇవియన్ని యర్చావతారమునందు పరిపూర్ణము స్వస్వామిభావమును మార్పుచేసి అజ్ఞులవలెనున్ను అశక్తులవలెనున్ను అస్వతంత్రులవలెనున్ను ఉన్నట్టుచేసినప్పటికిన్ని యపారకారుణ్యపరవశుడై సర్వాపేక్షితములను దయచేయును.

నవవిధసంబంధప్రకరణము.

శ్లో॥ పితాచరక్షకశ్శేషీభర్తాజ్ఞేయో రమాపతిః
స్వామ్యాధారో మమాత్మాచ భోక్తాచాద్యమనూదితః॥

అనునట్లు అకారముచేతను పితాపుత్రసంబంధమును చెప్పి, 'అవరక్షణే' యను ధాతువుచేత రక్ష్యరక్షకసంబంధమును చెప్పి; లుప్తచతుర్థిచేత శేషశేషిసంబంధమును చెప్పి ఉకారముచేత భర్తృభార్యా సంబంధమును చెప్పి, మకారముచేత జ్ఞాతృజ్ఞేయసంబంధమును చెప్పి, నమస్సుచేత స్వస్వామిసంబంధమును చెప్పి, నారపదముచేత శరీరశరీరి సంబంధమునుచెప్పి, అయనపదముచేతను ఆధారాధేయసంబంధమును చెప్పి, అయిపదముచేత భోక్తృభోగ్యసంబంధమును చెప్పి ఇట్లు తిరుమంత్రముచేతను నవవిధసంబంధమును చెప్పి, పూర్తిచేయుచది. మనపూచార్యులు ప్రథమరహస్యతాత్పర్యమైన నవవిధసంబం

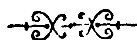
ధము, స్వరూపజ్ఞులకు నిత్యానుసంధేయమని యనుసంధించి యుప
దేశించిరి. అవియేవియనగా, విశేషణవిశేష్యసంబంధము, రక్ష్యరక్షక
సంబంధము, శేషశేషిసంబంధము, భర్తృభార్యాసంబంధము, జ్ఞా
తృజ్ఞేయసంబంధము, స్వస్వామిసంబంధము, శరీరశరీరిసంబంధము, ధా
ర్యధారకసంబంధము, భోక్తృభోగ్యసంబంధము, వీటిలో విశేషణవిశేష్య
సంబంధము; ప్రకృత్యర్థశంకానివర్తకమై, ఆశ్రయాశ్రయియై, వ్యావ
ర్త్యవ్యావర్తకమై యుండుట. ప్రకృత్యర్థశంకానివర్తకమనగా, సమస్తశ
బ్దకారణమైన అకారస్వభావముచేత తద్వాచ్యమున్ను, సమస్తశబ్దవా
చ్యమైన జీవప్రకృతులకు కారణమైనచోట నిత్యములు, కార్యమైనచో
ట యనిత్యములౌనే యను సంశయముపుట్ట యవి నిత్యబ్రహ్మవిశేషణ
ములగుటచేత యనిత్యత్వమున్ను శంకనీయము కాదనిన్ని పరిహరించబడ
మవును. ఆశ్రయాశ్రయియనగా, శౌక్ల్యము పటమునుగూర్చి నిలవక
యుండుటవలె జీవప్రకృతులు భగవత్స్వరూపమునుగూర్చి సత్తులేకుండు
ట. వ్యావర్త్యవ్యావర్తకమగుట యనగా, ఇవి భగవత్స్వరూపమునకు గ
ల్గిన ఇతరవ్యావృత్తికి ప్రకాశకమై, వ్యావర్త్యమైన భగవత్స్వరూపము
వ్యావర్తకమైన వీట్లనుగాక ప్రకాశింపకయుండుట. ఇట్లు నిత్యకార్యా
నాదిత్వసూచక మీసంబంధము. రక్ష్యరక్షకసంబంధమనగా, ధాతుసిద్ధ
మై ప్రకృత్యర్థాంతరభావియై, యుభయస్వరూపోచితమై యుండేది. ధాతు
సిద్ధమనగా, అవరక్షణే, యనుధాత్వర్థమైన రక్షణము. నిర్విషయముగా
ను, నిరాశ్రయముగాను, నిలవకపోవుటచేత, 'యేనజాతానిజీవన్తి', ఇ
త్యాదిప్రసిద్ధమైన రక్ష్యరక్షకస్వరూపదర్శనమగుట, ప్రకృత్యర్థాంతరభా
విత్వమగుట యనగా, ప్రకృత్యర్థమైన కారణత్వమునకు తర్వాత కావల
యుననుట. ఉభయస్వరూపోచితమగుట యనగా, రక్ష్యరక్షక స్వరూప
మైన పారతంత్ర్యస్వాతంత్ర్యములను చేయుట. పరతంత్రునికి స్వరక్ష
ణాన్వయముగూడనసహనుటను సూచింపు నీసంబంధము. శేషశేషిసంబంధ

మనగా, విభక్తిసిద్ధమై, ధాత్వర్థపరార్థతాప్రకాశకమై, భోగ్యానురూప
తాదర్శకమై యుండునది. విభక్తిసిద్ధమనగా, అకారమందు లోపించిన
చతుర్థియందు పుట్టిన శేషత్వము, 'యస్యాస్మి' ఇత్యాదిప్రసిద్ధమైన శే
షశేషిలను కనపరచుట. ధాత్వర్థపరార్థతాప్రకాశక మగుటయనగా,
ధాత్వర్థమైనరక్షణము. శరీరియైన శేషియొక్క ప్రయోజనమని కనపర
చుట. భోగానురూపతాదర్శకమగుట యనగా, శేషవస్తుస్వరూపము శే
షివినియోగానుగుణమై యుండుట కైయున్న శేషమని కనపరచుట, య
నగా శేషశేషిత్వమును నశింపచేయక యుండుటను వినియోగించుటయం
దు వెనుకతీయని యధ్యవసాయముగలది. స్వగతస్వరూపగుణమునున్ను
సహించని యొకసంబంధము. భర్తృభార్యాసంబంధమనగా, ఉకార
సిద్ధమై, విభక్త్యర్థశోధకమై, స్వరూపప్రాప్తమై యుండేది. ఉకారసిద్ధ
మగుట యనగా, ఉకారార్థమైన అవధారణార్థమై యుండుట. అనగా,
రక్షకుడైన పురుషోత్తమునకే రక్ష్యమైన యాత్మస్వరూపముండునని
తోచుట, విభక్త్యర్థశోధకమగుటయనగా, పతివ్రతయొక్క శేషత్వ
ము. అనన్యార్హమైయుండునటువలె లుప్తచతుర్థ్యర్థమైన భగవచ్ఛే
షత్వమును, అనన్యార్హమనిన్నీ వేరుపరచుట స్వరూపప్రాప్తమగుట
యనగా భర్తృభార్యాత్వములు పుంస్త్రీత్వమునకు సమమగువలె భ
ర్తృభార్యాసంబంధము స్వాతంత్ర్యపారతంత్ర్యములకు సమమగుట.
అనన్యార్హప్రసంగాసహ సంబంధము జ్ఞాతృజ్ఞేయ సంబంధమగుట
యనగా మకారదృశ్యమై ఉకారార్థానుసంధానాపేక్షితమై యచిద్వ్యా
వృత్తివేషమై యుండేది. మకారదృశ్యమగుటయనగా 'మనజ్ఞానే' యనే
జ్ఞానవాచియైన మకారము కనబడే జ్ఞాతృత్వమునకు జ్ఞేయము భగవ
త్స్వరూపాదులుగాతోచుట. కారార్థానుసంధానాపేక్షితమగుటయన
గా ఉకారార్థముఖన భర్తృభార్యాసంబంధానుసంధానమునకు జ్ఞాతృ
త్వమపేక్షితమగుట, అచిద్వ్యావృత్తివేషమగుటయనగా ఈసంబంధ

ములను తెలుసుకొనుటయున్ను, జ్ఞేయజ్ఞాతయగుటయున్ను, జ్ఞేయా ధీనమై తత్ప్రయోజనమైయుండు ఈజ్ఞాతృత్వమని ఈసంబంధము గన పరచును. స్వస్వామిసంబంధమనగా, నమశ్శబ్దతాత్పర్యమై, మకారార్థని బంధనభ్రమనాశకమై, స్వాభావికమై యుండేది. నమశ్శబ్ద తాత్పర్య మగుటయనగా నమశ్శబ్దార్థమైన అహంమ్మమతానివృత్తి ఫలత్వాభి మానత్వములున్ను స్వగతముగాదు, పరగతము అనిచూపి ఫలిత మై అభిమానీయమైన భగవంతునిదిగాతోచుట. మకారార్థనిబంధన భ్రమనాశకమగుటయనగా మకారార్థమైన జ్ఞాతృత్వనిబంధనమైనచ్చి న కర్తృత్వభ్రమను బోగొట్టుకొనుట. అదేమనగా, పరాధీనమైన స్వరూపముయొక్క గుణవిశేషములున్ను పరాధీనమని స్వాధీనతాప్ర తిపత్తిని చెరుపుట. స్వాభావికమగుటయనగా యహంకారాదులవలె యుండుటయుగాక "స్వత్వమాత్మనిసంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణిస్థితం" యనుటవలె జీవపరులయొక్క స్వస్వామిసంబంధము స్వతిసిద్ధమైపొందుట స్వత్తుకు స్వరక్షణకర్తృత్వము లేదనిన్నీ స్వామికేయధికారమని గనపర చుచున్నది. శరీరశరీరిసంబంధమనగా నారాయణపదములో సమాన విశేషసిద్ధమై నమశ్శబ్దార్థస్వరూపప్రకాశమై సమానాధికరణ్యయోగ్య మై యుండేది. సమాసవిశేషసిద్ధమగుట యనగా నారాయణపరమందు బహువ్రీహిసమాసములో వ్యాప్యమైననారములు శరీరమై యన్తర్వ్యా ప్తిచేత వ్యాపకస్వరూపము శరీరియైకనబడుట. నమశ్శబ్దార్థస్వరూపప్ర కాశమగుటయనగా నమశ్శబ్దార్థమైన స్వస్వామిసంబంధము గృహక్షే త్రాది సంబంధములవలెగాక యపృథక్సిద్ధమై యుండునని చూపుట. సమానాధికరణ్యయోగమగుటయనగా స్వరూపభేదముచేత భిన్నప్ర వృత్తినిమిత్తమయిన జీవపరస్వరూపము శరీరశరీరియైన యైక్యముచేత ఒకటియని యెంచుట. ఈసంబంధము విశిష్టాద్వైత ప్రకాశకము. ధా ర్యధారకసంబంధమనగా సమానాంతరసిద్ధమై, శరీరశరీరిసంబంధైకలమ

ణమై, యచిద్విశేషస్థితికారణమై యుండేది. సమానాంతరసిద్ధమగుట
యనగా నారాయణపదమునందు తత్పురుషసమానసిద్ధమైన బహిర్వ్యా
ప్తిచేత నారపదవాచ్యములుధార్యమై అయన పదవాచ్యుడుధారకుడై
తోచుట. శరీరశరీరిసంబంధైక లక్షణమగుటయనగా ఆధేయత్వ విధే
యత్వ శేషత్వరూపమైన శరీరలక్షణములయందును ఆధారత్వ విధాయ
కత్వ శేషిత్వరూపమైన శరీరిలక్షణములయందును ప్రధానమైన యాధే
యత్వ ధారకత్వరూపలక్షణము లొకటిగా దోచుట. అచిదవిశేషత్వ
స్థితిహేతువగుట యనగా "అనేనజీవే నాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపే
వ్యాకరణవాణి" యని అంతర్వ్యాప్తివలె చేతనస్థితి ప్రధానమగుటగా
క బహిర్వ్యాప్తిచేత చేతనాచేతనములు రెంటికియొక్క వ్యవస్థితస్వ
రూపస్థితి వ్యాపారములకు కారణమై దోచుట. చిదచిన్నిత్యకారణ మీం
సంబంధము. భోక్తృభోగ్యసంబంధమనగా చరమవిభక్తిసిద్ధమై పూర్వ
సంబంధప్రయోజన ప్రదర్శకమై ప్రతిసంబంధిభోగానురూపమై యుం
డేది. చరమవిభక్తిసిద్ధమగుటయనగా అయ యని చతుర్థీవిభక్తిచేత
యనన్యార్హశేషభూతుడైన మకారవాచ్యునిసహజశేషవృత్తి దోచ
గా యందులోకర్తృత్వభోక్తృత్వములు శరీరియైన పరమశేషికేకాని శ
రీరమైన శేషభూతునికిగాకయుండుట. పూర్వసంబంధప్రయోజనప్రదర్శ
కమగుటయనగా సర్పవిషమువలె ధార్యధారకత్వములు నిష్ప్రయోజక
ములు.గాకపోగా రసవారసవస్తువువలె ధార్యధారకములకు అనుకూల
గ్రాహ్యగ్రాహకరూప ప్రయోజనమును గనుపరచుట. ప్రతిసంబంధిభో
గానురూపమగుటయనగా కైంకర్యప్రతిసంబంధియైన శేషియొక్క కైం
కర్యరసానుభవమునకున్ను కైంకర్యాశ్రయమైన శేషభూతునియొక్క శే
షిభోగవిరుద్ధరసత్వరాహిత్యమునకున్ను స్థానమైయుండుట. శేషిత్వము
లోను శేషత్వము లోను సంబంధము ఇందులోవిశేషణ విశేష్యసంబంధ
జ్ఞానముపుట్టగా కారణాంతరశంకానివర్త్తియగును. రక్ష్యరక్షకసంబంధజ్ఞా

నముపుట్టగా రక్షకాంతరశంకానివర్తియగును. శేషశేషిసంబంధజ్ఞానము పుట్టగా శేష్యంతరశంకతీరును. భర్తృభార్యాసంబంధజ్ఞానము పుట్టగా అనన్యార్హశంకతీరును. జ్ఞాతృజ్ఞేయసంబంధముపుట్టగా జ్ఞేయాంతర శంకతీరును. స్వస్వామిసంబంధజ్ఞానము పుట్టగా స్వాతంత్ర్యశంక తీరును. శరీరశరీరిసంబంధజ్ఞానము పుట్టగా స్వరూపైక్యశంకతీరును. ధార్యధారకసంబంధజ్ఞానము పుట్టగా ధారకాంతరశంకతీరును. భోక్తృభోగ్యసంబంధజ్ఞానముపుట్టగా భోక్తృత్వశంకతీరును. ఇట్లు నవవిధసంబంధమును తెలుసుకొనుము.

అర్థపంచకప్రకరణము.

సంసారిచేతనునికి తత్వజ్ఞానముపుట్టి ఉజ్జీవించునపుడు అర్థపంచకజ్ఞానముకావలయును. అర్థపంచకమనగా స్వస్వరూప పరస్వరూప పురుషార్థస్వరూప ఉపాయస్వరూప విరోధిస్వరూపములను ఉన్నరీతిని తెలుసుకొనుట. వీటిలో వేకొకవిషయమే యైదువిధములుగానుండును. స్వస్వరూపమనగా ఆత్మస్వరూపమును ఆత్మస్వరూపనే నిత్యులు ముక్తులు బద్ధులు కేవలులు ముముక్షువులు అనియైదున్ను పరస్వరూపమనగా పరత్వము వ్యూహము విభవము అన్తర్యామిత్వము అర్చావతారము అనియైదున్ను పురుషార్థస్వరూపమనగా పురుషునిచేకోరబడేది పురుషార్థము. ఆపురుషార్థమే ధర్మ అర్థ కామ ఆత్మానుభవము భగవదనుభవమని యైదు. ఉపాయస్వరూపమనగా కర్మ జ్ఞాన భక్తి ప్రపత్తి ఆచార్యాభిమానము లనియైదు విరోధిస్వరూపమనగా స్వరూపవిరోధి పరత్వవిరోధి పురుషార్థవిరోధి ఉపాయవిరోధి ప్రాప్తివిరోధి యనేయైదు. ఇందులో నిత్యులైనవారు ఒకరోజూసంసారసంబంధమైనఅవద్యములేకనే

నిరవద్యులై భగవదనుభవానుకూలైకభోగులై శ్రీవైకుంఠనాథునకు పట్టముకట్టుటకు భృత్యులై సమకూర్చుమంత్రులై ఈశ్వరాజ్ఞ చేసృష్టిస్థితి సంహారములను చేయుటకు శక్తులై పరవ్యూహాది సర్వావస్థలయందున్ను ఆరంభించి సేవచేయువారై దేవాలయములలోనున్న దైవములయిన విష్వక్సేనులు మొదలగు దేవతలు. ముక్తులనగా భగవత్ప్రసాదముచేతను ప్రకృతిసంబంధముచేవచ్చిన క్లేశమూలిన్యములన్నిటినివిడచి భగవత్స్వరూపరూపగుణవిభవములను అనుభవించి అనుభవజనితప్రీతిలోపల ఇమడక నోరారస్తోత్రములు చేసిశాశ్వతముగా వైకుంఠపురమందు బలేయానందించుచుందుమునులు. బద్ధులనగా పాంచభౌతికమై అనిత్యమై సుఖదుఃఖానుభవపరికరమై ఆత్మవిశ్లేషమందు దర్శనస్పర్శనయోగ్యములేనట్టు అశుద్ధాస్పదమై అజ్ఞానాన్యథాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞానజనకమైన స్వదేహమే యాత్మయనిన్ని శబ్దాదివిషయానుభవజనితమైన స్వదేహపోషణమే పురుషార్థమనిన్ని శబ్దాదివిషయలాభమునకు గురుగావర్ణాశ్రమధర్మములును విడుచువిధమున్ను అసేవ్యసేవనచేసిన్ని భూతహింసచేసిన్ని పరదారపరద్రవ్యాపహారములు చేసిన్ని సంసారవర్ధకులై భగవద్విముఖులైనచేతనులు. కేవలులనగా ఏకాంతమైనస్థలమునందు ఆకలిదప్పికచే బాధపడినవాడు భక్ష్యాభక్ష్యవివేకము చేయజాలక తనశరీరమునుతానేజీవింపచేసికొని ప్రసన్నుడైనట్టువలె సంసారదావాగ్నిచే తప్తుడైనవాడు సంసారదుఃఖనివృత్తికితగునట్లుగా శాస్త్రజన్యజ్ఞానముచే ప్రకృత్యాత్మవివేకముచేసి ప్రకృతిదుఃఖాశ్రయమై హేయపదార్థసముదాయమైయుండే ఆకారమున్ను జీవుడుప్రకృతికంటెపరుడై పంచవింశకుడై స్వయంప్రకాశించేవాడై స్వతస్సుఖుడై నిత్యుడై అప్రాకృతుడైయుండేయాకారమున్ను అనుసంధించి మునుపుతానుబద్ధ దుఃఖభారముచేత ఈయల్పరసమందు ప్రవేశించక జ్ఞానాస్పదమైన పరమాత్మవివేకము చేయజాలక అమృతప్రవాహయోగ్యతనువిడచి ఆత్మప్రాప్తికి

సాధనమైనజ్ఞానయోగమునందు నిష్ఠుడై యోగఫలమైనయాత్మానుభవ మాత్రమునే పురుషార్థముగాఅనుభవించి వెనుక సంసారబంధమున్ను భగవత్ప్రాప్తియున్ను విడచి యానదాత్మభావి యశరీరియై యుండి సంచరించునటువంటివాడు మోక్షమందిచ్చగలవారలకును ముముక్షువులని పేరు. ఇదేముముక్షువులై యుపాస్యులై యుండేవారున్ను, ముముక్షువులై ప్రపన్నులై యుండేవార్లైన్ని రెండువిధములుగా ఉందురు. ఈశ్వరవిషయమందు పరత్వమనగా పరమపదమందు 'అవాక్యనాదరః' యని వేంచేసియున్న మొదటి తేజస్స్వరూపమయిన పరవాసుదేవుడు. వ్యూహమనగా సృష్టిస్థితిసంహారకర్తలైన సంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధులు. విభవమనగా రామకృష్ణాద్యవతారములు. అంతర్యామిత్వము రెండు విధములుగానుండును. అదేమనగా నేనుకలవాడనన్ని నాసొత్తనిన్ని నాప్రాణమనిన్ని చెప్పరీతియాత్మలోను లక్ష్మీసహితుడై విలక్షణవిగ్రహుడై యుండి హృదయకమలమందు సకల ప్రవృత్తి నివృత్తులనున్ను సదావలోకనము చేయుచు వేంచేసియుండేవిధము. అర్చావతారమనగా తనకని ఒకఆకారమున్ను ఒకపేరున్ను లేకనే యాశ్రితులు కోరినప్రకారము శరీరమును ధరించడమున్ను వార్లుఉంచినదే పేరుగానున్ను సర్వజ్ఞుడైనప్పటికి యజ్ఞునువలెనున్ను సర్వశక్తుడైనప్పటికి యశక్తునువలెనున్ను అవాప్తసమస్తకాముడైనప్పటికీ సాపేక్షునువలెనున్ను రక్షకుడైనప్పటికి రక్ష్యమువలెనున్ను స్వస్వామిభావమును నటించుచు కంటికి విషయమయ్యేలాగున సర్వసులభుడై దేవాలయములలోను గృహములలోను దేశకాలావధిలేకనే వేంచేసియుండుట. పురుషార్థములో ధర్మమనగా ప్రాణరక్షణమునకు గుప్తగాచేయు వృత్తివిశేషములు. అర్థమనగా వర్ణాశ్రమానురూపముగా ధనధాన్యములను సంగ్రహించి దేవతావిషయములలోనున్ను పైతృకకర్మలలోనున్ను ప్రాణులవిషయములోనున్ను ఉత్కృష్టమైన దేశకాలపాత్రలను తెలిసి ధర్మబుద్ధ్యా

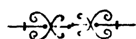
ప్రవర్తించుట. కామమనగా ఐహికలౌకికముగాను పారలౌకికముగా ను ద్వివిధమైయుండును. ఇహలోకమందు కామమనగా పిత్రు,మాతృ, రత్న, ధన, ధాన్య, వస్త్రాన్నపాన, పుత్ర, మిత్ర, కళత్ర, పశు, గృ హక్షేత్ర, గంధ, పుష్ప, తాంబూలాది పదార్థములు శబ్దాదివిషయాను భవముచేతవచ్చిన సుఖవిశేషములు. పరలోకమందు కామమనగా ఇందు లో విలక్షణమై తేజోరూపమైన స్వర్గాదిలోకములలో ప్రవేశించి అచట దాహము, దుఃఖము, మోహము, జరామరణాదులులేకనే యార్జితపు ణ్యములకు తగినట్లు అమృతపానముచేసి అప్సరసలతో శబ్దాదివిష యానుభవముచేయుట. ఆత్మానుభవమనగా దుఃఖనివృత్తిమాత్రమైన కేవలాత్మానుభవముమాత్రమున్ను మోక్షమనిచెప్పుదురు. ఇక భగవ దనుభవరూపమైన పరమపురుషార్థలక్షణమేక్రమమనగా ప్రారబ్ధకర్మశేష మై అవశ్యమనుభావ్యమైన పుణ్యపాపములునశించి అస్తి జాయతే పరి ణమతే వివర్ధతే అపక్షీయ్యతే వినశ్యతే యనునట్లు షడ్భావవికారా స్పదమై తాపత్రయాశ్రయమై భగవత్స్వరూపమును మరిపించి విపరీత జ్ఞానమును పుట్టించునదై సంసారవర్ధకమైన స్థూలశరీరము నుపేక్షతో బోగొట్టి సుషుమ్నానాడిచే శిరఃకపాలమును భేదించి బయలుదేరి సూ క్ష్మశరీరముతో యమలోకదాటిపట్టిసూక్ష్మశరీరమునున్ను వాసనారేణు వునున్ను విరజాస్నానముచే కడిగి సకలతాపములు పోయేలాగు అమా నవకరస్పర్శమును బొంది శుద్ధసత్వాత్మకమై, పంచోపనిషన్మయమై, జ్ఞా నానందజనకమై, భగవదనుభవైకపరికరమై, తేజోరూపముగా ప్రజ్వ లించునట్టి యుప్రాకృతవిగ్రహమును బొంది నిరతిశయానందమైన తిరు మామణిమంటపమును చేరి లక్ష్మీసహితుడై శ్రీభూమినీళానాయకుడై విలక్షణవిగ్రహయుక్తుడై శ్రీవైకుంఠనాధుని నిత్యానుభవముచేసి నిత్య కింకరస్వభావుడగుట. ఉపాయములో కర్మమేమనగా యజ్ఞ, దాన, తపో, ధ్యాన, సంధ్యావందన, పంచమహాయజ్ఞాగ్నిహోత్ర తీర్థయాత్ర పుణ్య

క్షేత్రవాస కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణ పుణ్యనదీస్నాన వ్రత చాతుర్మా
స్య ఫలమూలాశన శాస్త్రాభ్యాస సమారాధన జప తర్పణాదికర్మాను
ష్ఠానాదులచేవచ్చిన కాయశోషణముచేతను పాపనాశమును పొంది
యందుచే ఇంద్రియద్వారా ప్రసరించుచున్న ధర్మభూతజ్ఞానమునకు
శబ్దాదివిషయము లేకపోవుటచే విషయసాపేక్షములభించి యమ, నియ
మాసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, సమాధిరూప
మైన యష్టాంగయోగక్రమముచే యోగాభ్యాసకాలమువరకును జ్ఞాన
మునకు ఆత్మను విషయముగా చేయుట. ఇదే జ్ఞానయోగమునకు సహ
కారియై ఐశ్వర్యమునకు ప్రధాన సాధనమైయుండును. జ్ఞానయోగమ
నగా ఈలాగు యోగజన్యమైన జ్ఞానమునకు హృదయకనులము. ఆదిత్య
మండలముమొదలైన స్థలవిశేషములలో వేంచేసియుండే సర్వేశ్వరునివిష
యముగాచేసి ఆవిషయముతన్ను శంఖచక్రగదాధరమై, పీతాంబరయుక్త
మై, కిరీటాదినూపురాన్త దివ్యభూషణాలంకృతమై, లక్ష్మీసహితముగా
అనుభవించి యోగాభ్యాసక్రమముచే అనుభవకాలమువృద్ధిచేసి య
నవరత భావనారూపముగా చేయుట. ఇదేభక్తియోగమునకు సహకారియై
కేవలమోక్షమునకున్ను ప్రధానసాధనమైయుండును. భక్తియోగమన
గా ఈలాగు తైలధారావదవిచ్ఛిన్న స్మృతిసంతానరూపమైన యనుభవ
ము ప్రీతిరూపాపన్నము చేయుటయును అదితన్ను చూచినపుడు ప్రార
బ్ధకర్మముపోవుటయును సాధనసాధ్యముల ననుసంధించి దానికిసంకోచవి
కాసముగునట్లు పరిణమింపచేయుట. ప్రపత్త్యుపాయమనగా ఈలాగుకర్మ
జ్ఞానసహకృతమైనభక్తియోగమందశక్తులకు అప్రాప్తులకున్ను సుకరమై
శీఘ్రఫలప్రదమై ఉపాయముసకృత్తగుటచే ఉపాయానుష్ఠానసమనంత
రముగలుగచేయునటువంటి భగవద్విషయానుభవనములెల్లను ప్రాప్త్య
కోటిగుణవిశేషములగుటచే స్వరూపానురూపముగానుండును. ఇదే ఆర్తరూ
పప్రపత్తియనిన్ని దృప్తరూపప్రపత్తియనిన్ని రెండువిధములుగానుండును.

ఆర్తరూపప్రపత్తి యనగా నిర్హేతుకభగవత్కటాక్షము మొదలై
నశాస్త్రాభ్యాసముచేతనున్ను సదాచార్యోపదేశముచేతనున్ను యథా
ర్థజ్ఞానము పుట్టినవెంటనే భగవదనుభవమునకు విపరీతమైన దేహ
సంబంధమున్ను దేశసంబంధమున్ను దేశికునియొక్కసహవాసమున్ను
దుస్సహమై భగవదనుభవమునకు ఏకాంతమగునట్లుగా విలక్షణమైనదే
హమునున్ను దేశమునున్ను దేశికునిన్ని పొందడమందు తొందరఅధికమై
పూర్ణప్రతిపత్తి చేసియుండడము. దృప్తరూపప్రపత్తి యనగా శరీరాన్తర
ప్రాప్తిలోనున్ను స్వర్గనరకానుభవములోనున్ను విరక్తియు భీతియుగల్గి
దానియొక్కనివృత్తికిన్ని భగవత్ప్రాప్తికిన్ని దృఢమైన సదాచార్యోపదే
శక్రమముచే ఉపాయస్వీకారముచేసి విపరీతప్రవృత్తిని వృత్తులై వేదవి
హితమైనవర్ణాశ్రమానుష్ఠానము భగవద్భాగవతకైంకర్యము మానస
వాచకకాయకములచే యథాశక్తి ననుష్ఠించి ఈశ్వరుడు శేషియై నియం
తుడై స్వామియై శరీరియై వ్యాపకుడై ధారకుడై రక్షకుడై భోక్తుడై
సర్వజ్ఞుడయి సర్వశక్తుడయి సర్వసంపూర్ణుడయి అవాప్తసమస్తకాము
డయి యుండే యాకారమునున్ను తాను వానికి శేషమై నియామ్యమయి
స్వమ్మై శరీరమయి వ్యాప్యమయి ధార్యమయి రక్ష్యమయి భోగ్యమయి
అజ్ఞుడయి అశక్తుడయి అపూర్ణుడయి సాపేక్షుడయియుండే యాకార
మును అనుసంధించి సర్వభరములనున్ను వానియందేయుంచి నిర్భరు
డయియుండుట. ఆచార్యాభిమానమనగా ఇందులో ఎందునును అశ
క్తుడయియుండు ఒకనిని గురించి వీనియొక్కయశక్తిన్ని వీనివిషయమై
ఈశ్వరునికి గలిగిన ప్రీతిననుసంధించి స్తనంధయప్రజకు వ్యాధిసంభ
వించినట్టైనా యది తనయొక్క కొదువయనితలచి అవుషధసేవచేసేతల్లివ
లె వీనికిగాను దా నుపాయానుష్ఠానముచేసి రక్షించేశక్తిగల పరమద
యాళువయిన మహాభాగవతునియొక్క యభిమానములో నొదిగియుం
డి సకలప్రవృత్తినివృత్తులనున్ను వాడుఇచ్చినపనులన్నియు స్వామిప్ర

త్యేకముగాయుండి నిత్యసిద్ధప్రాప్యుఁడుగాయుండునప్పుడున్ను సకలదేవ
తాంతర్యామియయి ప్రాప్యుఁడగుటవలె ఈఆచార్యాభిమానమున్ను
ప్రత్యేకముగా ఉపాయమయియున్నప్పటికిన్ని అన్ని యుపాయములకు
సహకారిగా స్వతంత్రములుగాయుండును. విరోధివర్గమునందు స్వరూ
పవిరోధియనగా దేహాత్మాభిమానము అన్యశేషత్వము స్వస్వాతంత్ర్య
ము. పరత్వవిరోధియనగా దేవతాంతర పరత్వప్రతిపత్తియు సమ
త్వప్రతిపత్తియు క్షుద్రదేవతావిషయమందు శక్తియోగప్రతిపత్తియు
అవతార విషయమందు మానుషప్రతిపత్తియు అర్చావతారవిషయ
మందు అశక్తియోగప్రతిపత్తియును. పురుషార్థవిరోధియనగా పురు
షార్థాంతరములయం దిచ్ఛయును తానుకోరిన భగవత్కైంకర్యము
లయందిచ్ఛయును. ఉపాయవిరోధియనగా ఉపాయాంతరవైలక్షణ్యప్రతి
పత్తియును ఉపాయలాఘవమును ఉపేయగౌరవమును విరోధిబాహు
ళ్యమును. ప్రాప్తివిరోధియనగా ప్రారబ్ధశరీరసంబంధమై యనుతాపశూ
న్యమై, గురువై, స్థిరమై, యుండే భగవదపచారము భాగవతాపచారము
అసహ్యాపచారము ఇవన్నిటికిన్ని విరోధియని పేరు. అన్నదోషము జ్ఞానవి
రోధి ఈలాగుఅర్థపంచకజ్ఞానముగలిగి ముముక్షువులై, సంసారములో సం
చరించు చేతనునికి మోక్షముసిద్ధించేవరకు సంసారము అతిశయించకయుం
డునట్లు కాలక్షేపముచేయు క్రమము వర్ణాశ్రమానురూపముగాను,
వైష్ణవత్వానురూపముగాను అశనాచ్ఛాదనములను సంపాదించి "యద
న్నః పురుషోభవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః" యనునట్లు సకలపదార్థము
లను భగవంతునియందే నివేదనచేసి యథాశక్తి భాగవతకించిత్కార
మున్ను చేసి దేహధారణమునకుమాత్రము ప్రసాదప్రతిపత్తితో జీవిం
చుటయును శ్రేష్ఠమయిన తత్వజ్ఞానముపుట్టించిన యాచార్యునిసన్ని
ధిలో కించిత్కారముతో అతనికి యభిమతముగా వర్తించుటయును
ఈశ్వరునిసన్నిధిలో తననీచత్వము ననుసంధించుటయును ఆచార్యుని

సన్నిధిలో తనయజ్ఞత్వము ననుసంధించుటయు శ్రీవైష్ణవుల సన్ని ధిలో తనపారతంత్ర్యమునునుసంధించుటయును సంసారులయెదుట తన వ్యావృత్తి ననుసంధించుటయును ప్రాప్యమందు త్వరయును ప్రాప కమందు అధ్యవసాయమును విరోధులయందు భయమును దేహము నందు రుచియును ఆర్తియును స్వరూపములో యిచ్ఛయును స్వర క్షణమందు దశక్తియును ఉద్దేశ్యవిషయమునందు గౌరవమును ఉపకారవి షయమునందు కృతజ్ఞతయును ఉత్తరోత్తరప్రీతియును అనువర్తనమును గావలెను. ఇట్లు జ్ఞానానుష్ఠానములతో కూడి వర్తించువాడు ఈశ్వ రునికి లక్ష్మీకంఠమును నిత్యముక్తులకింతును అత్యంతాభిమతవిషయ ముగుచున్నాడు.

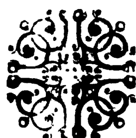

ప్రమేయశేఖరప్రకరణము.

నిర్హేతుకభగవత్కటాక్షము మొదలుగా యాదృచ్ఛికసుకృతముం డును, అదిమొదలుగా అద్వేషముండును, అదిమొదలుగా భగవద్భా గవతవిషయములో అభిముఖ్యముండును, అభిముఖ్యముండినవారికే త్యాజ్యోపాదేయ విభాగజ్ఞానముగలవారు, అందుచే సాత్త్వికసంభాషణ ముండును, అందుచే సదాచార్యసమాశ్రయణ ముండును, అదియున్న వారికే త్యాజ్యోపాదేయ నిశ్చయముండును, అదియు[illegible] ప్రా ప్యాంతరములో వైరాగ్యము పరమప్రాప్యమందు [illegible]ను, అనంతరము ప్రాప్యాంతరనివృత్తికిన్ని పరమప్రాప్యసిద్ధికి[illegible]మొ దలైన సిద్ధోపాయస్వీకారముండును, అనంతరము భగవత్ప్రాప్తియం దుత్వరయుండును. అనంతరము 'అహంస్మరామి' యనునట్లుగా ఈశ్వ రస్మృతి విషయభూతుడై యనంతరము భూతసూక్ష్మశరీరపరిష్వంగ

ముండును, అనంతరము పరబ్రహ్మసంసర్గముండును, తర్వాత హార్దాను గ్రహముచే మూర్ధవిశేషప్రకాశముండును, తర్వాత హృదయగుహానిర్గమనముండును, అనంతరము మూర్ధన్యనాడీనిష్క్రమణముండును, అనంతరము అర్చిరాదిమార్గగమనముండును, అనంతరము యతివాహికసత్కారముండును, అనంతరము ఆవరణాతిక్రమణముండును, అనంతరము ప్రకృత్యతిలంఘముండును. అనంతరము విరజాస్నానముండును. అనంతరము సూక్ష్మశరీరవిశ్లేషముండును. అనంతరము అపహతపాప్మత్వాది గుణగణప్రాదుర్భావముండును. అనంతరము అమానవకరస్పర్శముండును. అనంతరము భగవత్సంకల్పకల్పితమయిన దివ్యదేహప్రాప్తియుండును. అనంతరము అకాలకాల్యదివ్యదేశప్రాప్తియుండును. అనంతరము ఐరం, మదము, తటస్నానముండును. తర్వాత దివ్యాలంకారముండును. తర్వాత దివ్యవిమానారోహణముండును. తర్వాత తిల్యకాంతారప్రవేశముండును. అనంతరము దివాప్సరసత్కారముండును. అనంతరము తిల్యగంధప్రవేశముండును. అనంతరము బ్రహ్మగంధప్రవేశముండును. అనంతరము అప్రాకృతగోపురప్రాప్తియుండును. అనంతరము దివ్యనగరప్రాప్తియుండును. అనంతరము సూరిపరిషత్ప్రత్యుద్గమనముండును. అనంతరము రాజమార్గగమనముండును. అనంతరము బ్రహ్మతేజఃప్రవేశముండును. అనంతరము దివ్యగోపురప్రాప్తియుండును. అనంతరము బ్రహ్మవేశ్మప్రవేశముండును. అనంతరము దివ్యమంటపప్రాప్తియుండును. అనంతరము దివ్యపారిషత్ప్రాప్తియుండును. అనంతరము సపత్నీకసర్వేశ్వరదర్శనముండును. అనంతరము స్తుతిప్రణామాంజలిప్రముఖసంభ్రమావర్తనముండును. అనంతరము పరబ్రహ్మసమీపప్రాప్తియుండును. అనంతరము పాదపీఠపర్యంకారోహణముండును. అనంతరము భగవదుత్సంగసంగముండును. అనంతరము ఆలోకనాలాపాద్యనుభవముం

దును. అనంతరము ఆలింగనాద్యనుభవముండును. అనంతరము స్వరూపరూపగుణ విగ్రహాద్యనుభవముండును. అనంతరము అనుభవజనితప్రీతిప్రకర్షముండును. అనంతరము నానావిధవిగ్రహపరిగ్రహముండును. అనంతరము సర్వదేశ సర్వకాల సర్వావస్థోచితమైన సర్వవిధకైంకర్యముండును.

శ్రీం శ్రియైనమః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

రామానుజాయనమః

తత్వశేఖరము.

మొదటి ప్రకరణము.

పుంస్పర్శక్లేశ సంభావనాగంధవిదూరమై, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణవిలక్షణమైయున్న యఖిలవేదసమూహమునకు వేదోపబృంహణములయిన స్మృతీతిహాసపురాణములకు చేయదగినది. సకలసంసారిచేతనులకు తత్వజ్ఞానముపుట్టించడము. తత్వజ్ఞానమనగా సర్వముకంటే పరుడయిన నారాయణునికే సర్వవిధపరతంత్రులయిన సర్వజీవులకును స్వరూపానురూపపురుషార్థమైన కైంకర్యము అనాదిగా ప్రతిబంధించుచున్న కర్మసంబంధమును మర్లింపచేయు ఉపాయము తచ్చరణారవిందశరణాగతియనే జ్ఞానవిశేషము. నారాయణుడు సర్వముకంటే పరుడయినట్లు ఎక్కడనగా పరత్వచిహ్నములయిన జగత్కారణత్వము, ముముక్షోపాస్యత్వము, మోక్షప్రదత్వము మొదలయినవి యితనియందే యుండుటవలన యితడే సర్వముకంటెను పరుడు. మహోపనిషత్తులో "ఏకోహవై నారాయణ ఆసీన్నబ్రహ్మనేశానః । నమేధ్యావాపృథివీననక్షత్రాణిపోనాగ్నిర్నసూర్యః" అంగిరసోపనిషత్తులో "ఏకోహవై నారాయణ ఆసీన్నబ్రహ్మనేశానః । సమునిధ్యాత్వా సమచింతయత్ । తతఏవతేధ్యానాజాయన్తే విశ్వోహిరణ్యగర్భోగ్ని యమవరుణేంద్రాః" మరియొకయుపనిషత్తులో "ఏకోహవై నారాయణ ఆసీన్నబ్రహ్మనచశంకరః" అథర్వనారాయణంబున "అథపురుషోహవై నారాయణోకామయత" సుబాలోపనిషత్తులో "యస్యావ్యక్తంశరీరం యస్యాక్షరం

శరీరం యస్యమృత్యుశ్శరీరం ఏషసర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాప్మా దివ్యోదేవ ఏకోనారాయణః" ఋగ్వేదములో "పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశాత్ । ఓన్నమోభగవతే వాసుదేవాయ । యంస దాసర్వభూతాని చరాణిస్థావరాణిచ" పారమాత్మికములో "విష్ణుస్సర్వేషామధిపతిః పరమః పురాణః పరోలోకానామజితోజితాతన్ భవతేభవాయస్వాహా" యజుర్వేదసంహితలో ౧॥ ౨॥ ౧౩॥ "వ్యస్కభ్నాద్రోదసీవిష్ణురేతేదాధార పృథివీమభితోమయూఖైః "భారతములో వ్యాప్తామేరోదసీ పార్థ కాంతిశ్చాభ్యధికాస్థితా । క్రమణాచ్చాప్యహంపార్థవిష్ణురిత్యభిధీయతే" మనుస్మృతిప్రథమాధ్యాయములో "ఆసీదిదంతమోభూతమప్రజ్ఞాతమలక్షణం । అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయంప్రసుప్తమివసర్వతః॥ తతస్స్వయంభుర్భగవానవ్యక్తోవ్యంజయన్నిదం। మహాభూతాదివృత్తౌజాః ప్రాదురాసీత్తమోనుదః॥ యోసావతీంద్రియగ్రాహ్యస్సూక్ష్మోవ్యక్తస్సనాతనః । సర్వభూతమయోచింత్యస్సఏషస్వయముద్బభౌ॥ సోభిధ్యాయ శరీరాత్స్వాత్సిసృక్షుర్వివిధాఃప్రజాః । అపఏవససర్జాదౌతాసువీర్యమపాసృజత్॥ తదండమభవద్ధైమంసహస్రాంశుసమప్రభం । తస్మిన్ జజ్ఞేస్వయంబ్రహ్మాసర్వలోకపితామహః॥ ఆపోనారా ఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః । అయనంతస్యతాఃపూర్వం తేననారాయణస్స్మృతః॥ యత్తత్కారణమవ్యక్తం నిత్యంసదసదాత్మకం । తద్విసృష్టస్సపురుషోలోకేబ్రహ్మేతికీర్త్యతే॥ నారాయణోజగన్మూర్తిః" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులచేతను పరుడయిన నారాయణుడేకారణము ఛాందోగ్యములో "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్" ఐతరేయములో "ఆత్మావాఇదమేకఏవాగ్రఆసీన్నాన్యత్కించిన్మిషత్" బృహదారణ్యములో "బ్రహ్మవాఇదమగ్రఆసీత్" అని ఛాందోగ్యఐతరేయవాజసనేయకౌషీతకీ బ్రాహ్మణములలో 'సద్బ్రహ్మ' ఇత్యాదిశబ్దములచేతను కొన్నివస్తువులుకారణముగా చెప్పియున్నదేమనగా పశ్వధికరణన్యాయముచేతను సామాన్యశబ్దములు విశేష

పర్యవసాయియగుటవలన సహాదిశబ్దములు నారాయణునియందే ప్రయుక్తములయినవి. అయినను 'హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే' నారాయణములో “ధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ । ప్రజాపతిః ప్రజాఅసృజత” యని హిరణ్యగర్భాది విశేషశబ్దములయొక్క చెప్పుటచేతను చతుర్ముఖబ్రహ్మరుః కారణమనంటే యూ గాగువచెప్పుట యనుచితము. “యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వం” అథర్వనారాయణములో “నారాయణాద్బ్రహ్మజాయతే । బ్రహ్మదేవానాం ప్రథమస్సంబభూవ” మహోపనిషత్తులో “ఏకోహవై నారాయణ ఆసీత్సోవ్యంకామం మనసాధ్యాయీతతస్యధ్యానస్థస్యలలాటా త్స్వేదోత్పన్నరాః తాఆపోఅథ వర తాసువీర్యమథాస్పృజత్ । దద్ధింణ్మ యమండమభవత్ తస్మిన్ బ్రహ్మచతుర్ముఖోజాయతే” పురుషసూక్తములో “విరాజోఅధిపూరుషః । ప్రజాపతిరేకః పుష్కరపర్ణే సమభవత్ । యన్నాభిపద్మాద భవత్ప్రజాపతిః । బ్రహ్మవై బ్రహ్మాణం పుష్కరేససర్జ” నారాయణములో హిరణ్యగర్భం పశ్యతిజాయమానం” విష్ణుపురాణములో “విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం జగత్తత్రైవచస్థితం । స్థితిసంయమకర్తాసౌజగతోస్యజగచ్చసః” ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతుల చేతను నారాయణునివలన బుట్టినవాడనిన్ని “బ్రహ్మదిషుప్రలీనేషు నష్టేలోకేచరాచరే । ఏకస్తిష్ఠతి విశ్వాత్మాసతునారాయణః ప్రభుః । నారాయణాత్ప్రవీయంతే” ఇత్యాది ప్రమాణములచేతను నారాయణునివలన సంహార్యుడనిన్ని విష్ణుధర్మములో “యుగకోటిసహస్రాణి విష్ణుమారాధ్యపద్మభూః । పునస్త్రైలోక్యదాతృత్వం ప్రాప్తవానితిశుశ్రుమ” పురుషసూక్తములో “ధాతాపురస్తాద్యముదాజహార । ప్రాజాపత్యంతథాకర్మపూర్వం మయినివేశితం । తతోవేదాహృతాస్సర్వే దానవాఖ్యాంబలాదితః యస్మాదనపరాధీన్యశిరచ్ఛిన్నంత్వయామమ” పారమాత్మికములో. “కకుదంకకుచ్ఛిత్వాభూయః పరాయనస్వాహా” ఇత్యాదులచేతను నారాయణధ్యానము

వలన ధాతృత్వమ్ముబొందినవాడనిన్నీ, అసురుల చేతికి వేదములను
ధారబోసినవాడనిన్నీ, రుద్రుని చేతను తిరస్కరింపబడినవాడనిన్నీ, "ఆబ్ర
హ్మస్తంబపర్యన్తం జగదంతర్వ్యవస్థితాః। ప్రాణినః కర్మవశగాస్సంసారవశవ
ర్తినః" ఈప్రమాణమువలన కర్మవశ్యుడనిన్నీ చెప్పుటచేతను హిరణ్యగర్భ
ధాతృప్రజాపతిశబ్దములు అపర్యవసానవృత్తిచేనైనా అవయవవృత్తిచే
నైనా నారాయణప్రవృత్తిచేనైనా నారాయణవాచకములు "వసన్నచా
సచ్ఛివపవ కేవలః, కారణంతుధ్యేయః, సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వర
శ్శంభురాకాశ మధ్యేధ్యేయః, అజస్యనాభావధ్యేకమర్పితం, యస్మా
ద్విశ్వా భువనానితస్థుః" యని శ్వేతాశ్వతరయథర్వశిరస్సులలోను
రుద్రుడే కారణముగా చెప్పుచున్నదనగా అది యుపపత్తిగాదు. సామ
వేదములో 'బ్రహ్మణోజ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ పుత్రాయ రుద్రాయ'
యజుర్వేదబ్రాహ్మణములో ౨॥ ౨॥ ౬౦॥ "అథవా ఇదాంతహిఃప్ర
జాపతౌ హరఆసీత్" సుబాలోపనిషత్తులో "లలాటాత్క్రోధజోరుద్ర
స్త్ర్యక్షః ఖండపరశుమజీజనత్ నారాయణ। బుద్ధ్యధాత్త్ర్యక్షశ్శూల
పాణిఃపురుషోజాయతే" అథర్వనారాయణములో "నారాయణాద్రు
ద్రోజాయతే" శతపథబ్రాహ్మణములో "సంవత్సరేకుమారోజాయత
తంప్రజాపతిరబ్రవీత్, కుమారఃకింరోదషి, యచ్ఛ్రమాత్తపసోధిజాతో
సీతి, సోబ్రవీత్, అనపహతపాప్మాహమస్మి" బృహదారణ్యములో "య
స్యేతాని దేవక్షత్రాణి, ఇంద్రోవరుణస్సోమోరుద్రః, పర్జన్యోయమో
మృత్యురీశానఇతి" శైలాలీబ్రాహ్మణములో 'చతుర్ముఖాద్రుద్రోత్ప
త్తిశ్రూయతే" భాగవతతృతీయస్కంధములో ౧౨వ అధ్యాయములో
"ధియానిగృహ్యమాణోపి భ్రువోర్మధ్యాత్ప్రజాపతేః। సద్యోజాయతతన్మ
న్యుః కుమారోనీలలోహితః॥ సవైరురోదభగవాన్ దేవానాంపూర్వ
జోభవః। నామానికురుమేధాతః స్థానానిచజగద్గురో॥ ఇతితస్యవచః పా
ద్మోభగవాన్ పర్యపాలయత్। అభ్యధాద్భద్రయావాచా మారోదీ

స్తత్కరోమితే॥ యదరోదీశ్వరశ్రీఘ్రసస్సద్యోగ ఇవబాలకః। తతస్త్వామ భిధాస్యంతో నామ్నారుద్రఇతిప్రజాః॥ హృదీంద్రియాణ్యసన్వాయువా యురగ్ని జలంమహీ। సూర్యశ్చంద్రస్తపశ్చైవస్థానాన్య గ్రేకృతానితే॥ మన్యుర్మనుః మహాకాలోమహాశివఋతధ్వజః। ఉరురేతాభవః కాలో వామదేవో ధృతవ్రతః॥ ధీవృత్తిరశనోమాచని యుత్సర్పిలిలాంబికా। ఐరావతీ సుధాదీక్షారుద్రాణ్యో రుద్రతేస్త్రియః॥ గృహాణైతానినా మానిస్థానానిచ సయోషిణః" మహానారాయణములో "బుద్ధ్యా త్ర్యక్షశ్శూలపాణిరభవత్" సామవేదములో "తంప్రజాపతిరబ్రవీత్, భవోసీతి, శర్వోసీతి, ఈశానోసీతి, పశుపతిరసీతి, ఉగ్రోసీతి, భీమోసీతి, మహాదేవోసీతి, అథతత్రసతస్తస్య చతుర్వక్త్రస్యధీమతః। లలాటప్రభవః పుత్రః, శివఆగాదదృచ్ఛగూ" యని ఛాందోగ్యము లోను "సోరోదీద్యదరోదీత్తద్రుద్రస్యరుద్రత్వం" యని యజుసంహిత లోనున్నది. ఇత్యాది శ్రుతిపురాణములచేతను రుద్రోత్పన్నసమయ మందు రోదనముచేయగా అతనిని చూచి తండ్రియైన చతుర్ముఖబ్రహ్మ నీవెందుకురోదనముచేసెదవు. అని యడుగ నేను పాపాత్ముడను. నాపాపములు పోయేలాగున నామకరణముజేయవలెనని చెప్పగా ఇతని రోదనముచేతనే నీకు రుద్రుడని పేరురాగలదు. అనగా నాకు ఇంకాకొన్నిపేళ్లు కావలెను. ఆపేళ్లేమనగా, భవ, శర్వ, ఈశాన, పశుపతి, భీమ; ఉగ్ర, మహాదేవరూపకమైన నామసప్తకమున్ను, అష్టమూర్తిత్వమున్ను, ఇచ్చినట్లు చెప్పుచున్నది. ఇదేస్కంధపురాణము లో "ఉన్మత్తవదనుమత్తః ప్రభుః ప్రభవతామపి। రాత్రౌశ్మశానేప ర్యటసీ తత్కిమేతత్తవేశ్వర" ఇత్యాది ప్రమాణములచేతను శ్మశానపర్యటనముమొదలైన హీనవృత్తులు నీకు అనుభవించుటకు గారణమేమియని యడుగగా "అహంశోణితపంకాలకరాళ వదనేంబికే। రాద్రిముహూర్తే సంభూతోహారేరోది మివస్వరం॥" ఇత్యాదు

లచేతను దనయొక్క యుత్పత్తియున్ను రోదనమును నామసప్తకమును మూ
ర్త్యష్టకమును వచ్చినవిధమునుజెప్పి 'రోదేర్ముహుర్త్తేజాతోహం రోదాద్రి
కర్మాతతోహ్యహం। యద్భవత్యుచితం కర్మపురుషస్యాగికేస్సుతే॥ తత్తేనా
వశ్యకర్తవ్యం మృదునా యదివేతరత్ । ప్రజాపతేశ్చకశ్శక్త ఆదేశంకర్తు
మన్యథా' ఇత్యాదులచేతను తననిహీనాచరణహేతుకర్మయని జెప్పినట్లు
వ్యాఖ్యాతమైనది. ఈస్థలములో 'హా రేరోదిమివస్వరం। తతోమాంప్రాణి
నాస్పృష్ట్వాహో కేశః ప్రాహ కేశవః' యనిహాకి కేశవశబ్దములచేతను ఉప
క్రమించి ప్రజాపతిశబ్దముచేతను ఉపసంహరించడమువలన ఈశ్రుతి
యందు ప్రజాపతిశబ్దము నారాయణపర్యవసాయియవ గలదు. మా
ర్కండేయవిష్ణుపురాణాదులలోను "రుద్రసర్గం ప్రవక్ష్యామితన్మేనిగదిత
శ్శృణు" యనిఈయర్థమునుజెప్పినది " అస్యదేవస్య మీఢుషః, మహా
దేవస్సర్వమేధేమహాత్మా హుత్వాత్మానందేవదేవో బభూవ" యని ఇ
తనిసంబంధమైన స్థానముకర్మాధీనమనిజెప్పుచున్నది. శ్రీవరాహపురా
ణములో "తవవిష్ణోః ప్రసాదేనమయాత్రిపురంహతం। తస్యపాపస్యదో
షేణనశక్నోమివిచేష్టితుం" యనిత్రిపురదహనమువలన వచ్చినపాపము
ననుసరించి మోగమాయయున్ను ఐశ్వర్యనాశమున్ను హృదయసంతా
పమున్ను నిశ్చేష్టత్వమున్ను ఇతనికి గలిగినవనిన్ని చెప్పియున్నది
"తతోవాక్యాన్మునీంద్రస్య దేవోబాలేందుశేఖరః। శంకరశ్ఛిన్నలింగస్తు
కాననేవిచచారహ॥ ఏవంశాపోయ దస్మాకంతాభ్యాంసక్తస్సుదారుణః।
అవశ్య కర్మణేయుష్మే తథా కాష్ఠమయం వపుః" యనిభృగువు, తత్పత్ని
శాపములచేతను ఛిన్నలింగత్వమున్ను, కాష్ఠరూపములైనట్టున్ను, బ్రహ్మపు
రాణమునందు చెప్పియున్నది. వాయవ్యములో "తతోభివ్యాహృతోదక్షో
రుద్రంసోభ్యశపత్ప్రునః । యస్మాత్త్వం మత్కృతేక్రూరం ఋషీణాంవ్యా
హృతవానసి॥ తస్మాత్సార్ధంసురైర్యజ్ఞేనత్వాయక్ష్యంతివైద్విజాః। హు
త్వాహుతింతవక్రూరామపస్పృశ్యంతుకర్మసు" యజుర్వేదబ్రాహ్మణ

ములో ‹ ౩॥_౭॥౮౮॥ అపఉపస్పృశతిమేధ్యత్వాయ' యజుస్సంహితలో ౬॥౬॥ " నాస్యక్షేత్రయదస్యక్షేత చక్షురస్యప్రమాయుకగ్ స్యాత్తస్మా న్నాన్వీక్ష్యః " ఆపస్తంబసూత్రములో " రౌద్రరాక్షసమైఋత్పైతృక మాభిచారికముక్త్వా ఉపస్పృశేత్‌॥ కారికా నిఋతే రాక్షసేరౌద్రేపైత్ర్యకం వాక్యమీరితం। ఛేదనే నిరసనే భేదేకృత ఆత్మాభి మర్శనే॥ అమేధ్యే కేశాదిస్పర్శే నోపఉపస్పృశేత్‌" యజుర్వేదబ్రాహ్మ ణములో [illegible] "ఉచ్ఛేషణేనజుహోతి, ఉచ్ఛేషణభాగోవైరుద్రః, భాగధేయేనైవరుద్రం నిరవదయతే, అంతమేవైవహోతవ్యం, అంతతఏవ రుద్రంనిరవదయతే, ఏషతేరుద్రభాగ ఇత్యాహనిరవత్త్యై, అప్రతీక్షమా యంతి, అపఃపరిషించతి, రుద్రస్యాంతర్హిత్యై" యనిశ్రుతులయందు వలె దక్షశాపముచేతను ఇజ్యత్వాదినివృత్తియనియు చెప్పియున్నది. మా త్స్యపురాణములో "యస్మాదనపరాధస్య శిరశ్ఛిన్నం త్వయామమ। తస్మా చ్ఛాపసమాయుక్తః కపాలిత్వంభవిష్యసి॥ విష్ణుప్రసాదాత్సుశ్రోణికపా లంతత్సహస్రధా। స్ఫుటితంబహుధాయాతం స్వప్నలబ్ధధనంయథా" పా రమాత్మికములో ఈశోయన్మాద్విరతంవితత్య కంకరంధృతం కామహుతో జుహోతి కకుదంకకుత్త్వాభూయఃనారాయణస్వాహా" యని తంత్రిమైన చతుర్ముఖబ్రహ్మమువలన శాపోపహతుడైనవిధమున్ను సర్వేశ్వరుడైన నారాయణునితనికి శాపనివృత్తిచేసినవిధమున్ను జెప్పియున్నది. విష్ణుపు రాణములో కృష్ణవైభవమును దెలియకే తన్నాశ్రయించిన బా ణాసురరక్షణనిమిత్తము సపరికరముతోవచ్చి కృష్ణునితోయెదిరించి జృంభాభిభూతస్తు హరోరథోపస్థ ఉపావిశత్‌ నశశాకతదాయోద్ధుం క్లిష్టేనాక్లిష్టకర్మణా" పారమాత్మికములో "యంత్వాం సర్వపాలనా యాభిభూతం దేవాస్సర్వేపశ్యమవిచరంతి" ఇత్యాదులచేతను తాను పరికరముతోనోడి రథమందు పడియుండి "కృష్ణకృష్ణమహాబాహో జానేత్వాం పురుషోత్తమం" యని తద్ద్వార కృష్ణవైభవమును గ్రహించ

చి బాణాసురబాహుచ్ఛేదనార్థమై కృష్ణునిపిలిచి పెట్టెననిన్ని విష్ణుధర్మోత్తర శ్రీమద్రామాయణములలో “విష్ణోరాధిక్యమన్విచ్ఛంతస్య మాయా విమోహితః కృతవానస్మి దేవేశ దేవవాక్యేనవిగ్రహమ్” అని భగవన్మాయావిమోహితుడయి కృష్ణునెదిరించి “ఆరోపితుం న మే శక్తి స్సర్వ యత్నేనచాభవత్” అని చేతిలోవిల్లునుతీసికొని వంచి యారోపించుటకు సమర్థత లేక “తదాతుజృంభితం శైవం ధనుర్భీమపరాక్రమం హుంకారేణ మహాదేవ స్తంభితోధత్రిలోచన” అని విల్లుతెగిపోయి తాను హుంకారాభిభూతుడై “తతశ్చగతమోహేన మయాజ్ఞాతోహరిఃపరః। జ్ఞాత్వైవవిస్పష్టశాపేన స్తుతశ్చ భగవాంస్తదా” అని తర్వాత తెలిసికొని స్తోత్రముచేసినవాడనిన్ని ఇతని యజ్ఞానాశక్తులను చెప్పియున్నది. వృకాసురుడితనిని యారాధించి నేనెవనిశిరస్సును స్పృశించుచున్నానో వానిశిరస్సు శతవిధములుగా కావలెనని యపేక్షించగా అతడు ఆలాగున నేయుని వరమియ్యగా అనంతరము ఆవరపరీక్షనిత్తము “శంభోర్మూర్ధ్నికలాసురస్స్వహస్తం దాతుమారేభే। సోబిభ్యత్స్వకృతాచ్ఛివః తేనోపసృష్టస్సంత్రస్త ఉపధావత్సవేపథుః। యావదన్తందివో భూమేః కాష్ఠానామధరాభువః” యనేరీతిని అతడు దానిని పరీక్షార్థము ఇతని శిరస్సును ముట్టుకొనుటకు శోకభీతుడై పరుగెత్తగా అతడు చూచినస్థలమంతయు వెంబడింపగా పారిపోజాలక శ్రీవైకుంఠనగరమునకు వెళ్లుమని చెప్పగా సర్వేశ్వరుడైన నారాయణు డితని క్లేశమునుజూచి మధ్యవచ్చి యావిర్భవించి వృకాసురునిజూచి ఇతడు భ్రాంతుడు. అబద్ధము చెప్పదు. నీశిరస్సును నీవు ముట్టుకొనవా యని చెప్పగా అనంతరము దనశిరస్సును స్పృశించి మృతుడై పడినట్టున్ను శ్రీభాగవతములో “వృకాసురాయగిరిశో వరందత్వాధసంకటమ్” యనునట్లితడు ఆపత్తును బొందినట్టున్ను ఇతని యజ్ఞానాశక్తులను జెప్పియున్నది. అంధకాసురుని నిరసించేనిమిత్తము మాతృగణములను సృజించి “త్రైలోక్యే భక్షయామాసో

తుతథామాతృగణాన్ సైన్నృసింహమూర్తిం దేవేశంప్రదద్యాభగవాన్ శివః" పారమాత్మికములో "యోవావ్యహింసీ జ్జరయాజరంతంతం దైత్యముఖ్యమమృతాత్మరూపం। సుఖురంఖురాణాం కించిత్స్వనంతం తస్మైనృసింహాయ సురేశపితే స్వాహా" యని మాతృగణములచేతను బాధపడి తనవలన శమింపచేయుట కశక్తుడగుటచేతను సర్వేశ్వరుని ధ్యానముచేసినట్లున్ను అతడు శమింపచేసినట్లున్ను మాత్స్యపురాణములో ఇతని యజ్ఞానాశక్తులను జెప్పియున్నవి. ఈవిధముగా సృజ్యత్వము, సంహార్యత్వము, కర్మవశ్యత్వము మొదలైనవాటిని చెప్పుటవలన ఇతనికి కారణత్వముకూడదు. అందుచేతనే హిరణ్యగర్భాదిశబ్దములు వలెనే శివశంభ్వాదిశబ్దములున్ను నారాయణపరములు. బ్రహ్మాండపురాణములో "ఋజందాప్రవయతే యస్మాద్ముద్రిస్తస్మాజ్జనార్దనః। ఈశానోదేవచేశానో మహాదేవో మహత్వతః॥ పిబన్తియేంచరా నాకంముక్తాస్సంసారబంధనాత్। తదాధారోయతోవిష్ణుః పినాకీతితతస్స్మృతః ॥ శివస్సుఖాత్మకత్వేనశర్వః శంరోధనాద్ధరిః। కృత్యాత్మకమిదం దేహంయతోవస్తేప్రవర్తయన్।కృత్తివాసాస్తతోదేవో విరించిశ్చవిరేచనాత్।బృహణాద్బ్రహ్మనామాసానైశ్వర్యాదింద్రఉచ్యతే। ఏవంనానావిధైశ్శబ్దైరేక ఏవత్రివిక్రమః॥ వేదేషుసపురాణేషుగీయతేపురుషోత్తమః" ఇత్యాదులచేతను రుద్రఈశానమహాదేవ పినాకిశివశర్వకృత్తివాసబ్రహ్మ ఇంద్రాదిశబ్దములన్నియు నారాయణపరములని చెప్పబడినది. శివ యనగా సర్వప్రకారశుద్ధమనునది శివశబ్దము "శివమస్తు సర్వజగతాం, శివాస్సంతుపన్థానః, శివం కర్మాస్తు" యని శుద్ధమాంగల్యగుణవిశిష్టవస్తువులయందు ప్రయుక్తమైనది. హారీతస్మృతిలో అ॥౬॥ 'శోకనాశాద్భవేద్రుద్రః' యని ఇదిమొదలు 'ఏవమ్నామః పావయితా శివస్స్యాత్సర్వదాశుభాత్। శుభేనసేవ్యతేయస్తు అతోవైశంభురిత్యశః' యని ఇదిమొదలు 'నతునారాయణాదీనాంనామాన్యన్యా[illegible]కహ్యాదిత్ తత్తన్నామ్నాంగతివిష్ణురేక ఏవప్రచకుతే' యని

నారాయణునియందే ప్రయుక్తమైనది శంభువనిదుర్గ్రహిణులిన్ని చెప్పను 'స ర్వశ్శర్వశ్శివస్థాణుః స్వయంభూశ్శంభురాదిత్యః' యనిగుణవివక్షచేతను ఇవియన్నియు నారాయణునియందే ప్రయుక్తములు 'యానినామాని గౌణాని' యనిచెప్పటచేతను ఇవియేయాగికములు. వామనపురాణము లో 'నతునారాయణాదీనాంనామ్నామన్యత్ర సంభవః। అన్యనామ్నాం గతిర్విష్ణురేకఏవప్రకీర్తితః' ఇత్యాదులచేతను నారాయణశబ్దమైతేరుద్రు ని జెప్పజాలదు. ఇది తన్ను అనేకయుపనిషత్తులయందును అనేకకాల ములయందును చెప్పుచున్నది శివశబ్దమునకదిలేదు. 'అజస్యనాభావధ్యే కమర్పితం' అనేస్థలమందు అర్పితమనునది యావిఖ్యాతమనిచెప్పునది ఏకమనగ పుష్కరము 'అజస్యనాభావధ్యేకంయస్మిన్ విశ్వంప్రతిష్ఠితం పుష్కరం పుష్కరాక్షస్య తస్మైపద్మాత్మనేనమః' యనిభారతమందు వ్యాఖ్యాతమైనను 'బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తేసర్వేసంప్రసూయన్తే య ని' వీరిలో నారాయణుడు పుట్టినట్టున్న రామాయణాలింగాదులలో భృగుశాపమువలన ఇతనికి దుఃఖానుభవము గలిగినట్టు చెప్పటచేతను ఇ తనికికర్మ వశ్యత్వమున్న దేయనగా అట్లుచెప్పటయుచితముగాదు 'బ్ర హ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే' యనేస్థలమందినడు వారివలెనేబుట్టినవాడనికా దు 'రక్షార్థంసర్వభూతానాం విష్ణుత్వముపజీవాన్' యనునట్లురాఘున యాదవసజాతీయుడైనట్టువలెనే బ్రహ్మరుద్రసజాతీయుడై విష్ణువై వచ్చి యవతరించినట్లు చెప్పుచున్నది పురుషసూక్తములో 'అజాయమానో బ హుధావిజాయతే' యనిశ్రుతియేకర్మమూలమైనజన్మమును నిషేధించి ఇచ్ఛికమైనజన్మమును విధించినది. సుబాలోపనిషత్తులో 'ఏషసర్వభూ తాంతరాత్మా అపహతపాప్మాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణః' బ్రహ్మసూ త్రములో 'సంభోగప్రాప్తిరితిచేన్నవైశేష్యాత్, నస్థానతోపిపరస్యోభయ లింగంసర్వత్రహి' ఛాందోగ్యములో 'సఏషసర్వేభ్యః పాప్మభ్యః ఉదితః' పారమాత్మికములో ॥౨॥ సుసూక్ష్మ స్సార్వస్సర్వేషామంతరాత్మాతస్థు

స్తుమాంజంగమోజంగ మానాంవిభుర్విభూణాం విభవోద్భవాయస్వో హా ‘నారాయణములో” వసురణోవ్విభూరసి ప్రాణేత్వమసిసంధాతా। యు స్యావతారరూపాణి సమర్చంతిదివౌకసః అపశ్యంతఃపరంభావం నమస్త స్మైపరాత్మనే। నహ్యాస్యజన్మనో హేతుః కర్మణో వామహీపతే।ఆత్మమా యాం వినేశస్య పరస్యస్రష్టురాత్మనః’ శ్రీరామాయణములో ‘సహిదేవై ను దీర్ణస్యరావణస్యవధార్థిభిః। అర్థితో మానుషేలోకే జజ్ఞేవిష్ణుస్సనాతనః। లైంగపురాణములో “ అస్యదేవస్యమాహాత్మ్యం మహిమానంచనార ద। శుభాశుభైః కర్మభిర్యోనలిప్యేతకదాచన। సపర్వభూతపరికృతిం శు భాశుభై ర్వినిర్ముక్తమూలికా షట్కాత్వరఃపరిభుః। త్వంవై ద్వయమమలం విష్ణుం సదాన్యాయ్యాం విముచ్యతే’ యని ఇతనిని అకర్మవశ్యునిగా చెప్పి యున్నది. ‘సర్వావస్థాసువై విష్ణోర్జన నంస్వేచ్ఛయైవతు। జనకాస్త్రుచ్ఛలే నైవమనతీర్ణోపిలీలయా ” ఇత్యాదులవలన భగవదవతారమైచ్ఛికమని లైంగాదులలో చెప్పియున్నది. శ్రీవిష్ణుపురాణములో ‘దేవతిర్యఙ్మను ష్యేషుశరీరగ్రహణాత్మికా। లీలేయంసర్వభూతస్య తవచేష్టోపలక్షణా। నాకారణాత్కారణా ద్వాకారణా కారణాన్నచ। శరీరగ్రహణంవాపి ధర్మత్రాణాయకేవలం॥ ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహః। సమస్తశక్తిరూ పాణి తత్కరోతిజనేశ్వర॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యాఖ్యా చేష్టావస్తిస్వలీలయా। జగతాముపకారాయ నసాకర్మనిమిత్తజా॥ ” అని జగద్రక్షణార్థమై ఇచ్ఛచేత నవతరించుచున్నాడు. ఋషిశాపము సర్వమర్యాదస్థాపనని మిత్తము తాను వర్తించుచున్నాడంతయు అని చెప్పుచున్నది. భగవ ద్గీతలలో “అజోపిసన్నవ్యయాత్మా భూతానామీశ్వరోపిసన్। ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభవామ్యాత్మమాయయా॥ యదాయదాహి ధర్మ స్య గ్లానిర్భవతిభారత। అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాత్మానంసృజామ్యహం॥ పరిత్రాణాయసాధూనాం వినాశాయచదుష్కృతాం। ధర్మసంస్థాపనార్థా యసంభవామియుగేయుగే॥ జన్మకర్మచమేదివ్యం ఏవంయోవేత్తితత్త్వతః”

అని తానే చెప్పినారుగదా ? లైంగాదిపురాణములలో క్షేత్రప్రకృతియోని, శక్తి మాయాశబ్దములచేతను రుద్రునికంటే నారాయణునికి చెప్పినగుణభావము రుద్రాదుత్పత్తి మూర్తిత్రయాతీతసదాశివ పారమ్యము మొదలగునవి ప్రత్యక్షశ్రుతివిరోధముచేతనున్ను సర్వగ్రంథములలో పరస్పరవిరోధములచేతనున్ను భ్రాంతిపరికల్పితములు. బ్రహ్మరుద్రాదులజన్మములు స్వేచ్ఛచేతనంటే అలాగుచెప్పకూడదు. "ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతం జగదంతర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినః కర్మజనిత సంసారవశవర్తినః॥ విష్ణోర్మాయామహావర్తమోహాంధతమసావృతాః॥" కారకంబున "తాన్ యజ్ఞస్య మాయయా" భగవద్గీతలలో "మమ మాయా దురత్యయా" యని వీర్లను కర్మపరతంత్రులుగా చెప్పుటచేతను ఈప్రకారముగా నారాయణుడే కారణుడనే యర్థమునకు న్యాయమవసరము లేదనునది అనంతశాఖ నిఖిలవేదనిగమమై ఉపాసనవిధివిధురమై సర్వపరవిద్యోపాస్య విశేషనిర్ణాయకమై నిఖిలవేదాంత నిర్వాహకమైయుండే నారాయణానువాకము సర్వవేదాంతములలోను పరబ్రహ్మ పరంతత్వ పరంజ్యోతిః పరాయణ పురుషాచ్యుతవిశ్వాత్మశివశంభుప్రముఖ శబ్దంబులచేతను నిర్దిష్టమైనవస్తువుగా నారాయణశబ్దములచేతననువదించి నారాయణుడని విశేషించిన "సబ్రహ్మసశివః" అని కార్యత్వముచేతను సంప్రతిపన్నుడైన ఇంద్రునితోటి బ్రహ్మరుద్రాదులతోటి కూడాపఠించి ఇతనికి కార్యభూతుడనిన్ని చెప్పియున్నది. కాబట్టి ఈలాగున న్యాయస్వభావముచేతనున్ను న్యాయనిరపేక్షమైన శ్రుతియే విశేషించడముచేతనున్ను "సనోహరిః" యని హరిశబ్దముచేతనుపసంహరించుటచేతను స్మృతిముక్తాఫలములో "హరిరోమితి నిర్దిశ్యాయత్కర్మక్రియతే బుధైః॥ఆధీయతే వా రాజర్షే తద్ధిపీర్యకరంభవేత్॥హరిఃఓం, హరిఃఓం" అని వేదోపక్రమోపసంహారములయందు త్రిమతస్థులు ఉచ్చరించుటచేతనున్ను, బ్రహ్మరుద్రాదులకు సృజ్యత్వము, సంహార్య

త్వము, కర్మవశత్వము, మొదలైనవి చెప్పుటచేతనున్న నారాయణుడే కారణభూతుడు. బ్రహ్మసూత్రములో "జన్మాద్యస్యయతః" భృగువల్లిలో "యేనజాతానిజీవంతి, నారాయణాత్ప్రవర్తంతే, ఏషసర్వేశ్వర ఏషభూతపాలః" పారమాంత్మికలో "త్వమగ్నేత్రిగుణోవరిష్ఠః పరం బ్రహ్మ పరంజ్యోతిః, సర్వేషాంత్వం పాలనాయవహుతమమృతం వహిష్యసేస్వాహా" ఋజుర్వేదబ్రాహ్మణములో "తావిష్ణోపాహిసపవపాతి" భగవద్గీతలలో "పరిత్రాణాయసాధూనాం" విష్ణుపురాణములో "నహిపాలనసామర్థ్యమృతే సర్వేశ్వరంహరిం" అనునట్లుగా యితడే స్థాపకుడు. "యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి" నారాయణములో "యేనేదంవిశ్వం పరిభూతంయస్మి" బ్రహ్మసూత్రములో "అత్తాచరా చరగ్రహణాత్" కఠోపనిషత్తులో "యస్యబ్రహ్మ చక్షత్రం చోభేభవతఓదనః । మృత్యుర్యస్యోపసేచనం, మృత్యోర్మర్త్యాయుహంతవై, నారాయణాత్ప్రపియన్తే, గృహే సంహారసమయే జగిదాం ముంబరాండవత్ । లీలయాస్తుభగవాన్‌తంగచ్ఛరణంహరిం । సంభక్షయిత్వా" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులచేతను సంహరించువాడితడే! అయినను రుద్రుడు సంహారుడనేచోట ఉభయవాదిసిద్ధమైయుండ ఇతడే సంహరించువాడని చెప్పటేలయనగా? విష్ణుపురాణములో "స్థితివినాశాంశ్చ భగవాన్మధుసూదనః। తైస్తైః రూపైరచింత్యాత్మాకరోత్యవ్యాహత విభుః॥" విష్ణుసహస్రనామములో "యస్మింశ్చప్రలయంయాతిపునరేవయుగక్షయే । తస్యలోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే" భగద్గీతలలో "అహంకృత్స్నస్యజగతఃప్రభవః ప్రళయస్తథా। మత్తఃపరతరం నాన్యత్కించిదస్తిధనంజయ। కల్పాంతేరుద్రరూపీయోగ్రసతేత్వఖిలంజగత్ । తదస్తంపురుషం విష్ణుంప్రణతోస్మిజనార్దనం" విష్ణుపురాణములో "సృష్టిస్థిత్యంతకరణీంబ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మికాం। సంజ్ఞాంసయాంతిభగవా నేకఏవజనార్దనః" "సఏవసృజ్యస్సచసర్గకర్తాసఏవపాత్యత్తి చపాల్యతేచ" పారమాత్మికములో యోవాత్రియమూర్తిః

పరమః పరశ్చ త్రిగుణంజుషాణసకలం విధత్తే। చిత్తిలో "భర్తాసన్ బ్రియమాణో౽భిభర్తి, ఏకో దేవో బహుధా నివిష్టః, యదాభారంతం ద్రయతే సభర్తుం, నిధాయభారం పునరస్తమేతి. తమేవ మృత్యుమమృతంతమాహుః, తంభర్తారంతనే గోప్తారమాహుః, సభృతో బ్రియమాణో౽భిభర్తి" మోక్షధర్మములో "తవాంతరాత్మామమచయేచాన్యే దేహిసంజ్ఞితాః। సర్వేషాం సాక్షిభూతో సౌనగ్రాహ్యః కేనచిత్క్వచిత్" యనిరుద్రునిగూర్చి చతుర్ముఖ బ్రహ్మవచనము నారాయణునికి బ్రహ్మరుద్రాది సర్వాంతర్యామిత్వమును దెలుపుచుచేయుట. కర్ణపర్వమందు "విష్ణురాత్మా భగవతో౽భవస్యామితతేజస" అనివిష్ణువునకు రుద్రాంతర్యామిత్వ వచనము యోగ్యముగానున్నది. "అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వంవ్యాప్య నారాయణస్థితః" యనిశ్రుతి చేతను రుద్రాంతర్యామియైయుండి సంహరించు చున్నాడు. అందుచేతనే నారాయణుడే జగజ్జన్మాది కారణభూతుడనిసిద్ధము.

ద్వితీయప్రకరణము.

బ్రహ్మసూత్రములో "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" బృహదారణ్యములో "ఆత్మావాఅరే ద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః" భగవద్గీతలలో "తతో మాంతత్వతో జ్ఞాత్వా, సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకంశరణంవ్రజ। అహంత్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామిమాశుచః॥ మన్మనాభవమద్భక్తో మద్యాజీమాంనమస్కురు" బ్రహ్మసూత్రములో "ధ్యానాచ్చ" బృహదారణ్యములో "సో౽న్వేష్టవ్యస్సవిజిజ్ఞాసితవ్యః" భగవద్గీతలలో "మాంధ్యాయన్త ఉపాసతే, తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్" బ్రహ్మసూత్రములో 'జన్మాద్యస్యయతః' భృగువల్లిలో 'యతో వా ఇమానిభూతానిజాయన్తే యేనజాతానిజీవన్తి యత్ప్రయం

త్యభిసంవిశంతీతి, తద్విజిజ్ఞాసస్వతద్బ్రహ్మేతి' భగవద్గీతలలో 'అహంకృ
త్స్నస్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా। మత్తః పరతరం నాన్యత్కించిదస్తిధనం
జయ॥' 'అసద్వా ఇదమగ్రఆసీత్, రసగ్ం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీభవతి, త
మేవంవిద్వానమృత ఇహభవతి' ముండకోపనిషత్తులో 'భిద్యతేహృదయ
గ్రంధిః ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః, క్షీయంతే చాస్యకర్మాణితస్మిన్ దృష్టేప
రావరే' కఠోపనిషత్తులో 'సోధ్వనః పారమాప్నోతితద్విష్ణోః పరమంపదం,
త్వామారాధ్యపరంబ్రహ్మయాతాముక్తిం ముముక్షవః। వాసుదేవమనారా
ధ్యకోమోక్షంసమవాప్నుయాత్॥' ఆనందవల్లిలో 'కోహ్యేవాన్యాత్కః
ప్రాణ్యాత్, యదేషఆకాశఆనందోనస్యాత్' బ్రహ్మసూత్రములో
'ప్రసిద్ధేశ్చ పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితంతతోహ్య స్యబంధవిపర్యయౌ,
బృహస్పతిః బంధమోక్షవిభాగజ్ఞోబంధాచ్ఛేకోమోక్షణేచ్ఛయా। ఉపాయా
న్వేషణేయుక్తః కోనముచ్యేతబంధనాత్॥ యదాచిత్తంసమాయుక్తం జం
తోర్విషయగోచరే। యదినారాయణేప్యేవం కోనముచ్యేత బంధనాత్।
తత్కర్మయన్నబంధాయసా విద్యాయావిముక్తయే॥ సంసారార్ణవ మ
గ్నానాంవిషయాక్రాంతచేతసాం। విష్ణుపోతంవినానా కిం చిదస్తిపరాయ
ణం॥ నాన్యః పన్థావిద్యతేయనాయ, నాన్యః పన్థాఅయనాయవిద్యతే, దైవీ
హ్యేషాగుణమయీ మమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యంతే
మాయామేతాంతరన్తితె" కాఠకములో "తాః యజ్ఞస్యమాయయా"
సర్వానవయజామహే, సంసారసాగరం ఘోరమనంతక్లేశభాజనం। త్వా
మేవశరణం ప్రాప్యనిస్తరంతి మనీషిణః॥ సమస్తజగతోమూలే యస్య
భక్తిస్థిరాత్వయి। ధర్మార్థకామైః కింతస్యముక్తిస్తస్యకరాస్థితా॥ బ్రహ్మ
సూత్రములో "యోనిశ్చహిగీయతే" ముండకోపనిషత్తులో "కర్తా
రమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం, యద్భూతయోనిం పరిపశ్యంతి
ధీరాః" భారతములో "మోక్షస్యకర్తాపతిరీశ్వరాణాం సర్వాంత
రాత్మాహ్యేకమేకఏవ" నారాయణములో "పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరంగ్

శాశ్వతగ్ శివమచ్యుతం । "సకారణం కరణాధిపాధిపః" విష్ణుపురాణము లో ౧॥ ౫॥ ౫॥ ౨॥ "సకారణం కారణతస్తతోఽపి తస్యాపి హేతుః పర హేతుహేతుః । కార్యేషు చైవం సచకర్మకర్తృరూపై రశేషైరవతీహ సర్వం" ఇత్యాది శ్రుతిసూత్రస్మృతి పురాణములచేతను కారణవస్తువే యుపాస్యము. మోక్షప్రదము. ముక్తప్రాప్యము. అనగా, ముముక్షూపాస్యుడున్ను మోక్షప్రదుడున్ను ముక్తప్రాప్యుడున్ను ఇతడే అయినను ఛాందోగ్యదహరవిద్యలలోను తైత్తిరీయదహరవిద్యలలోను బృహదారణ్యములోను అథర్వశిరస్సులోను "దహ్రోఽస్మిన్నంతర ఆకాశః, తస్మిన్ యదంతస్తదన్వేష్టవ్యం" యనిన్నీ "తత్రాపిదహ్రంగగనం విశోకస్తస్మిన్ యదంతస్తదుపాసితవ్యం" యనిన్నీ "యఏషోఽంత హృదయఆకాశః, తస్మిన్నేతేసర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః" యనిన్నీ శంభురాకాశమధ్యేధ్యేయః" యనిన్ని యాకాశశబ్దముచేతను నారాయణునిచెప్పి దానితర్వాత శంభుశివ ఈశానమహేశ్వర శబ్దములచేతను రుద్రుని ఉపాస్యునిగా జెప్పియున్నది. పురుషసూక్తములో "సర్వాణి రూపాణి విచిత్యధీరః, నామానికృత్వాఽభివదన్ యదాస్తే" యని నారాయణునికి అసాధారణమయిన నామరూపకర్తృత్వమును 'ఆకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితా' యని ఛాందోగ్యదహరవిద్య యందు చెప్పుటచేతనున్న బ్రహ్మసూత్రములో 'ఆకాశస్తల్లింగాత్' యని ఆకాశశబ్దమును శంకరమార్గ రామానుజులువారు నారాయణ పరముగా చెప్పుటచేతనున్న నారాయణపరము దానితోటి యేకార్థముగా కావలసినదగుటచేతను అన్నిచోట్లనుండే ఆకాశగగనశబ్దములు నారాయణపరములు. అథర్వశిరస్సులో నాల్గవఖండమందు రుద్రునికి సర్వేశ్వరత్వమునుజెప్పి మొదటిఖండముచేతను 'తమాత్మస్థంయేను పశ్యంతిధీరాస్తేషాం శాంతిశ్శాశ్వతీ' యని హృదయాంతర్వర్తియైన రుద్రునియొక్క యుపాసనమున్ను అందుకుఫలము మోక్షమ

నేదాసినిన్నీ ‘‘తస్యభస్మగృహీత్వావిమృజ్యాంగాని సంస్పృశేత్, తస్మాత్తమేతత్పాశుపత పాశస్యమోక్షాయ” యనిపాశుపతవ్రతమును జెప్పుటచేతను ఉపాస్యత్వము మోక్షప్రదత్వము కంఠోక్తమైనది. శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులో ‘తతోయదుత్తరతరం’ యనినారాయణునియందు పరత్వమున్ను నారాయణములో ‘హృదామనీషామనసాభిక్లప్తో యఏనంవిదురమృతాస్తేభవన్తి’ యనిమోక్షప్రదత్వమున్ను జెప్పియున్నది. ‘తస్మాత్సర్వగతశ్శివః’ యనుటచేతను ఇదేరుద్రపరమనేస్థలముసిద్ధము ‘రుద్రస్తారకం బ్రహ్మవ్యాచష్టే, తేనాసావమృతీభూత్వా మోక్షీభవతి’ యనిజాబాలి శ్రుతిచేతనున్ను మోక్షప్రదత్వముకంఠోక్తమైనది. శ్రీరుద్రత్వరితపంజరుద్రపంజర బ్రహ్మతంత్రములచేతనున్ను రుద్రవైభవమునుజెప్పియున్నది. కాబట్టి రుద్రుడేయుపాస్యుడనిన్నీ మోక్షప్రదుడున్ను గావద్దాయంటే అదియనుపపన్నము. ఛాందోగ్యదహరవిద్యలయందు ‘కింతత్రవిద్యతేయదన్వేష్టవ్యం’ యని శ్రుతియేపరిశీలనచేసి ‘తస్మిన్కామాస్సమాహితాః, ఏషఆత్మాఅపహత పాప్మావిజరోవిమృత్యుః’ ఇత్యాదులచేతను దహరాకాశమందు ఉపాస్యునిగాచెప్పియున్నది. అపహతపాప్మత్వాదిగుణములని సమాధానముచేసియున్నది. తైత్తరీయవిద్యావాక్యము దీనితోటియేకార్థమైనది ‘యః’ యని అకారవాచ్యునిజెప్పుటచేతను పద్మోత్తరఖండములో ॥౪॥ అధ్యాయము, ‘యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తోవేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః। తస్యప్రకృతి లీనస్యయఃపరస్సమహేశ్వరః యోనావకారోవిష్ణుర్వైవిష్ణు ర్నారాయణోహరిః। సఏవపురుషోనిత్యః పరమాత్మా మహేశ్వరః’ హారీతస్మృతిలో ॥౭॥ అధ్యాయము ‘ఓంకారస్యాత్పరం బ్రహ్మాసర్వమంత్రేషునాయకః। ప్రత్యక్షరంత్రయాణాంవేదానాం బీజముచ్యతే। అకారస్తు బుచః పూర్వమకారాద్విష్ణువాచకాత్’ భగవద్గీతలలో ‘యోమామజమనాదించవేత్తిలోకమహేశ్వరం’ పద్మోత్తరఖండములో ౩౨॥ వాసుదేవ ఇతిప్రోక్తో

వేదవాక్యైస్సనాతనః । తస్మాన్మహేశ్వరత్వంతు వాసుదేవే ప్రతిష్ఠితం" ఇత్యాదులచేతను మహేశ్వరశబ్దము అవయవశక్తిచేతను సర్వనియంతు డైన నారాయణుని జెప్పుచున్నది. 'కారణరూపమకారపరం బ్రహ్మోం, అకారోవిష్ణువాచకః' భగవద్గీతలలో 'అక్షరాణామకారోస్మి' హారీతస్మృతిలో 'అకారస్తుభవేద్విష్ణుః సద్భిర్వేద ఉదాహృతః' పద్మోత్తరఖండములో ౮॥ 'అకారేణోచ్యతేవిష్ణుః' ఇత్యాదిశ్రుతిపురాణములచేతను అకారవాచ్యుడు నారాయణుడు బృహజ్జాబాలోపనిషత్తులోను అథర్వశిఖలోను జెప్పినయీకారశబ్దము పరమపురుషపరముకాదు. సర్వప్రసిద్ధాకాశపరమును దహరాకాశాదులవలె పురుషోత్తమునకసాధారణమైన ధర్మములేకపోవుటచేతను ఈస్థలమందు (ఈశానశివశంభుశబ్దములు వశత్వము జగత్కారణత్వాది పరమాత్మసాధారణధర్మసంబంధముచేతను విష్ణుసహస్రనామములో 'ఈశానః ప్రాణదః స్వయంభూశ్శంభుః సర్వశ్శర్వశ్శివః' యనేశబ్దములతోటి పర్యాయములు "కారణంతుధ్యేయః" యనేవాక్యముకారణత్వధ్యేయత్వములు రెంటిని విధించుచున్నది. రెండున్ను విధించడమందువాక్యభేదముప్రసంగించును. అనువదించడమందు అన్యతఃప్రసిద్ధియును అనువదించవలసియున్నదిగాన కారణవాక్యములయందు కారణునిగాచెప్పిన నారాయణుని యనువదించి ఆధ్యానమును విధించుచున్నది. అథర్వశిరస్సులో ప్రథమఖండమున 'అహమేకః ప్రథమమాసంవర్తామిచ భవిష్యామిచ నాన్యః కించిన్మత్తోవ్యతిరిక్తః' ఇత్యాదులచేతను రుద్రునికవిశ్వైశ్వర్యమును జెప్పియున్నది. 'మత్తస్సర్వమహంసర్వం మయిసర్వం సనాతన 'అహంమనురభవం సూర్యశ్చప్రాణోస్మిప్రజాత్మాతః మమాయురమృతమిత్యుపాస్వ' యనిప్రహ్లాదవామదేవేంద్రాదులువలె పరబ్రహ్మభావనాప్రకర్షబలముచేతననే స్థలమునున్ను 'సోన్తరాదన్తరంప్రావిశత్' యనిశ్రుతియేచెప్పుచున్నది. ద్వితీయఖండమున జెప్పిన దేవవాక్యము రుద్రవ్యాఖ్యానువాదమగుటచేతను ఆవాక్యమునకుసమానము. తృతీయచతు

ర్థఖండములు ఓంకారాది ప్రణవనామములనున్ను అనిర్వచనములను న్నుజెప్పుచున్నది. అందుచేతను రుద్రపరములుగావు. ఆశబ్దములు "యస్త్వందేవిష్ణుమోంకారరూపం" యనిస్మృతిచేతను ప్రణవవాచ్య నారాయణపరములు. పంచమఖండములో రుద్రోపాసనముమధువిద్యలో చెప్పినట్టు ఆదిత్యోపాసనవలె పరమాత్మోపాసనము. ఇది చెప్పినభస్మ స్పర్శనము సౌత్రామణియందు చెప్పిన సురాగ్రహణము సర్వక్రతుసాధా రణముకానందున సర్వోపాసన సాధారణముకాదు. 'అసద్వాఇదమగ్ర ఆసీత్' ఇత్యాదులయందు పరమతోపన్యాసనముచేసినట్టే ఈస్థలమందు పరమతోపన్యాసముచేయుచున్నది. లైంగమందు నగ్నాదిధర్మాంగము గా చెప్పటచేతనున్ను అధర్వశిరస్సునందు జెప్పినమంత్రములు భస్మో ద్ధూళనమందు వినియోగించుటచేతనున్ను అధర్వశిరస్సులోను లైంగ పురాణములోను జెప్పిన పాశుపతవ్రతమేకమగుటచేతనున్ను 'అర్థైదశా ర్థ సంయుక్తంగూఢంప్రాజ్ఞవినిందితం వర్ణాశ్రమకృతైర్ధర్మైర్విపరీతం క్వచిత్సమం' యనిలైంగపురాణమందే యవైదికముగా చెప్పటచేతను న్ను అధర్వశిరస్సునందు అధికారశ్రవణమువలన విశేషములేకపోవు టచేతను సర్వాధికారత్వప్రాప్తమైనదని చెప్పుచున్నది. వరాహ ఆదిత్య పురాణములలోను వేదబాహ్యాధికారమని సంకోచమగుటచేతనున్ను "భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానః" యని కొందరు చెప్పియు న్నారు. శాతాతపధర్మశాస్త్రములయందును మహాపాతకనివృత్తి య ని చెప్పిన భస్మోద్ధూళనము ప్రాయశ్చిత్తవిషయమగుటచేతనున్ను లోకప్రసిద్ధియగుటచేతనున్ను ఇదియ వైదికమనికొందరు చెప్పినా రు. శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులో నారాయణునికంటే పరత్వమున్ను మోక్షప్రదత్వమున్ను చెప్పట యనుచితము. "వేదాహమేతం పు రుషంమహాంతం" యని యారంభించి "నాన్యః పన్థాఅయనాయ విద్యతే" యని మహాపురుషవేదనము మోక్షసాధనమనిన్మితదతరిక్తో

అని తానే చెప్పినారుగదా ? లైంగాదిపురాణములలో క్షేత్రప్రకృతియోని, శక్తి, మాయాశబ్దములచేతను రుద్రునికంటే నారాయణునికి చెప్పినగుణభావము రుద్రాద్యుత్పత్తి మూర్తిత్రయాతీతసదాశివ పారమ్యము మొదలగునవి ప్రత్యక్షశ్రుతివిరోధముచేతనున్ను సర్వగ్రంథములలో పరస్పరవిరోధములచేతనున్ను భ్రాంతిపరికల్పితములు. బ్రహ్మరుద్రాదులజన్మములు స్వేచ్ఛచేతనంటే ఆలాగుచెప్పకూడదు. "ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతం జగదంతర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినః కర్మజనిత సంసారవశవర్తినః॥ విష్ణోర్మాయామహావర్త మోహాంధతమసావృతాః॥" కారకంబున "తాన్యజ్ఞస్యమాయయా" భగవద్గీతలలో "మమ మాయా దురత్యయా" యని వీర్లను కర్మపరతంత్రులుగా చెప్పుటచేతను ఈప్రకారముగా నారాయణుడే కారణుడనే యర్థమునకు న్యాయమవసరములేదనునది అనంతశాఖ నిఖిలవేదనిగమమై ఉపాసనవిధివిధురమై సర్వపరవిద్యోపాస్య విశేషనిర్ణాయకమై నిఖిలవేదాంత నిర్వాహకమైయుండే నారాయణానువాకము సర్వవేదాంతములలోను పరబ్రహ్మ పరంతత్వ పరంజ్యోతిః పరాయణ పురుషాద్యుతవిశ్వాత్మశివశంభు ప్రముఖ శబ్దంబులచేతను నిర్దిష్టమైనవస్తువుగా నారాయణశబ్దములచేతననువదించి నారాయణునని విశేషించిన "సబ్రహ్మసశివః" అని కార్యత్వముచేతను సంప్రతిపన్నుడైన ఇంద్రునితోటి బ్రహ్మరుద్రాదులతోటి కూడాపఠించి ఇతనికి కార్యభూతుడనిన్ని చెప్పియున్నది. కాబట్టి ఈలాగున న్యాయస్వభావముచేతనున్ను న్యాయనిరపేక్షమైన శ్రుతియే విశేషించడముచేతనున్ను "సనోహరిః" యని హరిశబ్దముచేత నుపసంహరించుటచేతను స్మృతిముక్తాఫలములో "హరిరోమితి నిర్దిశ్యాయత్కర్మక్రియతే బుధైః॥ఆధీయతేవారాదిష్టే తద్ధివీర్యకరంభవేత్॥హరిఃఓం, హరిఃఓం" అని వేదోపక్రమోపసంహారములయందు త్రిమతస్థులు ఉచ్చరించుటచేతనున్ను, బ్రహ్మరుద్రాదులకు సృజ్యత్వము, సంహార్య

త్వము, కర్మవశత్వము, మొదలైనవి చెప్పుటచేతనున్ను నారాయణుడే కారణభూతుడు. బ్రహ్మసూత్రములో "జన్మాద్యస్యయతః" భృగువల్లిలో "యేనజాతానిజీవంతి, నారాయణాత్ప్రవర్తంతే, ఏషసర్వేశ్వర ఏషభూతపాలః" పారమాత్మికలో "త్వమగ్నే త్రిగుణోపరిస్థః పరం బ్రహ్మ పరంజ్యోతిః, సర్వేషాంత్వాం పాలనాయవాచితమమృతం వహిమ్యసేస్వాహా" యజుర్వేదబ్రాహ్మణములో "తావిష్ణోపాహిసపవపాతి" భగవద్గీతలలో "పరిత్రాణాయసాధూనాం" విష్ణుపురాణములో "నహి పాలనసామర్థ్యమృతే సర్వేశ్వరంహరిం" అనునట్లుగా యితడే స్థాపకుడు. "యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి" నారాయణములో "యేనేదంవిశ్వం పరిభూతంయస్మి" బ్రహ్మసూత్రములో "అత్తాచరా చరగ్రహణాత్" కఠోపనిషత్తులో "యస్యబ్రహ్మ చక్షత్రం చోభేభవతఓదనః । మృత్యుర్యస్యోపసేచనం, మృత్యోర్ మత్యాయహంతవె, నారాయణాత్ప్రపియన్తే, గృహే సంహారసమయే జగదా మంబరాండవత్ । లీలయా స్తుభగవాన్‌తంగచ్ఛ శరణంహరిం । సంభక్షయిత్వా" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులచేతను సంహరించువాడితడే! అయినను రుద్రుడు సంహారుడనేదోట ఉభయవాదిసిద్ధమైయుండ ఇతడే సంహరించువాడని చెప్పటేలయనగా? విష్ణుపురాణములో ౧॥౩॥ "సృష్టిస్థితివినాశాంశ్చ భగవాన్ మధుసూదనః॥ [illegible] రచింత్యాత్మాకరోత్యవ్యాహతోవిభుః॥" విష్ణుసహస్రనామములో "యస్మింశ్చప్రలయంయాతిపునరేవయుగక్షయే । తస్యలోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే" భగవద్గీతలలో "అహంకృత్స్నస్యజగతఃప్రభవః ప్రలయస్తథా। మత్తఃపరతరం నాన్యత్కించి దస్తిధనంజయ। కల్పాంతేరుద్రరూపీయోగ్రసతేత్వఖిలంజగత్ । తదస్తంపురుషం విష్ణుంప్రణతోస్మిజనార్దనం" విష్ణుపురాణములో "సృష్టిస్థిత్యంతకరణీంబ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మికాం। సంజ్ఞాంసయాంతిభగవా నేకఏవజనార్దనః" "సఏవసృజ్యస్సచసర్గకర్తాసఏవపాత్యత్తి చపాల్యతేచ" పారమాత్మికములో "యూవాత్రిమూర్తి

పరమః పరశ్చత్రిగుణంజహాణసకలం విధత్తే। ఛిత్తిలో "భర్తాసన్ బ్రియ
మాణోభిభర్తి, ఏకోదేవోబహుధానివిష్టః, యదాభారంతంద్రయతేసభ
ర్తుం, నిధాయభారం పునరస్తమేతి. తమేవ మృత్యుమమృతంతమాహుః,
తంభర్తారంతమేనోప్తారమాహుః, సభృతోబ్రియమాణోభిభర్తి" మోక్ష
ధర్మములో "తవాంతరాత్మామమచయేచాన్యే దేహిసంజ్ఞితాః। సర్వేషాం
సాక్షిభూతోసౌనగ్రాహ్యః కేనచిత్క్వచిత్" యనిరుద్రునిగూర్చి చతు
ర్ముఖ బ్రహ్మవచనము నారాయణునికి బ్రహ్మరుద్రాది సర్వాంతర్యా
మిత్వమును దెలుపునుచేయుట. కర్ణపర్వమందు "విష్ణురాత్మాభగవతోభ
వస్యామితతేజస" అనివిష్ణువునకురుద్రాంతర్యామిత్వ వచనముయోగ్యము
గానున్నది. "అంతర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థితః" యనిశ్రుతి
చేతను రుద్రాంతర్యామియైయుండి సంహరించుచున్నాడు. అందుచేత
నే నారాయణుడే జగజ్జన్మాదికారణభూతుడనిసిద్ధము.

ద్వితీయప్రకరణము.

బ్రహ్మసూత్రములో "అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసా" బృహదారణ్యము
లో "ఆత్మావాఅరేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిధి ధ్యాసితవ్యః" భగ
వద్గీతలలో "తతోమాంతత్వతోజ్ఞాత్వా, సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యమామే
కంశరణంవ్రజ। అహంత్వాసర్వపాపేభ్యోమోక్షయిష్యామిమాశుచః॥ మ
న్మనాభవమద్భక్తో మద్యాజీమాంనమస్కురు" బ్రహ్మసూత్రములో
"ధ్యానాచ్చ" బృహదారణ్యములో "సోన్వేష్టవ్యస్సవిజిజ్ఞాసితవ్యః" భగ
వద్గీతలలో "మాంధ్యాయస్తఉపాసతే, తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసం
సారసాగరాత్" బ్రహ్మసూత్రములో 'జన్మాద్యస్యయతః' భృగువల్లిలో
'యతోవా ఇమానిభూతానిజాయన్తే యేనజాతానిజీవన్తి యత్ప్రయం

త్యభిసంవిశంతీతి, తద్విజిజ్ఞాసస్వతద్బ్రహ్మేతి' భగవద్గీతలలో 'అహంకృత్స్నస్యజగతః ప్రభవఃప్రళయస్తథా। మత్తఃపరతరం నాన్యత్కించిదస్తిధనంజయ॥' 'అసద్వాఇదమగ్రఆసీత్, రసగ్గ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీభవతి, తమేవంవిద్వానమృత ఇహభవతి' ముండకోపనిషత్తులో 'భిద్యతేహృదయగ్రంధిః ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః, క్షీయంతే చాస్యకర్మాణితస్మిన్దృష్టేపరావరే' కఠోపనిషత్తులో 'సోధ్వనః పారమాప్నోతితద్విష్ణోః పరమంపదం, త్వామారాధ్యపరంబ్రహ్మయాతాముక్తింముముక్షవః। వాసుదేవమనారాధ్యకోమోక్షంసమవాప్నుయాత్॥' ఆనందవల్లిలో 'కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్, యదేషఆకాశఆనందోనస్యాత్' బ్రహ్మసూత్రములో 'పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితంతతోహ్యస్యబంధవిపర్యయౌ', బృహస్పతిః బంధమోక్షవిభాగజ్ఞోబంధాచ్ఛేన్మోక్షణేచ్ఛయా। ఉపాయాన్వేషణేయుక్తః కోనముచ్యేతబంధనాత్॥ యదాచిత్తంసమాయుక్తం జంతోర్విషయగోచరే। యదినారాయణేప్యేవం కోనముచ్యేత బంధనాత్। తత్కర్మయన్నబంధాయసా విద్యాయావిముక్తయే॥ సంసారార్ణవమగ్నానాంవిషయాక్రాంతచేతసాం। విష్ణుపోతంవినానా కిం చిదస్తిపరాయణం॥ నాన్యః పన్థావిద్యతేయనాయ, నాన్యః పన్థాఅయనాయవిద్యతే, దైవీహ్యేషాగుణమయీ మమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యంతే మాయామేతాంతరన్తితే" కారకములో "తాన యజ్ఞస్యమాయయా" సర్వానవయజామహే, సంసారసాగరం ఘోరమనంతక్లేశభాజనం। త్వామేవశరణం ప్రాప్యనిస్తరంతి మనీషిణః॥ సముస్తజగతోమూలే యస్యభక్తిస్థిరాత్వయి। ధర్మార్థకామైః కింతస్యముక్తిస్తస్యకరాస్థితా॥ బ్రహ్మసూత్రములో "యోనిశ్చహిగీయతే" ముండకోపనిషత్తులో "కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం, యద్భూతయోనిం పరిపశ్యంతి ధీరాః" భారతములో "మోక్షస్యకర్తాపతిరీశ్వరాణాం సర్వాంతరాత్మాహ్యేకమేకఏవ" నారాయణములో "పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్

శాశ్వతగ్ శివమచ్యుతం । "సకారణం కరణాధిపాధిపః" విష్ణుపురాణము లో ౧॥ ౫॥ ౫॥ ౭॥ "సకారణం కారణతస్తతోపి తస్యాపి హేతుః పర హేతుహేతుః । కార్యేషుచైవం సచకర్మకర్తృరూపై రశేషైరవతీహ సర్వం" ఇత్యాది శ్రుతిసూత్రస్మృతి పురాణములచేతను కారణవస్తువే యుపాస్యము. మోక్షప్రదము. ముక్తప్రాప్యము. అనగా, ముముక్షూపాస్యుడున్ను మోక్షప్రదుడున్ను ముక్తప్రాప్యుడున్ను ఇతడే అయినను ఛాందోగ్యదహరవిద్యలలోను తైత్తిరీయదహరవిద్యలలోను బృహదారణ్యములోను అథర్వశిరస్సులోను "దహ్రోస్మిన్నంతర ఆకాశః, తస్మిన్ యదంతస్తదన్వేష్టవ్యం" యనిన్నీ "తత్రాపిదహరంగగనం విశోకస్తస్మిన్ యదంతస్తదుపాసితవ్యం" యనిన్నీ "యఏషోంత హృదయఆకాశః, తస్మిన్ఛేతేసర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః" యనిన్నీ శంభురాకాశమధ్యేధ్యేయః" యనిన్ని యాకాశశబ్దముచేతను నారాయణుని చెప్పి దానితర్వాత శంభుశివ ఈశానమహేశ్వర శబ్దములచేతను రుద్రుని ఉపాస్యునిగా చెప్పియున్నది. పురుషసూక్తములో "సర్వాణి రూపాణి విచిత్యధీరః, నామానికృత్వాభివదన్ యదాస్తే" యని నారాయణునికి అసాధారణమయిన నామరూపకర్తృత్వమును 'ఆకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితా' యని ఛాందోగ్యదహరవిద్య యందు చెప్పుటచేతనున్ను బ్రహ్మసూత్రములో 'ఆకాశస్తల్లింగాత్' యని ఆకాశశబ్దమును శంకరమాధ్వరామానుజులువారు నారాయణ పరముగా చెప్పుటచేతనున్ను నారాయణపరము దానితోటి యేకార్థముగా కావలసినదగుటచేతను అన్నిచోట్లనుండే ఆకాశగగనశబ్దములు నారాయణపరములు. అథర్వశిరస్సులో నాల్గవఖండమందు రుద్రునికి సర్వేశ్వరత్వమునుజెప్పి మొదనఖండముచేతను 'తమాత్మస్థంయేను పశ్యంతిధీరాస్తేషాం శాంతిశ్శాశ్వతీ' యని హృదయాంతర్వర్తియైన రుద్రునియొక్క యుపాసనమున్ను అందుకుఫలము మోక్షము

నేఢాసినిన్ని «తస్యభస్మగృహీత్వావిమృజ్యాంగాని సంస్పృశేత్, తస్మా త్తమేతత్పాశుపత పాశస్యమోక్షాయ" యనిపాశుపతవ్రతమును జెప్పుటచేతను ఉపాస్యత్వము మోక్షప్రదత్వము కంఠోక్తమైనది. శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులో 'తతోయదుత్తరతరం' యనినారాయణునియందు పరత్వమున్ను నారాయణములో 'హృదామనీషామనసాభిక్లప్తో యఏతంవిదురమృతాస్తేభవన్తి' యనిమోక్షప్రదత్వమున్ను జెప్పియున్నది. 'తస్మాత్సర్వగతశ్శివః' యనుటచేతను ఇదేరుద్రపరమనేస్థలముసిద్ధము 'రుద్రస్తారకం బ్రహ్మవ్యాచష్టే, తేనాసావమృతీభూత్వా మోక్షీభవతి' యనిజాబాలి శ్రుతిచేతనున్ను మోక్షప్రదత్వముకంఠోక్తమైనది. శ్రీరుద్రత్వరితపంజరుద్రపంజర బ్రహ్మతంత్రములచేతనున్ను రుద్రవైభవమునుజెప్పియున్నది. కాబట్టి రుద్రుడేయుపాస్యుడనిన్ని మోక్షప్రదున్ను గావద్దాయంటే అదియనుపపన్నము. ఛాందోగ్యదహరవిద్యలయందు 'కింతత్రవిద్యతేయదన్వేష్టవ్యం' యని శ్రుతియేపరిశీలనచేసి 'తస్మిన్కామాస్సమాహితాః, ఏషఆత్మాఅపహత పాప్మావిజరోవిమృత్యుః' ఇత్యాదులచేతను దహరాకాశమందు ఉపాస్యునిగాచెప్పియున్నది. అపహతపాప్మత్వాదిగుణములని సమాధానముచేసియున్నది. తైత్తరీయవిద్యావాక్యము దీనితోటియేకార్థమైనది 'యః' యని అకారవాచ్యునిజెప్పుటచేతను పద్మోత్తరఖండములో ॥౫॥ అధ్యాయము, 'యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తోవేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః । తస్యప్రకృతి లీనస్యయఃపరస్సమహేశ్వరః యోసావకారోవిష్ణుర్వైవిష్ణు ర్నారాయణోహరిః । సఏవపురుషోనిత్యః పరమాత్మా మహేశ్వరః' హారీతస్మృతిలో ॥౭॥ అధ్యాయము 'ఓంకారస్యాత్పరం బ్రహ్మసర్వమంత్రేషునాయకః । ప్రత్యక్షరంత్రియాణాంవేదానాం బీజముచ్యతే । అకారస్తుబుధః పూర్వమకారాద్విష్ణువాచకాత్' భగవద్గీతలలో 'యోమామజమనాదించవేత్తిలోకమహేశ్వరం' పద్మోత్తరఖండములో ౩౨॥ వాసుదేవ ఇతిప్రోక్తో

వేదవాక్యైస్సనాతనః । తస్మాన్మహేశ్వరత్వంతు వాసుదేవేప్రతిష్ఠితం"
ఇత్యాదులచేతను మహేశ్వరశబ్దము అవయవశక్తిచేతను సర్వనియంతు
డైన నారాయణుని జెప్పుచున్నది. 'కారణరూపమకారపరం బ్రహ్మోం,
అకారోవిష్ణువాచకః' భగవద్గీతలలో 'అక్షరాణామకారోస్మి' హారీతస్మృ
తిలో 'అకారస్తుభవేద్విష్ణుః సద్భిర్వేద ఉదాహృతః' పద్మోత్తరఖండము
లో ర॥ 'అకారేణోచ్యతేవిష్ణుః' ఇత్యాదిశ్రుతిపురాణములచేతను అ
కారవాచ్యుడు నారాయణుడు బ్రహ్మవాక్యములోను అథర్వశిఖలోను
జెప్పినయీకారశబ్దము పరమపురుషపరముకాదు. సర్వప్రసిద్ధాకాశపర ము
దహరాకాశాదులవలె పురుషోత్తమున కసాధారణమైన ధర్మములేకపోవు
టచేతను ఈస్థలమందు (ఈశానశివశంభుశబ్దములు వశత్వము జగత్కా
రణత్వాది పరమాత్మసాధారణధర్మ సంబంధముచేతను విష్ణుసహస్రనామ
ములో 'ఈశానః ప్రాణదః స్వయంభూశ్శంభుః సర్వశ్శర్వశ్శివః' యనేశబ్ద
ములతోటి పర్యాయములు "కారణంతుధ్యేయః" యనేవాక్యముకా
రణత్వధ్యేయత్వములు రెంటిని విధించుచున్నది. రెంటున్ను విధించడమం
దువాక్యభేదముప్రసంగించును. అనువదించడమందు అన్యతఃప్రసిద్ధియును
అనువదించవలసియున్నదిగాన కారణవాక్యములయందు కారణునిగాచె
ప్పిన నారాయణుని యనువదించి ఆధ్యానమును విధించుచున్నది. అథ
ర్వశిరస్సులో ప్రథమఖండమున 'అహమేకః ప్రథమమాసంవర్తామిచ
భవిష్యామిచ నాన్యః కించిన్మత్తోవ్యతిరిక్తః' ఇత్యాదులచేతను రుద్రు
నికివిశ్వైశ్వర్యమును జెప్పియున్నది. 'మత్తస్సర్వమహంసర్వం మయిసర్వం
సనాతన 'అహమనురభవం సూర్యశ్చప్రాణోస్మిప్రజాత్మాతః మమా
యురమృతమిత్యుపాస్వ' యనిప్రహ్లాదవామదేవేంద్రాదులవలె పరబ్రహ్మ
భావనాప్రకర్షబలముచేతనే స్థలమునున్ను 'సోన్తరాదన్తరంప్రావిశత్'
యనిశ్రుతియేచెప్పియున్నది. ద్వితీయఖండమున జెప్పిన దేవవాక్యము రుద్ర
మాహాత్మ్యానువాదముచేతను ఆవాక్యమునకుసమాధానము. తృతీయచతు

ర్థఖండములు ఓంకారాది ప్రణవనామములనున్ను అనిర్వచనములను
న్ను జెప్పుచున్నది. అందుచేతను రుద్రపరములుగావు. ఆశబ్దములు
"యస్త్వంవందేవిష్ణుమోంకారరూపం" యనిస్మృతిచేతను ప్రణవవాచ్య
నారాయణపరములు. పంచమఖండములో రుద్రోపాసనముమధువిద్యలో
చెప్పినట్లు ఆదిత్యోపాసనవలె పరమాత్మోపాసనము. ఇది చెప్పినభస్మ
స్పర్శనము సౌత్రామణియందు చెప్పిన సురాగ్రహణము సర్వక్రతుసాధా
రణముకానందున సర్వోపాసన సాధారణముకాదు. 'అసద్వాఇదమగ్ర
ఆసీత్' ఇత్యాదులయందు పరమతోపన్యాసనముచేసినట్లే ఈస్థలమందు
పరమతోపన్యాసముచేయుచున్నది. లైంగమందు నగ్నాదిధర్మాంగము
గా చెప్పుటచేతనున్ను అధర్వశిరస్సునందు జెప్పినమంత్రములు భస్మో
ద్ధూళనమందు వినియోగించుటచేతనున్ను అధర్వశిరస్సులోను లైంగ
పురాణములోను జెప్పిన పాశుపతవ్రతమేకమగుటచేతనున్ను 'అర్ధైరశా
ర్థ సంయుక్తంగూఢంప్రాజ్ఞవినిందితం వర్ణాశ్రమకృతైర్థర్మైర్వపరీతం
క్వచిత్సమం' యనిలైంగపురాణమందే యవైదికముగా చెప్పుటచేతను
న్ను అధర్వశిరస్సునందు అధికారశ్రవణమువలన విశేషములేకపోవు
టచేతను సర్వాధికారత్వప్రాప్తమైనదని చెప్పుచున్నది. వరాహ ఆదిత్య
పురాణములలోను వేదబాహ్యాధికారమని సంకోచమగుటచేతనున్ను
" భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానః " యని కొందరు చెప్పియు
న్నారు. శాతాతపధర్మశాస్త్రములయందును మహాపాతకనివృత్తి య
ని చెప్పిన భశోద్ధూళనము ప్రాయశ్చిత్తవిషయమగుటచేతనున్ను
లోకప్రసిద్ధియగుటచేతనున్ను ఇదియ వైదికమనికొందరు చెప్పినా
రు. శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులో నారాయణునికంటే పరత్వమున్ను
మోక్షప్రదత్వమున్ను చెప్పుట యనుచితము. " వేదాహమేతం పు
రుషంమహాంతం" యని యారంభించి " నాన్యః పన్థాఅయనాయ
విద్యతే " యని మహాపురుషవేదనము మోక్షసాధనమనిన్ని తదతిరిక్తో

పాయములేదనిన్ని 'యస్మాత్పరంనాపరమస్తికించి ద్యస్మాన్నాణీయో
నజ్యాయోస్తికశ్చిత్' ఇత్యాదులచేతను ప్రస్తుతపురుషుడేపరుడు. భ
గవద్వ్యతిరిక్తులందరు పరులుకారని చెప్పి యనంతరము వేరేఒకవస్తువు
పరమనిన్ని మోక్షప్రదమనిన్ని చెప్పుట ప్రతిజ్ఞాహేతువిరోధము చేత
నున్ను అసంగతమగుటచేతనున్ను "మహాన్ప్రభుర్వై పురుషస్సత్వ
స్యైష ప్రవర్తకః" యని ప్రస్తుతుడయిన మహాపురుషుని సత్వప్రవ
ర్తకుడని చెప్పుటచేతనున్ను సత్వప్రవర్తకుడు విష్ణువని మిక్కిలి "అథ
యోహావైఖలు ఏషవాస్యసాత్వికాంశః సోసౌబ్రహ్మచారిణోయంవిష్ణుః"
యని మైత్రాయణోపనిషత్ప్రసిద్ధియగుటచేతనున్ను పురుషసూక్త
నారాయణానువాక ప్రభృతులలో చెప్పిన సర్వాననత్వాదులను "సర్వా
ననశిరోగ్రీవః" ఇత్యాదులలో చెప్పుటచేతనున్ను ఈప్రకరణము నారా
యణపరము. "తతోయదుత్తరతరమ్" యనేస్థలములో తచ్ఛబ్దము హే
తుపరము. ఇత్యాదులలో చెప్పనది మోక్షప్రదత్వమును గాదు. జ్ఞానో
పదేష్టృత్వమును నారాయణములో "సనోదేవ శ్శుభయాస్మృత్యాసం
యునక్తు" అనేస్థలమందు జ్ఞానప్రదత్వమును కనపరచుచున్నది. నారా
యణములో 'తన్నోరుద్రః ప్రచోదయాత్' గాతమపన్నములో "ఆరో
గ్యం భాస్కరాదిచ్ఛేద్ధన మిచ్ఛేద్ధుతాశనాత్ । ఈశ్వరాజ్జ్ఞానమన్విచ్ఛే
న్మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాత్॥ ఉపాయోస్తి హరేస్స్మృతౌ" ఇత్యాదుల
వలన ఇతని జ్ఞానోపదేష్టృత్వమున్ను నారాయణుని మోక్షప్రదత్వము
న్ను సిద్ధమైనది. "తస్యైవతు ప్రసాదేన విష్ణుభక్తిః ప్రజాయతే"
భగవద్భక్తి కలగించేవాడగుటచేతను రుద్రభక్తుడయినవాడు "నిర్వై
రిత్వాచ విభుధైర్విష్ణుభక్తిరనుత్తమా । వాసుదేవాత్తుమరణం కల్పాంతే
కుపితాత్మనః॥" అని రుద్రునియందు భగవద్భక్తిని యపేక్షించి శ్రీ
రుద్రాదులకు పరత్వచిహ్నములయిన జగత్కారణత్వ, ముముక్షూపా
స్యత్వ మోక్షప్రదత్వములు లేకపోవుటచేతనున్ను ప్రబలశ్రుతివిరోధము

చేతనున్ను అగ్నిశయనాదులయందు వినియుక్తములగుట చేతనున్ను రుద్రపరత్వమును జెప్పినవి కావు. అందుచేతను రుద్రునకుపాస్యత్వ మోక్షప్రదత్వములు కూడవు. ఇంతేగాక "యేస్వధర్మస్థితా వర్ణా విప్రాద్యాః కురునందన। వికర్మసునివర్తంతే ప్రీతిమాంస్తేషు కేశవః॥ బ్రహ్మచారీ గృహస్థాద్యా స్వస్మాత్ప్రియత్వం కృష్ణస్య యేషాంనివృత్తిః। పాఽక్యే వేదాఃప్రమాణం స్మృతాః। పరద్రవ్యేషుజాత్యంధాః పరదారేష్వపుంసకాః పరవాదేషు యేమూకా స్తేసర్వేదయితామమ॥ శ్రుతిస్మృత్యుదితంకర్మ" విష్ణుధర్మములో "ద్వివిధోభూతసర్గోయం దైవఅసురఏవచ। విష్ణుభక్తిపరోదేవో విపరీతస్తదాసురః॥ శ్రుతిస్మృతిర్మమైవాజ్ఞా యస్తాముల్లంఘ్యవర్తతే। ఆజ్ఞాచ్ఛేదీ మమద్రోహి మద్భక్తోహినవైష్ణవః॥" అనునట్లు శ్రీవిష్ణుధర్మవచనముల చేతనున్ను "దైత్యానాం బహుమానిత్వం మాత్సర్యమమసత్క్రియా। నిందానిందంతి శాస్త్రాణాం హరిభక్తిరనూపమా॥" అనునట్లు శ్రీవరాహపురాణ వచనముచేతనున్ను "సురపతిరసురైస్సదాభియుక్తః పశుపతిరప్యవనీతభృత్యవర్గః। సురగురురదృఢ ప్రసాదకర్తా హరిచరణౌ స్మరణాపవర్గహేతుః॥" అనే నారసింహపురాణ వచనముచేతనున్ను "విష్ణుభక్తిసమాయుక్తాన్ శ్రౌతస్మార్తప్రవర్తకాన్। ప్రియోభవతి యోదృష్ట్వా వైష్ణవోసాప్రకీర్తితః" అనే లైంగపురాణ వచనముల చేతనున్ను "యేచవేదవిదోవిప్రాః యేచాధ్యాత్మవిదోజనాః" భగవద్గీతలలో "మహాత్మానస్తుమాంపార్థ భజతాంప్రీతిపూర్వకమ్" అనేభారతవచనములచేతనున్ను భగవద్భక్తులు సత్త్వప్రకృతిగలవారై వైదికులై యుందురనిన్నీ సిద్ధమైనది. రుద్రభక్తులు తమఃప్రకృతిగలవారై అవైదికులై యుందురనిన్నీ సిద్ధమైనది. "వాసుదేవపరాయత్రి వేదమార్గానుసారిణః। రుద్రభక్తాస్త్రయీబాహ్యాః భస్మోద్ధూళనవిగ్రహాః॥" అనేలైంగవచనముచేతనున్ను భస్మోద్ధూళనము రుద్రభక్తులకు లక్షణమనడము సిద్ధమైనది. "భస్మ

ద్ధూళనమే తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన భస్మోద్ధూళనవిగ్రహాః। జడినోముండి నశ్చైవ నగ్నానానాప్రహారిణః। జటిల్మాముండితాశ్చాపి" అనిలైంగపు రాణములోను మహాభారతములోను రక్తత్వాది ధర్మసహచరితమై చె ప్పుటచేతనున్ను గౌతమపన్నములో "నభస్మకేశతుషకపాలమేధ్యాన్యధి తిష్ఠేత్" అనినిషేధద్రవ్యములతోటి చేర్చుటచేతనున్ను భస్మము తానశుద్ధద్రవ్యముగుటచేతనున్ను "నగ్నంవానుపసీతంవా విప్రేంద్రృష్ట్వా ప్రమాదతః। మృద్భిర్ద్వాదశభిస్స్నాత్వా వాసోభిస్సహశుధ్యతి॥ తస్మాదే తాన్నరోనగ్నాం త్రయీసంత్యాగదూషితాన్। సర్వదావర్జయేత్ప్రా జ్ఞ ఆలాపస్పర్శనాదిషు॥" అనినగ్నత్వాదులు వేదబాహ్యములగుటచేత నున్ను "త్రిపుండ్రధారిణోనిత్యం భస్మోద్ధూళనతత్పరాః। భవిష్యంత్యంత్రి యీబాహ్యాః మిథ్యాజ్ఞానప్రలాపినః॥ ఋషీణాంమాయయాసర్వమితిసం చిత్యమంత్రవైః। శశాపతాంజటామృత్వా దుష్టప్రితపరాంస్తథా॥" భాగ వతచతుర్థస్కంధములో, భృగువచనం "భవవ్రతధరాయేచ యేచతాన్ సమనువ్రతాః। పాషండినస్తేభవేయుస్సచ్ఛాస్త్రపరిపన్థినః॥ నష్టశౌచామూ ఢధియోజటాభస్మాస్థిధారిణః। విశంతుశివదీక్షాయాం యత్రదైవసురాస వం॥ బ్రహ్మచబ్రాహ్మణాంశ్చైవంయద్యూయంపరినిందథ। సేతోర్విదా రణాంపుంసా మతఃపాషండమాశ్రితాః॥ ఏషఏవహిలోకానాం శివఃపన్థా స్సనాతనః। యంపూర్వేచానుసంతస్థు ర్యత్ప్రమాణంజనార్దనః॥ తద్బ్రహ్మ పరమంశుద్ధంసతాంవర్త్మసనాతనం। విగర్హ్యాయత్రపాషండా దైవంవో యత్రభూతరాట్॥" పద్మోత్తరఖండములో ॥౧౨॥ అధ్యాయం రుద్ర వాక్యము "యేన్యందేవంపరత్వేనవదంత్యజ్ఞానమోహితాః। నారాయణా జ్జగన్నాథాత్తేచపాషండినస్మృతాః॥ ద్వేష్టారోవిష్ణుభక్తానాంయేచావై ష్ణవసంశ్రయాః। పాషండిభిశ్చసంయుక్తాస్తేవైపాషండినస్మృతాః॥ "శ్రుతి స్మృత్యుక్తమాచారం యస్తునాచరతిద్విజః। సపాషండీతివిజ్ఞేయోబానాదీ నాంచగర్హితః॥ స్వాతంత్ర్యాత్క్రియతేయస్తు కర్మవేదోదితంమహత్॥

వినాయేవై భవప్రీత్యా తేవై పాషండినస్స్మృతాః। సమస్తయజ్ఞభోక్తార మవిదిత్వాచ్యుతంహరిమ్॥ ఉద్దిశ్య దేవతాసేవాం జుహోతిచదదాతి యః। సపాషండీతు విజ్ఞేయస్స్వతంత్రోపికర్మసు॥ యస్తునారాయణందేవం బ్రహ్మరుద్రాదిదేవతైః॥ సమత్వేనైవవీక్షేతసపాషండీభవేత్సదా। అవస్థా త్రితయేయస్తుమనోవాక్కాయకర్మభిః॥ వాసుదేవం నజానాతిసపాషండీభవేద్ద్విజః। కిమత్రబహునోక్తేనబ్రాహ్మణాయేహ్యవైష్ణవాః॥ స్తైవైపాషండినోజ్ఞేయాస్సర్వలోకేషుగర్హితాః॥ భాగవతములో 'విష్ణోరన్యంపరత్వేన చింతయానోహ్యచేతనః। సపాషండీతివిజ్ఞేయస్సర్వకర్మబహిష్కృతః' ప్రాజాపత్యబృహన్నారదీయములో 'యస్స్వధర్మపరిత్యాగీ పాషండీత్యుచ్యతెబుధైః। తత్సంగకృత్తత్సమస్స్యాత్తావుభావపిపాపినౌ। యేతుసామాన్యభావేనమన్యంతే పురుషోత్తమం। తేవైపాషండినోజ్ఞేయానరకార్హానరాధమాః॥ హారీతస్మృతిలో ౮॥ అధ్యాయము 'వైష్ణవః పురుషోయస్తు శివబ్రహ్మాదిదేవతాః। ప్రణమేతార్చయేద్వాపివిష్టాయాంజాయతేక్రిమిః॥ పురాణాంతరములో 'యస్తునారాయణందేవం సామాన్యేనాభిమన్యతే। సయాతినరకేఘోరంయావచ్చంద్రదివాకరం॥ విష్ణుపురాణములో 'యేతు సామాన్యభావేనమన్యంతే పురుషోత్తమ। తేవైపాషండినోజ్ఞేయాస్సర్వకర్మబహిష్కృతః॥ గారుడపురాణములో 'సత్వనిష్ఠాహి పురుషావిష్ణుమేవ యజన్తితే॥ బ్రహ్మాదీన్‌రాజసాస్సర్వేతమో నిష్ఠాస్తుశూలినం॥ తామసాః పురుషాస్సర్వేసత్వధర్మప్రదూషకాః। తమః ప్రివర్తకం లోకంతత్స్వభావాద్వ్రిజంతితే'॥ చంద్రికలో 'బౌద్ధాన్‌పాశుపతాన్‌శైవాన్ లోకాయతికనాస్తికాన్। వికర్మస్థాన్‌ద్విజాన్‌స్పృష్ట్వాసచేలస్నానమాచరేత్'॥ బ్రహ్మసూత్రములో 'పత్యురసామంజస్యాత్ పత్యుః' పశుపతిమతము 'అసామంజస్యాత్' అయుక్తమైనది యని తెలియపరచుచున్నది. మనుస్మృతిలో 'యావేదబాహ్యస్స్మృతయోయాశ్చకాశ్చకుదృష్టయః। సర్వాస్తానిష్ఫలాఃప్రేత్యతమోనిష్ఠాహితాస్స్మృతః' అనిశ్రీఆదిత్యవరాహభాగవత పద్మో

త్తరఖండకవిష్ణుపురాణములలోనున్ను, ప్రాజాపత్యబృహన్నారదీయహారీత మనుస్మృతులలోనున్ను, వ్యాసప్రణీతబ్రహ్మసూత్రములలోనున్ను వేదబాహ్యాలక్షణమని చెప్పుచున్నది. ఈలాగువేదబాహ్యాలక్షణులైన తామసపురుషులచేతను సేవ్యమానుడగుటవలననున్ను, అజ్ఞానాదికార్యములవలననున్ను, దేవత్వమువలననున్ను, రుద్రునికి సత్త్వద్గుణముండుటవలననున్ను "నతదస్తి ప్రసిద్ధింవా" యని గుణత్రయవశ్యుడగుటవలననున్ను, తమోగుణముండుటవలననున్ను, అదే బ్రహ్మాదులకుండుటవలననున్ను, వారలకంటె వీనికి అతిశయముండుటచేతనున్ను, అపేక్షితమైన తామసత్వవ్యపదేశయుక్తమగుటచేతనున్ను, తానున్ను తామసపురుషుడగుటచేతనున్ను, సాపేక్షత్వసూచకములైన జటాచర్మవసనాది సాధకకర్మములతోటి కూడియుండుటచేతనున్ను రుద్రునికై యుపాస్యత్వాదులు కూడదు. పురుషసూక్తప్రక్రియచేతను నారాయణునికి కారణచిహ్నములయిన ముముక్షోపాస్యత్వ మోక్షప్రదత్వాదులు సిద్ధమైనవి. ఇతనికి సాధారణములయిన వాహనాయుధనామస్మృతులయందు అన్యతమసంకీర్తనము లేకపోవుటచేతనున్ను, ఈశానపదముండుటచేతనున్ను, నారాయణపరము కానట్టయిన అది అనుపపన్నము. "సహస్రశీర్షా పురుషః" ఇత్యాదులయందు చెప్పుటచేతను అవే ఇతరికసాధారణములనిన్ని నారాయణాను వాకాదిసిద్ధమగుటచేతనున్ను లక్ష్మీపతిత్వలింగముచేతనున్ను నారాయణప్రతిపాదకమయిన సుబాలోపనిషత్తుయందు 'పురుషఏవేదగ్ సర్వం' యని పురుషసూక్తముచే నిగమించుటవలననున్ను అధర్వణములో "వైష్ణవయామ్ పురుషసూక్తమ్" అని వైష్ణవమహాశాంతిమంత్రమై వినియోగించుటవలననున్ను ఛాందోగ్యములో "ఏషావై వైష్ణవీనామసంహితా" అనిన్ని "బ్రహ్మమేధేనారాయణాభ్యామ పస్థానం" యని ఆపస్తంబసూత్రములో, పురుషసూక్తమునకే నారాయణసూక్తమని చెప్పుటవలననున్ను మనుస్మృతిః హస్యప్రాయశ్చిత్తమందు "యో

నూచానద్విజంగత్వా హూతవానర్ఘలోభతః । సపఠేత్పౌరుషం సూక్తం జ లస్థశ్చింతయేత్ హరిం॥ జప్త్వాదపౌరుషం సూక్తంముచ్యతె గురుతల్ప గః॥ బ్రహ్మాయజ్ఞెద్విజస్సూక్తం పౌరుషం చింతయేత్ హరిమ్"॥ శౌనకవచ నం 'ఆద్యయాహాహ యేద్దేవంబుచాతం పురుషోత్తమమ్॥ ద్వితీయయా సనం దద్యాత్పాద్యంచైవ తృతీయయా॥' ఇదిమొదలు 'షోడశోద్వాసనం కుర్యాదేవమారాధయేద్ధరిమితి। పురుషస్యహరేస్సూక్తం స్వర్గ్యం ధన్యం యశస్కరం॥ ఆత్మజ్ఞానమిదంపుణ్యం యోగజ్ఞానమిదంపరం।" ఇత్యాదుల చేతను భగవత్సమారాధన రూపకర్మాదులయందు శౌనకబోధాయన ప్రభృతి పరమఋషులవలనవిని యుక్తమగుటచేతనున్ను అనేకస్థలము లయందు నారాయణశబ్దమునకే పురుషశబ్దమును ప్రయోగించుటచే తనున్ను నారాయణములో " అథపురుషోహ వై నారాయణోకామ యత, పురుషం నారాయణగ్ హరిమ్" యనిపేరుచేతనున్ను నారాయణ పరమనిన్ని సిద్ధమయినది. ఈపురుషసూక్తమందున్న ఈశానశబ్దమున కు నారాయణశబ్దమువలె సంజ్ఞ లేదు. 'అమృతస్యేశానః' అనుటచేత ను పురుషశబ్దము ఇతనియందే రూఢమైనది. చేతనసామాన్య వాచి మైనమాత్రమునవే ప్రయుక్తమయినదికాదు. సాలపాదపాదిశబ్దముల వలె సామాన్యవిశేషవాచియై యుండవచ్చును. ముండకోపనిషత్తుమొ దలగు అనేకయుపనిషత్తులచేతనున్ను "పురుషః పుండరీకాక్షః ద్వి ర్దావదీశేభ్యస్తత్వేభ్య" "ఖ్యాతోయంపంచవింశకః పురుషోవాసుదేవశ్చ పరమాత్మేతిచోచ్యతె । విద్యాత్తుపురుషంపరమ్ కర్తారమీశం పురు షంబ్రహ్మయోనిం" నారాయణములో 'తేనేదంపూర్ణం పురుషేణ సర్వం, విశ్వమేవేదం పురుషస్తద్విశ్వముపజీవతి, వేదాహమేతం పురు షమ్మహాంతమ్' హారీతస్మృతిలో॥౫॥ 'హిరణ్యగర్భం పురుషం హిరణ్యా పురుషంహరిం। పూర్వమేవాహామిహాసమితి తత్పురుషస్యపురుషత్వం' రా మాయణయుద్ధకాండలో " శార్ఙ్గధన్వాహృషీకేశః పురుషః పురుషో

త్త్రకః" విష్ణుసహస్రనామములో "సహస్రనామ్నే పురుషాయశాశ్వతే" 'యాజ్ఞవల్క్యః॥ ఈశ్వరం పురుషాఖ్యంచ సత్యధర్మాణమచ్యుతమ్' పద్మోత్తరఖండములో "త్వమేవైకఃపతిరసి పురుషస్త్వం హిరణ్మయః। యజ్ఞభుగ్యజ్ఞపురుషః సఏవపరమేశ్వరః॥ సఏవవాసుదేవో సాక్షాత్పురుష ఇత్యపి। పురుషోవైయజ్ఞః, యజ్ఞోవైవిష్ణుః, వీర్యంవిష్ణుః" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిపురాణములచేతనున్న "అథాతోమహాపురుషస్యాహరహః। పరిచర్యావిధింవ్యాఖ్యాస్యామ" యని బోధాయనవచనముచేతనున్ను "పరమపుమాసివపదం పతతాం" యని అర్వాచీనప్రసిద్ధిచేతనున్ను "హిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతే" ఛాందోగ్యములో "హిరణ్మయఃపురుషః" ఇత్యాదులచేతను పురుషశబ్దము నారాయణపరమనిన్ని సిద్ధమైనది. 'పురుషోవైరుద్రః, తత్పురుషాయవిద్మహేమహాదేవాయధీమహి' ఇత్యాదిప్రదేశములలో రుద్రునికికూడా పురుషశబ్దప్రయోగమున్నదంటే ఆస్థలములందునామముచేతను ప్రయుక్తమైనదికాదు. సంస్కార్యత్వహేతువైన పరమాత్మప్రకారత్వము మొదలుకొని త్రిపురదహనపరాక్రమాదిగుణయోగ మారంభించినమాత్రముచేత నివన్నియు ప్రయుక్తమగుచున్నవి. ఈలాగున పరత్వచిహ్నములైన కారణత్వము ముముక్షూపాస్యత్వమోక్షప్రదత్వములు ఇతనికేయుండుటచేతనున్ను కఠోపనిషత్తులో 'సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తి' చిత్తిలో 'సర్వేవేదాయత్రైకంభవన్తి, వచసాంవాచ్యముత్తమం' శిక్షలో 'యశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపః, పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ం శివమచ్యుతం' యనివేదమే తనకుప్రతిపాద్యుడు నారాయణుడనిచెప్పుటచేతనున్ను భగవద్గీతలలో 'వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్యః' యనినేనే వేదప్రతిపాద్యుడననిన్ని చెప్పుటచేతనున్ను 'నారాయణపరావేదా నారాయణపరామఖాః। వేదేరామాయణేపుణ్యేభారతేభరతర్షభ॥ ఆదౌమధ్యేతథాచాన్తే విష్ణుస్సర్వత్రగీయతే। ఏవమేకేవదంత్యగ్నిమనుమన్యే ప్రజాపతిం॥ ఇంద్రమేకేపరేప్రాణంపరం

బ్రహ్మచశాశ్వతం।' యనిఇతనినే ఋషులున్ను చెప్పుటచేతనున్ను 'ఆలో
డ్యసర్వశాస్త్రాణి విచార్య చపునఃపునః। ఇద మేకంసునిష్పన్నంధ్యేయోనా
రాయణస్సదా॥' గరుడపురాణములో ౧౬॥౭౧॥ భగవాన్ 'బ్రహ్మాదిభిశ్చ
సర్వజ్ఞైరయమేవవినిశ్చితః। త్రివారంవేదశాస్త్రాణి విచార్యచపునఃపునః॥'
వ్యాసవచనం 'తత్వంజిజ్ఞాసమానానాం హేతుభిస్సర్వతోముఖైః। తత్వ
మేకోమహాయోగీ హరిర్నారాయణఃపరః। శ్రూయతాంతు నరవ్యా
ఘ్రవేదవేదాన్తనిశ్చయం। యజ్ఞేశోయజ్ఞ పురుషః పుండరీకాక్షసంజ్ఞితః॥
యస్సవిష్ణుపరంబ్రహ్మ యతోనావర్తతేపునః। విష్ణురేవపరం బ్రహ్మత్రివేద
మిహపఠ్యతే॥ సదేవపుండరీకాక్షః స్వయంనారాయణఃపరః। నారాయణప
రం బ్రహ్మతత్వం నారాయణఃపరః॥' అని శ్రుతిస్మృతిప్రమాణతర్కముల
చేతను ఈనారాయణునే పరతత్వముగా నిశ్చయించుటచేతనున్ను అ
దియుగాక బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులమువ్వురిలో నధికుడెవడోయని
నిశ్చయించి భృగువునుబంపి పరీక్షించి 'తన్నిశమ్యాథమునయోవిస్మితా
ముక్తసంశయాః। భూయాంసంశ్రద్ధధుర్విష్ణుం యతశ్శాన్తిర్యతోభయమ్॥'
యనిశాంత్యాదిగుణయోగములచేతనున్ను ఇతడే యధికుడనినిర్ణయిం
చుటచేతనున్ను రామాయణములో 'జృంభితంతుధనుర్దృష్ట్వాశైవంవి
ష్ణుపరాక్రమైః। అధికంమేనిరే విష్ణుం దేవాస్సర్షిగణాస్తథా॥' యనిదేవతలు
పరీక్షించి నిర్ణయించినవిధమున్ను భార్గవుడు చెప్పుటచేతనున్ను అత
డేరుద్రునిబొందగా అతడుధ్యానపరుడై యుండ నీవెవరిని ధ్యానించెద
వుఅనియడుగ 'యోగీశ్వరం జగన్నాథం విష్ణుంజిష్ణుంజగత్పతిం। పద్మనా
భం విశాలాక్షంచింతయామి జగద్గురుమ్॥' శ్వేతాశ్వతరములో 'పతింపతీ
నాంపరమంపరస్తాద్విదామదేవం భువనేశమీడ్యమ్' యనిజగత్పతియైన
విష్ణువునుధ్యానముచేయుచున్నానని చెప్పుటచేతనున్ను 'నహ్యేతస్మాదిత్యే
న్యేఅన్యత్పరమస్తి' నారాయణములో 'యస్మాత్పరంనాపరమస్తికించిత్'
భగవద్గీతలో 'మత్తః పరతరంనాన్యత్కించిదస్తిధనంజయ' బ్రహ్మసూత్ర

ములో 'పరమత నేతూన్మానససంబంధభేదాదిభ్యః। తథాన్యప్రతిషేధాత్' నారాయణములో ''నతస్యేశేకశ్చనతస్యనామమహద్యశః'' భగవద్గీతలలో 'నత్వత్సమో స్త్వభ్యధికః కుతోన్యోలోకత్రయేప్యప్రతిమప్రభావ। కలాపునః పాపరతానుభూతేసమస్తభూతాశ్రితవత్సలత్వాత్॥ భక్తాత్మనా విశ్వజనాన్ జుగోపవిశ్వాధికోవిశ్వమయోహివిష్ణుః' భారతములో 'ప్రమాణం నాపరంవేదాన్నదైవంకేశవాత్పరం। సత్యంసత్యంపునస్సత్యముద్ధృత్యభుజముచ్యతే॥ నారాయణాత్పరోదేవో నభూతోనభవిష్యతి। ఏతద్రహస్యంవేదానాం పురాణానాంచసమ్మతం॥ నప్రియాతుర్మహాయోగి శక్యోభారతకేశవః। పరమేభ్యః పరస్తస్మాద్విశ్వరూపాన్నవిద్యతే' నారదవాక్యం 'హరేర్నామైవనామైవనామైవభవభేషజం। కలౌనాస్త్యేవనాస్త్యేవనాస్త్యేవగతిరన్యథా' బోధాయనవాక్యం 'నారాయణసమోనాన్యస్సర్వలోకేషువిద్యతే। తస్మాదభ్యధికఃకశ్చిల్లోకేనాస్తిహికేశవాత్' హారీతవాక్యం 'సర్వేషామేవదేవానామనాదిః పురుషోత్తమః। ఈశ్వరస్తుసపవాస్యజగతోవిభురవ్యయః॥ నారాయణో వాసుదేవో విష్ణుర్బ్రహ్మసనాతనః। అగ్నిరవమోదేవతానాం విష్ణుఃపరమః' ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులచేతను నారాయణుఁడొకఁడేపరుఁడు.

తృతీయప్రకరణము.

నారాయణునికి సర్వజీవులున్ను సర్వవిధపరతంత్రులు. ఆజీవులే దేహాదివిలక్షణులు. ఓయి 'స్థూలోహమ్, కృశోహమ్' యని దేహమందు అహంబుద్ధివ్యవహారములు కనబడుటచేతను అహమర్థభూతుఁడు ఆత్మ. దేహంతానేయని ఈయహంబుద్ధివ్యవహారములకు దేహాతిరిక్తుఁడయినవ్యాత్మ విషయమునకూడదు. అతనికి సౌలభ్యాదులు లేకపోవుటచే. ఘటపటా

దులయిన పార్థివశరీరములకు చైతన్యముకూడ దన్నట్టయినా మదిశక్తి వలె పరిణామవిశేషము చేకూడును. బాల్యయువవృద్ధశరీరము లన్యోన్యభిన్నములని చెప్పవలెను. ఏకమైతే పరిణామభేదములు కూడదు. భేదమునంగీకరించితే బాల్యమునం దనుభవించినవాటిని యవ్వనమందు స్మరించకూడదు. కూడితే ఒకనికనుభవములోనున్నవాటిని మరియొకడు స్మరించవలెను. అది చూడలేదు. ఇచ్చట స్మృతికనపడలేదు. అందుచే ఆత్మదేహాతిరిక్తుడుకావలెనంటే అదియుకూడదు. శరీరభేదములేకపోవుటచే. ఒకనికే కాలభేదముచే పరిణామభేదముకూడును. బాల్యమందనుభవించినదానిని దుఃఖించిన నేనేయవ్వనమందు సుఖిగానున్నాను. బాలుడనైన నేనే పిన్నవయస్కుడనైన నేననేప్రత్యభిజ్ఞల చేతను యువశరీరము ముసలశరీరమనుట సిద్ధము. ఆలాగుకానప్పుడు బాల్యమందనుభవించిన దానిని స్మరించకూడదు. స్మృతిప్రత్యభిజ్ఞలు అహమర్థమునకుగదా. దేహమునకుగదా యనిచెప్పకూడదు. దేహవ్యతిరిక్తమయిన ఒక అహమర్థము కనబడకపోవుటచే. చిరకాలమునుంచి యుండుటచేతను, సవాయమని పరునికైపుట్టె ప్రత్యభిజ్ఞయునుగూడదు. ప్రత్యభిజ్ఞలకు విషయము దేహాతిరిక్తుడనగూడదు. అతడు చాక్షుడుగాకపోవుటచే ప్రత్యభిజ్ఞభ్రాన్తి యనగూడదు. బాధకములేకపోవుటచే. విశ్లేషస్మరణానుపపత్తియనే బాధకమున్నప్పటికి ఈలాగు దేహమందు అహంబుద్ధితీసికోనప్పుడు విధినిషేధమున్ను, దేహాత్మభ్రమమున్ను, దానిసంబంధనివృత్త్యర్థమయిన శాస్త్రశ్రవణాదులున్ను కూడదు. కాబట్టి దేహమే ఆత్మయన్నట్టయినా దేహమనేకావయవసంఘాతాత్మకమనునది సిద్ధము. అందులో అన్ని అవయవములకున్ను చైతన్యమున్నయెడల అనేకచేతనోపలబ్ధి ప్రసంగించును. అవయవముల కన్యోన్యమవివాదనీయత్వమున్ను, అందులో మమత్వబుద్ధియున్ను, మనుతాద్వ్యవహారమున్ను కూడదు. ఒకఅవయవమునకే చైతన్య

ముతీసినట్టయినా అదివిచ్ఛిన్నమైతే అవయవాంతర మనుభవించిన
దానిని స్మరించకూడదు. తర్వాత అహంబుద్ధివ్యవహారములున్ను మమ
తావ్యవహారములున్ను విడచిపెట్టవలెను. సర్వశరీరవ్యాపియైన, సుఖదుః
ఖానుభవముకూడదు. అవయవసంఘాతాత్మకముగాను. శరీరావయవి ;
అందులో చైతన్యమని చెప్పకూడదు. ఉపలంభానుపపత్తి లేకపోవుట
చే. అవయవిస్వీకార మనుపపన్నమగుటచే. ఇంక 'బాలదేహోహం
మందజ్ఞానః, యువదేహోహం బహుజ్ఞానః' నాశరీరమని శరీరాహమ
ర్థములు విడదీసి భేదప్రతిపత్తినిన్ని, భేదవ్యవహారమున్ను కూడదు.
'మమాయమాత్మా' యనేస్థలమందువలె అముఖ్యమని చెప్పగూడదు.
ముఖ్యబాధకము లేకపోవుటచే. అదిగాక అహంబుద్ధికి శరీరమేవిషయ
మని తలచినను శ్రుతిచేతనున్ను, శ్రుత్యర్థాపత్తిచేతనున్ను, దేహాతిరిక్తుడ
యినట్టిన్ని, దేహాంతరపరిగ్రహయోగ్యుడైనట్టిన్ని ఆత్మసిద్ధుడు. బా
హ్యేంద్రియము లాత్మకానేరదు. ఒకడే సర్వేంద్రియములను గ్రహిం
చుటచే. ఈలాగుగ్రహించునపుడు యేఒకడు నేనీ అర్థమునడిగితిని.
ఆనేనే స్పర్శించేయుంటిని. అనేప్రతిసంధానము కూడదు. చక్షుస్సే
యాత్మ అన్నట్టయినా బధిరుడు శబ్దమును స్మరించకూడదు. ఈలాగు
నతతిమ్మా ఇంద్రియములను దెలుసికొనతగినది. అంతఃకరణ మాత్మ
కానేరదు. కర్తాసంబంధమైన స్మరణాదికార్యములకు కారణముగాకల్పిం
చుటచే ఇదేస్మరించుచున్నదని చెప్పకూడదు. స్మరణమునకు కారణము
లేకపోవుటచే. కరణము తానేయనకూడదు. విరుద్ధమగుటచే. మరియొక
కరణముంటే అది బాహ్యకరణమైనట్టయితే అదిలేనివానికి స్మృతికూ
డదు. అంతఃకరణమున పేక్షితమైనట్టయితే ఇంద్రియార్థసంబంధము
న్నప్పుడంతను జ్ఞానముపుట్టవలెను. అందుచే మనస్సున్ను ఆత్మకానే
రదు. ప్రాణములున్ను ఆత్మకానేరవు. సంఘాతరూపములగుటచే.
దేహాత్మయనే పక్షమునకు చెప్పిన దూషణములిచ్చటనున్ను సమా

నము. 'జ్ఞానమాత్మ కానేరదు. నాకు జ్ఞానముపుట్టినది, నశించినది. అని క్షణికమైన ఆత్మధర్మమై తోచడముచేతను. స్థిరముగానుండే ఒకఆత్మ యున్నదనే-చోటు నిన్న చూచిననేనే ఈరోజున చూడకనున్నాననే ప్రత్యభిజ్ఞ చేతసిద్ధము. నిర్విశేషమై నిరాశ్రయమయిన జ్ఞానమాత్మయనగూడదు. ఆలాగుండే ఒకజ్ఞానము కనబడకపోవుటచే ఓయీ జ్ఞానమాత్మధర్మమనే తోచుచున్నది. అంతఃకరణమైన అహంకారమునకు ధర్మమైకదా తోచుచున్నదని చెప్పకూడదు. దృశ్యమై, పరాగర్థమై, పరిణామియై, జడమైయుండుటచే దేహాదులువలె అహంకారన్ను జ్ఞాతా కాకపోవుటచే, ఓయీ చైతన్యసన్నిధిమొదలు సూర్యునిచేతను జ్ఞాతృత్వముకూనునంటే కూడదు. చైతన్యమునకు జ్ఞాతృత్వము కూడకపోవుటచే, ఓయి దర్పణజలఖండములు ముఖచంద్రకిరణములకు వ్యంజకమగుటచే, తన్నిష్ఠమై తోచుచున్నదంటే, స్వయంప్రకాశుడైన ఆత్మకు అజడమైన అహంకారవ్యంజకమగుననడము శాస్త్రరూపుడైన ఆదిత్యుని ప్రకాశింపచేయు నట్లువలె యుండేదొకటి. అద్దమున్ను, జలమున్ను, ముఖమునకున్ను, చంద్రునకున్ను, వ్యంజకములుకావు. చాక్షుపతేజః ప్రతిఫలనమునకు హేతువింతయు, వ్యంజకము. ఆలోకాదులు జాతివ్యక్తినిష్ఠములై తోచుచున్నది. వ్యక్తికాకారమగుటచే ఇంతేకాక, చైతన్యముచే వ్యంగ్యమైన అహంకారము దానికి వ్యంజకముకానేరదు. సూర్యకిరణములచే అభివ్యంగ్యమైగ కరతలము దానికి వ్యంజకముగా చూడకయున్నామంటే, కరతలము వ్యంజకముగాదు. కరణబాహుళ్యమునకు హేతువింతయు. సుషుప్తియందును ముక్తిదశయందును అహమర్థములేకపోవుటచేతనున్ను. అది ఆత్మకానేరదంటే. ఆస్థలముందుండును. సుషుప్తియందు లేచట్టేనా? నిద్రలేచినవాను మునుపు యిదిచేసినాను. దీనిని చూచినాను. దీనిననుభవించినాను., అని పరామర్శించకూడదు. ముక్తిదశయందు ఆత్మలేనట్టయితే ఆత్మనాశము హానుమ

గును. స్వనాశమునంగీకరించి మోక్షోపాయమందు ప్రవేశించేవారు లేకపోవుటచే, మోక్షశాస్త్రము అప్రమాణము. "మత్తస్సర్వమహం సర్వం అహమేవప్రథమమాసమ్॥" అని తత్వజ్ఞానముపుట్టిన ముముక్షువులున్ను అహమన్న అనేముక్తుడున్ను "యస్మాత్క్షరమతీతోహం అక్షరాదపిచోత్తమః। అహమాత్మా శుద్ధాకేశవత్వాహం అహంకృత్స్నస్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా" అనే పరబ్రహ్మమున్ను అహమని వ్యపదేశించకూడదు. అహమర్థము ఆత్మఅయితే మహాభూతాన్యహంకారః క్షేత్రాంతరభావము కూడువిధమెటులనగా అహంకారముచే అచ్చుటచెప్పుచున్నది. అహమర్థమునకుకాదు. అహంకారమును శాస్త్రములయందు హేయముగా చెప్పినదేలనగా అక్కడచెప్పునది గర్వరూపమయిన అహంకారమగుటచే అహమర్థము అహంకారముకాదు. ఆత్మేయగుటచే దేహాదివిలక్షణుకు వాటివలె నిత్యుముకాదు. బ్రహ్మసూత్రములో 'ఉత్పత్త్యసంభవాత్, భేదవ్యపదేశాత్, భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యః, అధికంతుభేదనిర్దేశాత్, నచస్మార్తమతద్ధర్మాభిలాపాచ్ఛారీరశ్చ, ఉభయేపి హిభేదేనైనమధియతే, అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవంతద్దర్శనాత్" కఠోపనిషత్తులో ॥౧౮॥ 'నజాయతేమ్రియతే వావిపశ్చిన్నాయంకుతశ్చిన్నబభూవకశ్చిత్ అజోనిత్యశ్శాశ్వతోయం పురాణో నహన్యతే హన్యమానేశరీరే। జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశౌ" ముండకోపనిషత్తులో ద్వాసుపర్ణాస యుజాసఖాయాసమాన వృక్షంపరిషస్వజాతే। తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్యో అభిచాకసీతి। సమానేవృక్షేపురుషోనిమగ్నో అనీశయాశోచతిముహ్యమానః" పారమార్థికములో "ద్వావేతౌపక్షీ ఆచరంచరంతౌ నాధుకంవ్యధుపీతేయశ్చైనం భునక్తిభోక్త్రే" ఛాందోగ్యములో ॥౩॥ జీవాపేతం వావకిలేదంమ్రియతేనజీవోమ్రియతే "నారాయణములో "అజోహ్యేకోజుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యః" శ్వేతాశ్వతరములో "అ

జోహ్యేకోజుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యః " కఠో పనిషత్తులో "నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం ఏకోబహూనాంయో విదధాతికామాన్ " బ్రహ్మసూత్రములో "గుహాంప్రవిష్టావాత్మానౌహి తద్దర్శనాత్ " కఠోపనిషత్తులో॥ ౩॥ ౧॥ ఋతంపిబన్తౌసుకృతస్యలోకే గు హాంప్రవిష్టౌ పరమేపరార్ధ్యే " భగవద్గీతలలో॥ ౨॥ "నజాయతే మ్రియ తేవాకదాచి న్నాయం భూత్వా భవితావానభూయః। అజోనిత్యశ్శాశ్వ తోయం పురాణో నహన్యతె హన్యమానేశరీరే। ద్వావిమౌపురుషౌ లోకేక్షరశ్చాక్షరఏవచ। క్షరస్సర్వాణి భూతానికూటస్థోక్షరఉచ్యతే। ఉత్త మః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః । యోలోకత్రయమావి శ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వరః। యస్మాత్క్షరమతీతోహం అక్షరాదపిచోత్తమః। అతోస్మిలోకేవేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః" ఇత్యాదిప్రమాణములవ లన ఉత్పత్తి వినాశములులేకపోవుటచేతను జీవేశ్వరభేదముండుటచేతను ఓయి "ప్రజాపతిః ప్రజాఅసృజత సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాః సదాయతనాసత్ప్రతిష్ఠాః, యతోవాఇమాని భూతానిజాయన్తే, యతః ప్రసూతాజగతఃప్రసూతీతోయో యేనజీవాన్వ్యససర్జభూమ్యామ్" ఇత్యా దులచే ఉత్పత్తివినాశములనుచెప్పుచున్నదేయనగా వాట్లలోచెప్పుట దే హసంబంధమున్ను దేహవియోగమున్ను నిత్యుడై తే సృష్టికిముందు ఏక త్వావధారణముకూడదంటే ఏకత్వమనగా, నామరూపవిభాగాభావమగు టచేకూడును. సంసారదశయందు ఆత్మలేనందువలన ఈశ్వరునికి ఉపా దానముకూడదు. అకృతాభ్యాగమకృతవిప్రణాశములు వచ్చును. ఆత్మ నిత్యుడు. 'అమృతాక్షరంహరః, ఆత్మానుద్ధోక్షరః, ఏకంసదేకం' అనుటచే తనున్ను వాటివలె ఉపచయాపచయములకు అహముకాకనే ఏకరూపు డై యుండును. దేహపరిమాణమనేపక్షము ఆత్మనిర్వికారుడనేశ్రుతిచేబా ధితమైనది. స్థూలోహమ్, కృశోహమ్, పాదమేవేదనా, శిరసిమేసుఖం అ నేప్రతిపత్తిన్నికూడదంటే అదిదేహాత్మభ్రమచేకూడును. అనేక శరీరపరిగ్ర

హణముచేయుయోగులయొక్క స్వరూపమునకు శైథిల్యము ప్రసంగిం
చును. వీనిస్వరూపమువాటివలె జడముకాకనే 'హృద్యన్తర్జ్యోతిః పురు
షః, అత్రాయంపురుషజ్యోతిర్భవతి, విజ్ఞానఘనంతచ్చవిజ్ఞానమయస్యాపి
స్వయంవేద్యం తద్జ్ఞానమ్'అనుటచే స్వయం ప్రకాశమైయుండును. స్వయం
ప్రకాశమనగా జ్ఞానమును విడచి తానే తోచుట. ఓయి స్వరూపమునిత్య
మైతనకేతోచినట్లైతే సుషుప్తిలోనున్న తోచవద్దాఅంటే, అప్పుడు
తోచనట్లైనా తలచినప్పుడు ఇంతసేపుసుఖముగా నిద్రించితిని అనియ
నగూడదు. నేనొకదానినిన్నీ దెలుసుకొనలేదు. అనేవిధమేమంటే తె
లియదన్నడము నేనుగాక ఇతరము లన్నిటినిదెలియకయుంటిననుట నేను
నన్నుకూడా తెలియకయుంటినోయంటే, నన్నుకూడా తెలియకయుంటిన
నుట. శరీరవిశిష్టుడైననన్ను నేనెరుగకయుంటిననుట స్వరూపముప్రకా
శింపకపోతే నేననిచెప్పకూడదు. అయమహమస్మి, అని ఈఅర్థమును శ్రు
తియును చెప్పుచున్నది. అప్పుడువిశదముగా తోచకయుండుట తమోగు
ణాభిభవముచే ప్రకాశమే అనుకూలమైయుండును. సుఖముగానిద్రించి
నాననే ప్రత్యభిజ్ఞ ఇందులోప్రమాణము. ఇప్పుడుసుఖముపుట్టేలాగున ని
ద్రించినానంటే దానికి అర్థముకాదని తలచకూడదు. ప్రతిపత్తిశరీరమూ
లాగుకాకుండా బాగాపాడినానను వలెయున్నదిగనుక స్వరూపమనుకూ
లముకాదంటే ప్రేమాస్పదముకూడదు. భగవద్గీతలో 'ఆశ్చర్యవత్పశ్య
తికశ్చదేనం' ఇత్యాదులచే ఈఅర్థముసిద్ధమగుటచే నారాయణములో
'అర్ద్రింజ్వలతిజ్యోతిరహమస్మి' అనేలాగు ఆత్మజ్ఞానానంద స్వరూపుడై
యుండునంతయునుగాక, జ్ఞానానందముల కాశ్రయమైయుండును. ఛాం
దోగ్యములో 'అథయోవేదేదంజిఘ్రాణీతిస ఆత్మామనస్సై తాన్ కామాన్ప
శ్యన్రమతే। నపశ్యోమృత్యుంపశ్యతి। యోయంవిజ్ఞానమయః। ప్రాణమ
యేషుహృద్యంతర్జ్యోతిః పురుషః। విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయాత్। జా
నాత్యేవాయంపురుషః। ఏషహిద్రష్టాశ్రోతా ఘ్రాతారసయితామన్తాబో

ద్ధాకర్తావిజ్ఞానాత్మాపురుషః। ఏవమేవాస్యపరిద్రష్టుః” ఇత్యాదిశ్రుతులచేత ను ఈఅర్థముచునేననుభవించకయుంటినని ప్రత్యక్షముచేతనున్ను తెలిసినవాడనడముసిద్ధము. ఈప్రత్యక్షముతన్ను ‘జానత్యేవాయంపురుషః’ అనిశ్రుతిచెప్పియున్నది. జ్ఞానమాత్రము ఆత్మ, అదేక్షణికమన్నపక్షమందును నిన్నగనినయర్థమును ఈరోజున జూడనైతిని అనుట కూడదు. నిన్నటిజ్ఞానము ఈరోజున లేకపోవుటచే, అనిత్యమనేపక్షము. ఆలాగుయుండే ఒకజ్ఞానమొకటి కనబడకపోవుటచే నిరస్తము. ఇంతేగాక జ్ఞానమే ఆత్మయితే దేహాత్మభ్రమకూడదు. దేహముచు జ్ఞాతావసిభ్రమించడముచే “నహివిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతే ర్విపరిలోపోవిద్యతే జ్ఞానంవైరాగ్యమైశ్వర్యం ధర్మశ్చమనుజేశ్వర। ఆత్మనో బ్రహ్మభూతస్యనిత్యమేతచ్చతుష్టయమ్” అనేలాగున జ్ఞాతృత్వము నిత్యము. అయితే ఉత్పత్తి వినాశములుకద్దని చెప్పడమేమనగా “సర్వంహిపశ్యః పశ్యతి, సచానంత్యాయకల్ప్యతే” అని ముక్తదశయందు సర్వవిషయమై చెప్పటచే అన్నిటినీ చూడడమున్ను యోగ్యమైయుండేటట్టు చేయుటచేతనున్ను అయాక్షేత్రిత్వశక్తి సాపేక్షితాన్నపసర్వగా, అదేలాగు కర్మముచే సంకుచితమై “తారతమ్యేనవర్తతే అప్రమాణంతు సంస్వల్పసాస్వరేషుతతోధికా” అనేలాగు కర్మానుగుణతారతమ్యములు కలదై దానితో “తతోస్యక్ష రతిప్రజ్ఞాద్రృతే మదాదివోదకమ్” అనేలాగు ఇంద్రియద్వారాబయలుదేరి విషయములను గ్రహించునదై యుంకును. అందుచే ప్రసరణామలనుబట్టి ఉత్పత్తివినాశములను జెప్పుచున్నది. ఒకటిగాయున్నప్పుడు అనేకమైతోచడమున్ను దానిచేతనే, ఇదే అజడమై సంకోచవికాసములకున్ను సంయోగాదులకున్ను ఆశ్రయమగుటచే ద్రవ్యమైనది. ఓయి జ్ఞానము నిత్యద్రవ్యమై అజడమై యున్నట్లయితే సుషుప్తియందు తోచవద్దా అన్నట్టయినా అప్పుడు తోచకయుండడము తప్పబడినమ.శీప్రకాశాదులవలె ప్రసరణము లేకపోవుటచే సర్వమున్ను

భగవదాత్మీయగుణచే అనుకూలమైనదై తోపించుటచే ఇదే ఆనంద రూపమైయున్నది. ఓయి, అయితే యిప్పుడు విషశస్త్రాదులు ప్రతికూలముగానున్ను చందనకుసుమాదులు అనుకూలముగానున్ను లోష్టాదులు ఉపేక్షావిషయములుగానున్ను ఇవే స్వతంత్రములై తోచడమేమనగా కర్మదేహాద్యాత్మాభిమానములచే ఈలాగున ఇదంతయు తోచుచున్నది. స్వభావముగాకాదు. స్వభావమైతే ఒకసమయమున అనుకూలములైన చందనకుసుమాదులు కాలాంతరమందు ప్రతికూలముగా తోచకూడదు. 'వస్త్వేకమేవదుఃఖాయ దుఃఖాయోపాస్యాగమాయచ। కోపాయచతత్తస్మాద్వస్తు వస్త్వాత్మకంకృతః। తదేవప్రీతయేభూత్వా పునర్దుఃఖాయజాయతే । తస్మాద్దుఃఖాత్మకంనాస్తి నచకించిత్సుఖాత్మకం" అని ఋషులున్ను చెప్పియున్నారు. అప్పుటచే జ్ఞానమున కానందమే స్వభావము. ఇటువంటి జ్ఞానముగలవాడగుట 'ఏషహ్యేవానందయాతి' ఈశ్రుతివలన ఆనందియగుచున్నాడు. ఈలాగు ఆత్మ తెలిసినవాడైనట్టయితే బృహదారణ్యములో "యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్, విజ్ఞానసారథిర్యస్తుమనఃప్రగ్రహవాన్నరః" ఆనందవల్లిలో "విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే" అని జ్ఞానశబ్దముచే చెప్పటేమంటే జ్ఞానముచేతనే నిరూపించతగినదై స్వయంప్రకాశమగుటచే ఆలాగు చెప్పడము. కాబట్టి తెలిసినవాడై ఆనందుడై యుండును. "తేనప్రద్యోతేనైష ఆత్మానిష్క్రామతి" అని ఉత్క్రమణము చెప్పుటచే, ఆత్మ అణుపరిమాణము. బ్రహ్మసూత్రములో "ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనాం" ఉత్క్రాంతియనేది శరీరవియోగమువరకే అంటే అది ఆలాగైనప్పటికిన్ని "ఏవై కేచాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తి చంద్రమసమేతే సర్వేగచ్ఛన్తి। తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మైలోకాయకర్మణే" అనేలాగుగత్యాగతులుకూడదు. ముండకోపనిషత్తులో 'ఏషోఽణురాత్మా చేతసావేదితవ్యః' శివగీతలో 'వాలాగ్రశతభాగస్యశతధాకల్పితస్యచ। భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయస్సచానంత్యాయకల్ప్యతే" శ్రుతియే।

వనికంఠోక్తము 'హృదిహ్యేవాయమాత్మాహృద్యంతజ్యోతిః' బ్రహ్మ
సూత్రములో 'అవస్థితివైశేష్యాదితిచే నాభ్యుపగమాద్ధృదిహి' అనుటచే
ఇతములోపల ఉండడము. హృదయప్రదేశమందు ఆత్మఅణువై హృదయ
ప్రదేశమందుంటే బ్రహ్మసూత్రములో "అవిరోధశ్చందనవత్, గుణాద్వా
లోకవత్" బ్రహ్మాండములో 'అణుమాత్రోప్యయంజీవః స్వదేహంవ్యాప్య
తిష్ఠతి। యథావ్యాప్యశరీరాణి హరిచందనవిప్రుషః' ఇత్యాదులచే పాణి
పాదములయందు సుఖదుఃఖానుభవములు జ్ఞానవ్యాప్తిచేకూడును. ఆ
త్మలేఅనేకములు. సుఖదుఃఖాదులు నియతములగుటచే దేహభేదముచేత
నగుట. ఇవి నియతములగుచున్ననంటే సౌభరిశరీరమందున్న ఇదేనియ
తముకావలెను. దేహభేదము సుఖాదిభేదమునకు హేతువుకాదంటే జ
న్మాంతరమందనుభవించినదాని నీజన్మమందు స్మరించవద్దాఅంటే, స్మరిం
చకుండాయుండడము, సంస్కారముయొక్క లేకపోవుటచేఅగుట, నాశము
చేఅగుట. అయితే శరీరాంతరమందు సుఖదుఃఖస్మృత్యాదులులేకనేయుం
డుట, రెంటిలోనొకటి చేసంటే, ఒకశరీరమందున్న స్మృతికూడకయుండు
ను. ఒకటైతే బంధాదివ్యవస్థయున్ను విషమసృష్టియున్నుకూడదు. బ్ర
హ్మసూత్రములో "వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి"
అందుచే వైషమ్యనైర్ఘృణ్యములు ప్రసంగించును. కఠోపనిషత్తులో "ని
త్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం" అనిశ్రుతియు చెప్పుచున్నది. ఈశ్రు
తిబౌపాధికభేదమును జెప్పుచున్నది. అలాగుకాకపోయినట్టైనా జీవాద్వై
తశ్రుతులతో విరోధించుననితలచకుండడదు. వాట్లయందుచెప్పడము ప్ర
కారాద్వైతమగుటచే 'తద్విష్ణోఃపరమంపదగ్ సదాపశ్యన్తిసూరయః' బ్ర
హ్మసూత్రములో 'అనుకృతేస్తస్యచ, అపిస్మర్యతే' ముండకోపనిషత్తులో
'నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతి' భగవద్గీతలలో 'మమసాధర్మ్యమాగతాః
మద్భావాయోపపద్యతే' ఆనందవల్లిలో 'సోశ్నుతే సర్వాన్కామాన్సహ
బ్రహ్మణావిపశ్చితేతి' అని మోక్షదశలోన్ను భేదముచెప్పుటచే భే

దమాపాధికముకాదు. అందుచేజీవులనేకులనడము సిద్ధము. 'ఆత్మాజ్ఞానమయోమలః, జ్యోతిర్జ్ఞానలక్షిః' అనేలాగువీరలుపరిశుద్ధులు. "యస్యాస్మి, యోహమస్మి, బ్రహ్మోహమస్మి, దాసభూతాస్స్వతస్సర్వేహ్యాత్మానః పరమాత్మనః, నాన్యథాలక్షణం తేషాంబంధేమోక్షేతథైవచ, కృష్ణస్యహికృతే" అనుటచే వీరలుభగవచ్ఛేషభూతులు. "యస్యాత్మాశరీరం పుంప్రాణినః, తత్సర్వం వై హరేస్తనుః, తానిసర్వాణితద్వపుః, అపరేయమితస్త్వన్యామ్" అనుటచే ఈశేషత్వమే శరీరమైయుండును. ఈలాగుజీవులు దేహేంద్రియమనః ప్రాణబుద్ధులలో విలక్షణులై స్వయంప్రకాశులై ఆనందరూపులై జ్ఞానానందములకాశ్రయభూతులై నిత్యులై అణువులై పరిశుద్ధులై భగవచ్ఛేషభూతులైయుందురు.

చతుర్థపరికరణము.

వీర్లకు పురుషార్థమతము, యథా, బ్రహ్మసూత్రములో "సంపద్యావిర్భావస్స్వేన శబ్దాత్" ఛాందోగ్యములో "ఏవమేవైషసంప్రసాదోస్మాచ్ఛరీరా త్సముత్థాయపరంజ్యోతి రుపసంపద్యస్స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే" అనేప్రకారము స్వరూపావిర్భావపూర్వకమై నిత్యనిర్దోషనిస్సీమానందకమైయుండే సవిభూతిక సమస్తకల్యాణాత్మక పరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవజనిత ప్రీతికారిత కైంకర్యము. ఓయి, కైంకర్యము దుఃఖరూపముగా లోకమందు చూడలేదు. "సేవాశ్వవృత్తిరాఖ్యాతాతస్మాత్తాం పరివర్జయేత్" అని నిషిద్ధమైయుండగా ఇదియేపురుషార్థమైయుండడ మెచ్చటసంటే లోకమందు కైంకర్యమంతా పురుషార్థము కానేరదు. ప్రియతమవిషయమందు కైంకర్యము పురుషార్థమై కనబడుటచే, శ్వవృత్తియని నిషేధించిన దితరసేవను. ఇది పురు

ష్టార్థమనే స్థలము. ధర్మిగ్రాహక ప్రమాణముచే బాధితము. పురుషా ర్థమగుటకు కారణము పాపారబ్ధము. "పుణ్యపాపేవిధూయ" అనుటచే ఇది పాపకార్యముకాదు. తనస్వరూపమును ఏదోలాగున దలచినట్లైనా అందుకు సమానముగాయుండును. పురుషార్థమనే స్థలము సురనరతిర్య గాదులయందు కనబడుచున్నదిగదా. అవుటచే ముక్తుడున్ను తన్ను శేషముగాతలచడముచే కైంకర్యనే పురుషార్థమట. దానిని విడచిన ద పురుషార్థమైయుండును. దేహాదివిలక్షణుడగుటచే శబ్దాద్యనుభవము పురుషార్థముకాదు. పరతంత్రుడగుటచే స్వానుభవమాత్రము పురు షార్థముకాదు. స్వరూపము నిత్యమగుటచే, స్వరూపోచ్ఛేదనము పురు షార్థముకాదు. నిత్యజ్ఞానగుణకుడగుటచే జ్ఞానాదివైశేషిక గుణవినాశ ము పురుషార్థముకాదు. ఓయి సుఖమైనట్టయితే దుఃఖముతో మిశ్ర ముకాకయుండుట విషసంప్రయుక్తమయిన యన్నమువలె త్యాజ్య మనగూడదు. "మోక్షసుఖం నరోగమ్ నోతదుఃఖమ్" అని దుఃఖ మిశ్రములేకపోవుటచే దుఃఖనివృత్తియే పురుషార్థముకానేరదు. సుఖ రూపము లేకపోవుటచే అయితే దుఃఖనివృత్తిలో యత్నముకూడదంటే దుఃఖము ప్రతికూలముగనుక కూడును. సుఖమందుకన్నా దుఃఖనివృత్తి యే పురుషార్థమంటే దుఃఖమిశ్రమమయిన సుఖసాధనములయందు ప్రవే శించకూడదు. అవిద్యానివృత్తియే మోక్షమనెను పక్షమనుపపన్నము. అది సుఖరూపముకాకపోవుటచే సుఖసాధనమనగూడదు. బ్రహ్మము నకు సుఖములేకపోవుటచే సుఖమున్నట్టయినా బ్రహ్మసవిశేషమగు ను. ఉపాధివియోగము మోక్షమనే పక్షముచేరదు. సుఖరూపములేక పోవుటచే తిరోహితమైన సుఖమునకు ప్రకాశమంటే జీవసంబంధమైన సుఖముకు ప్రకాశమో పరునియొక్క సుఖముకు ప్రకాశమో జీవసుఖ ముకు ప్రకాశమనగూడదు. దానికి తిరోధానములేకపోవుటచే ఉపాధి ప్రదేశమందు సుఖము తిరోహితమంటే సర్వజ్ఞుడు కాకుండవలయు. స్వ

ధావికభేదాభేదపక్షమందున్ను మోక్షము పురుషార్థము కానేరదు. ము క్తునికి బద్ధునితో భేదముంటుటచే బద్ధునియొక్క దుఃఖమే ముక్తునికి రాకపోవుటచే ఈశ్వరునికి జీవునితో అభేదముంటుటచే ఈశ్వరుడు జీవు నియొక్క దుఃఖమును దనయొక్క దుఃఖముగా తలచుచు సత్యసంకల్పుడ గుటచే తానే పోగొట్టును. అవుటచే ఆత్మకు మోక్షోపాయమందు ప్రవేశించవద్దు. సర్వముక్తియున్ను ప్రసంగించును. అవుటచే నిర్దోష నిరతిశయానందరూపమైన పరమాత్మకైంకర్యమే మోక్షము. బ్రహ్మ సూత్రములో 'తత్క్రతుశ్చ' ఛాందోగ్యములో 'యథాక్రతురస్మిన్ లో కేపురుషోభవతి ఏవమేవేతః ప్రేత్యభవతి తంయథాయోపాసతే తథైవభవ తి' భగవద్గీతలో 'యేయథామాంప్రపద్యన్తే తాంతథైవభజామ్యహమ్। పృ థగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వాజుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి। ఇమాన్ లో కాన్ కామాన్నీకామరూప్యనుసంచరన్। ఏతత్సామగాయన్నాస్తే। నిరా మమతేనిత్యమ్కింకరాసుమతేంత్యంభవన్తి నిరుపద్రవాః" బ్రహ్మసూత్ర ములో "ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాచ్చ। ఆగచ్ఛయత్నభద్రంతే పుండరీకమహా మతే। మధుంపథానిత్యాత్మానుమపారిషదాశ్రయ" ఇత్యాదిప్రమాణ ము లనంతములు. ఓయి "బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి, యత్రత్వస్యసర్వమా త్మైవాభూత్। విభేదంజనకేజ్ఞానే నాశమాత్యంతికంగతే। ఆత్మనో బ్ర హ్మణోభేదమసన్తమకరిష్యతి। పరమాత్మనా భవత్యభేది" ఇత్యాదులచే మోక్షదశలో ఐక్యముచెప్పుచుండగా కైంకర్యముకూడునని యెంచుకన గా "పరమాత్మాత్మనోయోగః పరమార్థమితిష్యతే। మిథ్యైతదన్యద్ర వ్యంహినైతితద్ద్రవ్యతాంయతః" అనేలాగున హేయప్రతిభట వస్తువులకు న్ను హేయయోగ్యవస్తువులకున్ను ఐక్యముచెప్పుటవ్యాహతము. ఐక్య మైతే 'ఆత్మభావంనయంత్యేనం తద్బ్రహ్మధ్యాయనంమునే। వికార్య మాత్మనశ్శక్త్యాలోకమాకర్షకోయథా' బ్రహ్మసూత్రములో 'అనుకృతే స్తస్యచ, అపిస్మర్యతే, నిరంజనః పరమంసామ్యముపైతి। మమసాధర్మ్య

మాగతాః। తద్భావభావమాపన్నః’ అనే చెప్పినపరమాత్మసాధర్మ్యత్వంకూడ
దు. “బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి” అనేస్థలమందుచెప్పడము సాధర్మ్య
మును ‘విష్ణురేవభూత్వా’ అనేస్థలమందువలె ‘ఏవఅనేది ‘ఇవ’ అనేలాగు
నబ్రహ్మనలే అవుననునది అవధారణమైనను ఇదేఅర్థము. ‘యత్రత్వస్య’
అనేస్థలమందు అంతాపరమాత్మకు ప్రకారముస సాక్షాత్కరించినట్లు
చెప్పుచున్నది. ‘విభేదజనకే, పరమాత్మనాభావత్వభేది’ అనేస్థలమందు
దేవాదిరూపభేదములేదు అనేలాగు ‘దేవాదిభేదోపధ్వస్తే’ అనిఇదేకం
ఠోక్తమైనది. ఓయి, కింకరుడైతే ‘స్వస్వరామభవతి’ అనేస్వాతంత్ర్యము
చేసునంటే స్వరామఅనేదికర్మవశ్యుడని అయితే సామ్యమేకూడునని.
ఎందుకనగా బ్రహ్మసూత్రములో ‘భోగమాత్రసామ్యలింగాచ్చ’ అని
సామ్యముభోగమాత్రమందే సాయుజ్యమనేది దీనినే, సర్వదాసాధర్మ్య
ములేదు. బ్రహ్మసూత్రములో ‘జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్ని
హితత్వాచ్చ’ బోధాయనవృత్తిలో “జగద్వ్యాపారవర్జం సమానేజ్యో
తిషేతి” అనిజగద్వ్యాపారాదులు లేకపోవుటచే జగన్నియమనాదులు
లేనట్లైతే భోగసామ్యమేకూడదని మెందుకనగా “సమానేజ్యోతిషేతి”
అనేబోధాయనవృత్తిచేతను ఆయుభయులకు సమానఅనుకూలమై ప్ర
కాశించుటచేకూడను “ అశరీరం వావసన్తంనప్రియాప్రియేస్పృశతః ”
అనేటట్లు శరీరశూన్యుడైనవానికి కైంకర్యముకూడదంటే బ్రహ్మసూ
త్రములో “ ద్వాదశాహవదుభయవిధంబాదరాయణోఽతః, సంకల్పాదే
వతచ్ఛ్రుతేః ” ఛాందోగ్యములో “సఏకధాభవతి త్రిధాభవతిపంచధా
సప్తధానవధాచైవ పునశ్చైకాదశస్మృతః । శతంచ దశైకంచ సహ
స్రాణిచ వింశతిః ” అని శరీరముగల వాడుగా చెప్పుటచే కూడును.
అశరీరమనగా కర్మకృతశరీరము. ఇతనికి లేదనుట “ సహవైశరీరస్య
సతః ప్రియః ప్రియయోరపహతిరస్తు ” అని శరీరవిశిష్టుడైతే సుఖదుం
ఖములుండవా యేమంటే అక్కడచెప్పేది కర్మకృతశరీరమును శరీర

మైతే కర్మకృతమయినట్లు తలచకూడదు. భగవద్విగ్రహము కర్మకృత ముకాకపోవుటచే అతడు సత్యసంకల్పుడగుటచే అతనికిన్ని కూడదు. ఇతనికి కూడదనగూడదు. అతనియొక్క సత్యసంకల్పముచేఇతనికిన్ని కూడుటచే ‘‘సంకల్పాదేవాస్యపితరస్సముత్తిష్ఠన్తి’’ అని సత్యసంకల్పునిగా చెప్పటచే ఇతనియొక్క సత్యసంకల్పమువలననున్ను శరీరముకూడును. ఇది తనచే అశరీరత్వమున్ను సిద్ధము. ఈశ్వరుడు సత్యసంకల్పుడగుటచే పునరావృత్తిన్ని కూడునంటే భగవద్గీతలలో ‘‘ప్రియోహిజ్ఞానినోత్యర్థమహం సచమమప్రియః । బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే । వాసుదేవస్సర్వమితి సమహాత్మాసుదుర్లభః’’ అనియుండే ఈశ్వరుడు ఇతనిని సంసారమందు చేర్చడమున్ను కూడకపోవుటచే సంసారకారణమయిన కర్మనిశ్శేషమై నివృత్తమగుటచేతనున్ను బ్రిహ్మసూత్రములో ‘‘అనావృత్తిశ్శబ్దాదనావృత్తిశ్శబ్దాత్’’ ఛాందోగ్యములో ‘‘నచపునరావర్తతేనచపునరావర్తతే’’ బృహదారణ్యములో ‘‘ఇమమ్మానవ మావర్తంనావర్తంతే’’ భగవద్గీతలలో ‘‘మాముపేత్యపునర్జన్మ దుఃఖాలయమశాశ్వతమ్ । నాప్నువన్తి మహాత్మానస్సంసిద్ధిం పరమాంగతాః । మాముపేత్యతుకౌంతేయ పునర్జన్మనవిద్యతే’’ అనుటచే పునరావృత్తి ప్రసంగమేలేదు. అవుటచే సవిభూతిక సమస్త కల్యాణ గుణాత్మక పరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవజనిత ప్రీతికారితకైంకర్యమే పురుషార్థము. ఈపురుషార్థమునకు ప్రతిబంధకమై ఈలాగు పరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవముచే నిరతిశయానందితుడగుటకు యోగ్యుడయిన, జీవుడు ఈశ్వరునియొక్క స్వరూపగుణచేష్టితములున్ను స్వస్వరూపయాథాత్మ్యమునెరుగకే స్వరూపవిపరీతములై క్షణక్షరణస్వభావత్వాదిధర్మవిశిష్టములయిన నానావిధదేహములలో ఆత్మబుద్ధిచేసి దేహానుబంధులై భగవదీయములైయుండే గృహక్షేత్రారామాదులను ఆత్మీయములుగానున్ను వాట్లను భగవదీయత్వాకారములనువదప్ప స్వాతంత్ర్య

ముచే భోగ్యములుగాభావించి అవి లభించుట కనుకూలించినవారియె
డల రాగమున్ను ప్రతికూలించినవారల విషయమై ద్వేషమున్ను జేసి
వాట్లను బొందేకొరకు సాధనములైన పరస్తోత్ర పరహింస దేవతాంతర
భజనములయందు వీట్లనన్వయించి వాటివలన నానావిధశరీరములను
పరిగ్రహించి బాల్యయావ్వనవార్ధకవ్యవస్థలయందు ఆధ్యాత్మికాదితాపత్ర
యతప్తుడై మరణదశయందు యామ్యకింకరపీడితుడై దుఃఖముచే శరీర
ములనువిడచి యాతనాశరీరములను ప్రవేశించి రౌరవాదినరకములయం
దు నానావిధదుఃఖముల ననుభవించి ధూమరాత్రియపరపక్షదక్షిణాయన
పితృలోకాకాశచంద్రక్రమముచే ఉపరితనలోకములకు వెళ్లి నారకిద
ర్శననైరంతర్యమువలననున్ను అధికసుఖానుభవమువలననున్ను అసురరా
క్షసపీడవలననున్ను పతనభయమువలననున్ను దుఃఖబహుళమైన క్షుద్ర
సుఖములనుభవించి ద్యుపర్జన్య పృథివీపురుష యోషిత్స్థానములలో
ఛాయాసోమ వర్షాన్న రేతోరూపావిష్టుడై ప్రవేశించి ఈలాగు జన్మజరా
మరణ నిరయాదులయందు నానావిధదుఃఖములను చక్రనేమిక్రమముచే
అనుభవించేలాగున చేసును. కర్మసంబంధము. ‘‘అనృతేనహిప్రత్యూఢా
స్తస్మిన్శ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః” భగవద్గీతలో ‘దైవీహ్యేషాగుణ
మయీ. మమమాయాదురత్యయా’ శారకములో ‘తాన్ యజ్ఞస్యమా
యయా ఆపస్తిర్వతికర్మహిఘటత్వంతస్మాన్నవిజ్ఞానమ్ ఋతేవసంభావ
ఏవమ్’ అనిశ్రుతిపురాణములయందు అనృతం, మాయ, యద్ధైననా
స్తి, అసత్యం, ఇత్యాదిశబ్దములచే చెప్పటవలన మిథ్యాభూతమైన అ
జ్ఞానము బంధకారణము, బంధమున్ను మిథ్యయని కొందరు చెప్పినారు.
అదిన్నీ కూడదు. అందుగోప్రమాణము లేకపోవుటవలననున్ను అనేక
ప్రమాణ బాధితమగుటవలననున్ను అనృతశబ్దముచే చెప్పుచున్నది.
సంసారఫలమునకు హేతువైనకర్మ కాదు. ‘ఋతేతరమనృతం’ ఋతమ
నగా కర్మఫలము ‘ఋతంపిబన్తౌ’ అనుటచే ‘ఏతంబ్రహ్మలోకంనవిందతి’

అనుటచే ఈస్థలమందు అనృతమని భగవత్ప్రాప్తికి విరోధమైనకర్మను మాయయనడము. ప్రకృతిని 'మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాత్' అనుటచే ప్రకృతియేమాయయనడము, విచిత్రకార్యములను జేయుటచే, 'వస్త్వస్తికిమ్' ఇత్యాదిశ్లోకములచే వినాశమునుజెప్పుచున్నది. మిథ్యాత్వమును జెప్పేదికాదు. మిథ్యాభూతమంటే శుక్తికారజతమువలెనున్ను రజ్జుసర్పమువలెనున్ను బాధితమవవలెను. 'శుక్తికేత్యేవసత్యం, సర్వమేతద్వ్రతంమన్యేయన్మాంవదసికేశవ, కాలస్యహిచమృత్యోశ్చ జంగమస్థావరస్యచ, ఈశతేభగవానేకస్సత్యమేతద్బ్రవీమితే, సత్యంసత్యం పునస్సత్యముద్ధృత్యభుజముచ్యతె, వేదశాస్త్రాత్పరంనాస్తినదైవం కేశవాత్పరమ్' ఇత్యాదిప్రమాణములతో విరోధించును. అవుటచే బంధమున్ను బంధకారణమున్ను పరమార్థము "తత్వమసిశ్వేతకేతో, అథాయమాత్మాబ్రహ్మ" అనిబ్రహ్మమునకు జీవునికిన్ని తాదాత్మ్యము చెప్పుటచే బ్రహ్మముతానే సంసరించడమున్ను అసంగతము, బ్రహ్మనిత్యనిర్దోషుడు సమస్తకల్యాణగుణాత్మకుడు, జీవాద్విలక్షణుడనిన్ని చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మసూత్రములో 'నస్థానతోపిపరస్యోభయలింగం సర్వత్రహి, ప్రకాశవచ్చావైయర్థ్యాత్, భేదవ్యపదేశాత్, భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యః, అధికంతు భేదనిర్దేశాత్' ఛాందోగ్యములో 'అపహతపాప్మావిరజో విమృత్యుః, అపహతపాప్మాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణః, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, బ్రహ్మణావిపశ్చితేతి, నిరవద్యం నిరంజనం' పైంగిశ్రుతిలో "సత్యఆత్మసత్యోజీవః సత్యంభిదాసత్యం భిదాసత్యంభిదామైవారుణ్యోమైవారుణ్యః" భాల్లవేయశ్రుతిలో "ఆత్మాహిపరమః స్వతంత్రోధిగుణోజీవోల్పశక్తిరస్వతంత్రో అవరఇతి" ఇత్యాదిశాస్త్రములతో విరోధించడముచేతనున్ను, తత్వమసీత్యాది వాక్యములలో "యస్యాత్మాశరీరం యస్యపృథివీశరీరం, యస్యవిజ్ఞానగ్‌శరీరం, యస్సర్వాణిభూతానిశరీరం, జగత్సర్వం శరీరంతే" అనిశరీరశరీరిభావమును జెప్పుచున్నది. "తస్మిన్

శ్నానః పిప్పలంస్వాద్వత్తి, ఈశ్వరపేరితః, తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్య
నశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతి" అనేలాగు జీవుడు సంసరించుచున్నాడు. ఇక
ప్రతిబంధకనివృత్త్యుపాయము న్యాసాంగనిక్షేప శరణాగత్యాదిశబ్దవాచ్య
మైనత్యవచనాదిధర్మములవలె సర్వాధికారమైయున్న పరమాత్మప్రపదన
ము. భగవదాజ్ఞానువర్తనము, నివృత్తిభగవదానుకూల్యము, సర్వశక్తి
త్వానుసంధానము, మొదలయినవాట్లతో కూడియున్న ఆజ్ఞాగర్భమయిన
విజృంభరూపజ్ఞానవిశేషము. ఈశ్వరునియొక్క నిరపేక్షసాధనత్వము, జ్ఞా
నాకారము, వ్యవసాయము, ఇదేశాస్త్రార్థమగుటచే సకృత్కర్తవ్యము.
బ్రహ్మసూత్రములో "ధ్యానాచ్చ, ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే త
స్మాన్న్యాసమేషాం తపసామతిరిక్తమాహుః" భగవద్గీతలలో "సర్వధ
ర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకంశరణంవ్రజ, త్వామేవశరణంప్రాప్య" పురు
షసూక్తములో "నాన్యఃపన్థా అయనాయవిద్యతే, నాన్యఃపన్థా విద్యతే
యనాయ, అహమస్మ్య పరాధానామాలయః, అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే,
ముద్యేనకామకామేన, యానినిశ్రేయ స్థానిచోదితానితపాంసివై, తే
షాన్తుతపసాన్యాస మతిరిక్తం తపశ్శ్రుతమ్, భవశరణమితీరయంతి, సకృ
దేవప్రపన్నాయ తవాస్మీతిచయాచతే" ఇత్యాదులు ఇందులో ప్రమా
ణములు. ఇందుకధికార్లు పరమప్రాప్త్యతృష్ణయున్ను, ప్రాప్త్యంతరవైతృ
ష్ణయున్ను, భగవదౌదార్య గుణాధ్యవసాయమున్ను గలవారలు. ఇందు
కంగము అకించన్యము. ఈయధికారేప్రపత్తి చేసినతర్వాత మోక్షము
కావలెనని యున్నయెడల అప్పుడే ఫలమైయుండును. ఉపాయమప్పుడే
నిష్పన్నమగుటవలననున్ను "సాధ్యభక్తస్తు సాహన్త్రీప్రారబ్దస్యాపిభూ
యసీ" అని ప్రారబ్దమునశించుటవలననున్ను అలాగుకానప్పుడు భగవ
ద్గీతలో "అహంత్వాసర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః"
అనేదిచేరదు. ఈలాగు ఆర్తులుగాచేయుటచేతనున్ను కొంతమందియుం
డడము ఈశ్వరేచ్ఛచే, అందుకుప్రయోజనము సంసారరక్షణము విగ్రహ

నుభవము మొదలైనవి. ప్రపత్త్యుత్తరకాలమందున్ను సంసారమందు
న్ను సంగమునడచినట్టయితే సంగనివృత్తిమువరకున్ను పెంచును.
అప్పుడుచే దుఃఖాంశము పోలేదంటే ఈశ్వరుడు హితపరుడగుటచే
వైరాగ్యజననార్థముగా యుంచును. ఇదే స్వతంత్రముచే కార్యక
రముకానడమేగాక యింకనుభక్తియోగమునుత్పాదించి కార్యముచేసు
ను. భక్తియనగా భగవద్గీతలో “భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య అహమే
వంవిధోర్జున” ముండకోపనిషత్తులో ‘యమేవైషవృణుతేతేనలభ్యః, స్నే
హపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయతే, భజతాంప్రీతిపూర్వకమ్, ప్రి
యోహిజ్ఞానినః’ అనేలాగునస్మర్తవ్యవిషయము ప్రియతమగుటచే తా
నున్ను అత్యర్థప్రియరూపమై భావనాప్రకర్షముచే, ముండకోపనిషత్తు
లో “భిద్యతేహృదయగ్రంథిః ఛిద్యంతేసర్వసంశయాః, క్షీయంతేచాస్యక
ర్మాణితస్మిన్ దృష్టేపరావరే” ఛాందోగ్యములో “ఆత్మావారేద్రష్టవ్య
శ్శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః” అనేలాగున ప్రత్యక్షసమానా
కారమై, ఛాందోగ్యములో ‘ఆహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధిః సత్త్వశుద్ధౌధ్రువా
స్మృతిః’ అనేలాగున అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానరూపమైయుండును. ధ్యా
నవిశేషము ఇదేప్రతిరోజు అభ్యాసముచే అతిశయమై, బ్రహ్మసూత్ర
ములో ‘అప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టం’ ఛాందోగ్యములో ‘సఖల్వేవం
వర్తయన్యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసంపద్యతే’ అనేలాగుప్ర
యాణకాలమందనువర్తించితేనే దప్ప కార్యకరముకానేరదు. ఇట్లుధ్యా
నము నిష్పన్నమనగా, బృహదారణ్యములో ‘యజ్ఞేనదానేనతపసానాశక
నబ్రాహ్మణావిదిషన్తి’ భగవద్గీతలో ‘యజ్ఞోదానంతపః కర్మనత్యాజ్యంకా
ర్యమేవతత్, యజ్ఞోదానం తపశ్చైవపావనానిమనీషిణామ్, కర్తవ్యానీ
తిమేపార్థనిశ్చితం మతముత్తమమ్, స్వకర్మణాతమభ్యర్చ్య సిద్ధింవిందతి
మానవః’ నారాయణములో, ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతం జాయమా
నం విశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః, తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచం

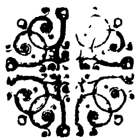
ద్రిమాః' బ్రహ్మసూత్రములో "ఫలమతఉపపత్తేః శ్రుతత్వాచ్చ, అగ్నిహోత్రాదితుతత్కార్యాయైవ తద్దర్శనాత్ వీరహవాఏషదేవానాం యోగ్నిముద్వాసయతి, బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణాహుతమ్, బ్రహ్మైవతేనగంతవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా, బ్రహ్మణ్యాధాయకర్మాణి సంగంత్యక్త్వాకరోతియః, లిప్యతేనసపాపేనపద్మపత్రమివాంభసా, తస్యైవాత్మాపదవిత్తంవిదిత్వాన,కర్మణా లిప్యతేపాపకమ్" అనేలాగు భగవత్సమారాధనరూపమై ఫలాభిసంధివిధురమైయున్న నిత్యనైమిత్తికకర్మానుష్ఠానముచేయుటయున్ను, బ్రహ్మసూత్రములో "శమదమాద్యుపేతస్స్యాత్తథాపితుతద్విధేస్తదంగతయాతేషామవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్" ఛాందోగ్యములో, తస్మాదేవంవిచ్ఛాన్తోదాన్త ఉపరతస్తితిక్షుస్సమాహితోభూత్వాత్మన్యేవాత్మానంపశ్యేత్, శీకులో 'శమశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ దమశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ' అనేశమదమాదులవలనన్ను ఉక్తకర్మానుష్ఠానమువలనన్ను, నారాయణములో 'ధర్మేణపాపమపనుదతి' అనేలాగున పుణ్యపాపములు నశించును. అందువలన రజస్తమస్సులుతగ్గి సత్వముద్భూతమగును. అందుచే ధ్యానము నిష్పన్నమగును. ఈలాగు అవ్యవహితముగానున్ను వ్యవహితముగానున్ను పరమాత్మప్రపదనమే ప్రతిబంధకనివర్తకము. కొందరు తత్వమస్యాదివాక్యములచే పుట్టిన వాక్యార్థజ్ఞానమే ఉపాయమన్నారు. అదిన్ని అనుపపన్నము. ధ్యానాదివిధులకు వైయర్థ్యముప్రసంగించుటవలనన్ను అనంతరము ముక్తునిగా కాబోవుటవలనన్ను ముక్తుడైనట్టయినా దుఃఖానుభవము కూడకపోవుటవలనన్ను జ్ఞానమేవిధేయముగానుండును. "యక్ష్యమాణోహవై భగవన్తోహమస్మి, కర్మణైవహిసంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః" అని జనకాదులు కర్మనిష్ఠులగుటవలనన్ను, బ్రహ్మసూత్రములో "నియమాచ్చ, కుర్వన్నేవేహకర్మాణి జిజీవిషేచ్ఛతగ్ సమాః" అని యావజ్జీవమున్ను కర్మానుష్ఠానముచేయుట

వలననున్ను కర్మమే పురుషార్థసాధకము. ఆకర్మననుష్ఠించడమందు దేహాతిరిక్తమయిన ఆత్మను తెలిసికోవలయుటచే జ్ఞాన మందుకంగమని కొందరుచెప్పిరి. అదిన్నీ అనుపపన్నము. "కిమర్థంయయమ్యామహే" అనేజ్ఞానవంతునకు కర్మత్యాగం కనపడుటవలననున్ను అగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసాదులులేని ఊర్ధ్వరేతస్కులకు బ్రహ్మనిష్ఠముండుటవలననున్ను 'కింప్రజయాకరిష్యామః' అని విరక్తునికి గార్హస్థ్యముండుటవలననున్ను "క్షీయన్తేచాస్యకర్మాణితస్మిన్ దృష్టేపరావరే" అని విద్యచే పుణ్యపాపములకు నాశనముండుటవలననున్ను విద్య కర్మమున కంగము కాకపోవుటచే విద్యానిష్ఠుడున్ను వెనుకకర్మననుష్ఠించడమెందుకంటే విద్య కర్మాంగమగుటచే అనుష్ఠించుచున్నారు. యావజ్జీవమున్ను కర్మానుష్ఠానమునుజెప్పుచున్నది విరక్తులుకానివార్లకు, జ్ఞానకర్మసముచ్చయము ఉపాయమనేపక్ష మనుపపన్నము. ఈశోపనిషత్తులో 'విద్యాంచావిద్యాంచ యస్తద్వేదోభయగ్ సహ, అవిద్యయామృత్యుం తీర్త్వావిద్యయామృతమశ్నుతే, యజ్ఞేనదానేన' అనికర్మమునకు విశేషముగాచేసి వినియోగించుటచే, ఓయి ప్రపత్తిస్వతంత్రోపాయమైనట్లైతే 'నాన్యఃపన్థాఅయనా యవిద్యతే' అనిభక్తికంటే యుపాయములేదు, అనేజెప్పేదానితో విరోధముకాదా అన్నట్లైనా, ప్రపత్తియున్ను జ్ఞానవిశేషమగుటచే విరోధించదు. గురులఘువులకు వికల్పమున్నుకూడునదెందుకనగా 'ఉపాయస్సుకరసో్యమ్ దుష్కరంచమతోమమ' అని అధ్యవసాయగౌరవముచేతను గురువగుటచేకూడును. లఘువైనప్పటికి భక్త్యంగమైనగర్మలలో శాఖాభేదమువలననున్ను వర్ణాశ్రమభేదమువలననున్ను గురులఘూపాయముండేలాగుచేసి వికల్పంకూడునదివలె ఇక్కడను వికల్పము కూడును. ఉపాయాన్తరనిషేధమున్ను అంగాంగిభావమున్ను విషయభేదమున్ను అధికారిభేదమున్ను మొదలైనవాట్లచేత ఘటించును. ఈలాగు అఖిలభువన జన్మస్థేమభంగాదిలీలుడై, విధిశివశతముఖప్రముఖ నిఖి

లదేవతానిర్వాహకుడై ముముక్షోపాస్యుడై మోక్షప్రదుడై యున్న నారాయణునికి దేహేంద్రియాదివిలక్షణులైన సమస్తజీవులున్ను సర్వవిధ పరతంత్రులు. వార్లకుస్వరూపానుగుణ పురుషార్థము సకలబాహ్యాకు దృష్టిష్టమోక్ష విలక్షణమైన పరమాత్మకైంకర్యము. తత్ప్రతిబంధకనిబర్హణోపాయము నిఖిలజన్తుజాతశరణ్యనారాయణ చరణారవిందశరణాగతి యనే జ్ఞానముతత్వజ్ఞానమనడము శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

శ్రీభవత్సమారాధనమ్.

శ్రీమన్నైధ్రువకాశ్య పాన్వయపయః పారావారరాకాసుధాకరస్య శ్రీమాన్ మాడభూషివాదిమత్తేభకంఠీరవం శ్రీకృష్ణమాచార్యస్య జ్యేష్ఠపుత్రేణ శ్రీసింహాద్రి అప్పలాచార్యేణ మోక్షసాగార్థసంగ్రహ గ్రంథోయం విరచితః.

శ్రీం శ్రీమైనమః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

గీతార్థసంగ్రహము

శ్లో॥ విష్ణువక్షస్థలీం దేవీం సర్వాభరణభూషితాం
సర్వలోకేశ్వరీం లక్ష్మీంవందే Z హంలోకమాతరమ్॥

శ్లో॥ సత్యంజ్ఞానమనంతాఖ్యం పరబ్రహ్మణమచ్యుతం
జగజ్జన్మాదికర్తారం హయగ్రీవం నమామ్యహమ్॥

శ్లో॥ సర్వవేదాన్తతత్వజ్ఞం సదాచారప్రవర్తకం
మాయావాదనిహంతారం యామునార్యం నమామ్యహమ్॥

శ్లో॥ యామునార్యపదాంభోజం శిరసాధారయామ్యహమ్
గీతార్థసంగ్రహగ్రంథో మయావ్యాక్రియతేధునా॥

శ్లో॥ విగాహేయామునంతీర్థం సాధుబృందావనేస్థితం
నిరస్తజిహ్మగస్పర్శేయత్రకృష్ణః కృతాదరః॥

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్లో॥ స్వధర్మజ్ఞానవైరాగ్య సాధ్యభక్త్యైకగోచరః
నారాయణః పరంబ్రహ్మగీతాశాస్త్రే సమీరితః॥

టీక॥ స్వధర్మజ్ఞానవైరాగ్య సాధ్యభక్త్యైకగోచరః అనగా, స్వ= స్వకీయమైన ధర్మ=(అనగా) నారాయణములో “ధర్మోవిశ్వస్యజగతఃప్రతిష్ఠాలోకే ధర్మిష్ఠంప్రజాఉపసర్పంతి ధర్మేణపాపమపనుదతి ధర్మేసర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాద్ధర్మం పరమంవదన్తి” హారీతస్మృతిలో॥ ౨॥ ధర్మస్య కర్తాభోక్తాచ పరమాత్మాసనాతనః, అధర్మం మనసావాచాకర్మణాపిత్యజేత్సదా, శృతిస్మృత్యాదితంధర్మం నాతిక్రత్వాచరేత్సదా, స్వశాస్త్రోక్తవిధానేన వైకుంఠార్చనపూజనం, కర్తృత్వఫలసంగత్వే పరిత్యజ్యసమాచ

శేత్ ” విష్ణుసహస్రనామములో॥ ౮॥ “సర్వాగమానామాచారః ప్రథమం పరికల్పితః, ఆచారఃప్రభవోధర్మోధర్మస్యప్రభురచ్యుతః ” పురాణాంతరములో “ యస్తువిష్ణుపరోధర్మో యోవానారాయణేరితః, యేన విష్ణురమే యాత్మాప్రసాదమధిగచ్ఛతి ” ఇత్యాదిప్రమాణ ప్రతిపాద్య ధర్మముచేతను (జ్ఞాన) బృహదారణ్యములో॥ ౬॥ ౨౧॥ “తమేవధీరో విజ్ఞాయప్రజ్ఞాంకుర్వీత బ్రాహ్మణః, నానుధ్యాయాద్బహూన్ శబ్దాన్వాచో విగ్లాపనంహితత్, జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేతథా, నహిజ్ఞానేనసదృశం పవిత్రమిహవిద్యతే, సర్వంజ్ఞానప్లవేనైవ వృజినంసన్తరిష్యతి” ఇత్యాది ప్రమాణప్రతిపాద్యజ్ఞానముచేతను, (వైరాగ్య) హారీతస్మృతిలో “సర్వైశ్వర్యఫలంత్యక్త్వా శబ్దాదివిషాయాన్యపి, దాస్యైకసుఖసంగిత్వం విష్ణోఃఫలమిహోచ్యతే అభ్యాసేనతుకౌంతేయ వైరాగ్యేణచగృహ్యతే॥

ఇత్యాదిప్రమాణప్రతిపాద్యవైరాగ్యముచేతను (సాధ్య)సాధించతగిన, (భక్తి)‘భక్త్యాపరమయావాపి ప్రపత్త్యావామహామతే, పాప్యోహం నాన్యథాప్రాప్యో మమకైంకర్యలిప్సుభిః” ఇత్యాది ప్రమాణప్రతిపాద్యభక్తిచేతను (ఏక) ‘ఏకేముఖ్యాన్యకేవలేత్యమరః’ ముఖ్యముగా (గోచరః) చూడదగిన (పరంబ్రహ్మ) నారాయణపరంబ్రహ్మ తత్వంనారాయణః పరః”) బ్రహ్మాండపురాణములో “పరంజ్యోతిః పరంబ్రహ్మపరమాత్మాదికాగిరః, సర్వత్రహరిమేవైకం బ్రూయుర్నాన్యం కథంచన ” ఇత్యాదిప్రమాణ ప్రతిపాద్య పరబ్రహ్మమైన (నారాయణః) నారాయణశబ్దనిర్వచనమునుచెప్పుచున్నాడు. మనుస్మృతిలో॥౧॥ ౯॥ అపోనారా ఇతిప్రోక్తా ఆపోవైనరసూనవః, తాయదస్యాయనం పూర్వంతేననారాయస్స్మృతః” హారీతస్మృతిలో॥3॥ ఋమోరకారస్సంప్రోక్తః నకారస్తునిషిధ్యతే, తస్మాత్తునర ఇత్యత్రనిత్యత్వేనోచ్యతేజనః, నారాఇతిసమూహత్వే బాహుళ్యత్వేజనస్య చ తేషామయనభూతత్వాత్తేననారాయణస్మృతః, నరాజ్జాతా నితత్వాని నారాణీతితతోవిదుః, తాన్యేవచాయనంతస్య తేననారాయణస్మృతః

మహాభూతాన్యహంకారో మహదవ్యక్తమేవచ । అండేఅండగతాయే చలోకాస్సర్వేచతుర్దశ। చతుర్విధశరీరాణి కాలంకర్మేతివై జగత్ । ప్రవాహరూపేణైవై షాం। నారత్వేనోచ్యతేబుధైః। తేషామపినివాసత్వాన్నారాయణ ఇతీరితః। అంతర్బహిశ్చజగతో ధాతావ్యాప్తాసనాతనః। ప్రేష్టానియన్తాశరణం ద్వివిధాభూతభావనా। మాతాపితాసఖాభ్రాతా నివాసశ్చసుహృద్గతిః । యోసౌశ్రియః శ్రీః పరమః తేననారాయణస్స్మృతః । నరాణాం సర్వజగతామయనం శరణం హరిః। తస్మాన్నారాయణ ఇతి మునిభిస్సప్రకీర్తితః" వ్యాసస్మృతిలో "ఆపోనారా ఇతిప్రోక్తా ఆపోవై నరసూనవః । అయనంతస్యతాః పూర్వంతేన నారాయణస్స్మృతః" విష్ణుపురాణములో "ఆపోనారా ఇతిప్రోక్తా ఆపోవై నరసూనవః । అయనంతస్యతాఃపూర్వంతేననారాయణస్స్మృతః॥" "భారతములో "నరాజ్జాతానితత్వాని నారాణీతితతోవిదుః। తాన్యేవచాయనంతస్య తేననారాయణస్స్మృతః॥" పద్మపురాణములో ౪॥ పార్వతినిగూర్చిరుద్రవాక్యము "అథనారాయణపదంవక్ష్యంగిరిజేశుభే । నారఇత్యాత్మనాం సంఘాస్తే షాంగతిరసౌపుమాన్ । తాన్యేవచాయనంతస్య తస్మాన్నారాయణస్స్మృతః। సర్వంహిచిదచిద్వస్తుశ్శ్రూయతే దృశ్యతేజగత్ । యోసౌవ్యాప్యస్థితోనిత్యః స వై నారాయణస్స్మృతః। నారస్త్వితిసర్వపుంసాంసమూహః పరికీర్తితః। గతిరాలంబనం తేషాంతేననారాయణస్స్మృతః । నరాజ్జాతానితత్వానినారాణీతిజగుర్బుధాః। తాన్యేవచాయనంతస్య తేననారాయణస్స్మృతః। కల్పాంతేపి జగత్కృత్స్నం గ్రసేతాంయేనధార్యతే । పునస్సంసృజ్యతేసోవై తేననారాయణస్స్మృతః । చరాచరంజగత్కృత్స్నం నారఇత్యభిధీయతే । తస్యాంవాసంగతిర్యేన తేననారాయణస్స్మృతః । నారానరాణాం సంఘాత స్తస్యాహమయనంగతిః । తేనాస్మిమునిభిర్నిత్యం నారాయణఇతీరితః । ప్రభవన్తి యథాలోకాః మహాబ్ధౌపృథుఫేనవత్ । పునర్యస్మాత్ప్రలీయన్తేతస్మాన్నారాయణస్స్మృతః । యోవైనిత్యపదోనిత్యో నిత్యముక్తైకభోగవాన్

ఈశస్సర్వస్యజగతస్స వై నారాయణస్స్మృతః॥ బ్రహ్మసూత్రంబులో ‹‹ అశేషసర్వగతత్వ మాయామశబ్దాదిభ్యః । యచ్చకించిజ్జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేపివా। అంతర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్య నారాయణస్థితః॥" ఇత్యాదిప్రమాణప్రతిపాద్యుడు నారాయణుడు. కొందరు నారాయణశబ్దము శివపరముగా చెప్పుదురు. అట్లుచెప్పుట యుచితముకాదు. ఎందుకనగా సామవేదంబున ‹‹బ్రహ్మణో జ్యేష్ఠాయపుత్రాయరుద్రాయ" యజుర్వేద బ్రాహ్మణంబులో ౨॥ ౨॥ ‹అథవాఇదంతహ్నాసీ ప్రజాపతౌ హారఆసీత్' సుబాలోపనిషత్తులో ‹‹లలాటాత్క్రోధజోరుద్రోత్ర్యక్షః ఖండపరశు మజీజనత్॥" ఇత్యాది ప్రమాణముల చేతను చతుర్ముఖ బ్రహ్మ ముఖలన పుట్టినవాడగుటచేతను యజుర్వేదారణములో ‹రుద్రస్యత్వేవధ సురాత్స్నః। శిరశ్చిప్పేష। సప్రవర్గ్యోభవత్ । తస్మాద్యస్సప్రవర్గ్యేణ యజ్ఞే నయజతే। రుద్రస్యసశిరః ప్రతిదధాతి। నైనగ్ంరుద్రఆరుకోభవతి। ఇత్యాదులచేతను ఇంద్రునివలనను పరాభవము పొందినవాడగుటచేతను, పారమాత్మికోపనిషత్తులో ‹‹ఈశోయస్మాద్వితతం వితత్యాకంకం ధృతంకామ హుతో జుహోతి। కకుదంకకుచ్చిత్వాభూయః పలాయస్వాహా' మాత్స్య పురాణములో ‹‹యస్మాదవపరాధస్య శిరచ్ఛిన్నంత్వయామమ। తస్మాచ్ఛాపసమాయుక్తః కపాలిత్వం భవిష్యసి" ఇత్యాదులచేతను తనతండ్రియైన చతుర్ముఖ బ్రహ్మయొక్క శిరస్సును ఛేదించినవాడగుటచేతను నారాయణశబ్దము శివపరముకాదు. అయినప్పటికిన్ని యజుర్వేదసంహితలో ‹‹సహస్రాణి సహస్రశోయేరుద్రాఅధిభూమ్యాం" ఇత్యాదులవలన రుద్రులనేకులగుటచేతను మహావాక్యములైన కారణవాక్యములలో బృహదారణ్యములో ‹‹బ్రహ్మవాఇదమేకఏవాగ్రఆసీత్" ఐతరేయోపనిషత్తులో ‹‹ఆత్మావాఇదమేకఏవాగ్రఆసీత్" ఛాందోగ్యములో ‹‹సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవాద్వితీయం" మహోపనిషత్తులో ‹‹ఏకోహవై నారాయణఆసీన్నబ్రహ్మనేశానః" అంగిరసోపనిషత్తులో ‹‹ఏకోహవై

నారాయణఆసీన్న బ్రహ్మనేశానః" చిత్తిలో "భర్తాసన్భ్రియమాణోభి-
భర్తి। ఏకోదేవోబహుధానివిష్టః" సుబాలోపనిషత్తులో "యస్యావ్యక్తం
శరీరం యస్యాక్షరం శరీరం యస్యమృత్యుశ్శరీరం ఏషసర్వభూతాంత-
రాత్మా అపహతపాప్మాదివ్యో దేవఏకోనారాయణః" ఇత్యాదిశ్రుతి ప్ర-
మాణప్రతిపాద్య నారాయణుడు చిదచిదాత్మక శరీరకుడగుటచేతను స-
ర్వభూతాంతరాత్మకు డగుటచేతను అవిద్యాదిదోషగంధము లేనివాడగు-
టచేతను సమస్తకల్యాణగుణగణములు కలవాడగుటచేతను ఒకడగుట-
చేతను నారాయణశబ్దము శివపరము కాదు. ఇంతేగాక 'రిచర్ క్షయె' అ-
నిధాతువు. రియంతేక్షయంతఇతిరాః, క్షయపదార్థములు, రాఃనభవన్తీతి
నరాః, నిత్యపదార్థములు అనగా నిత్యసూరులు మోక్షేచ్ఛగలవారలు
ప్రకృతి మహదాదులు చేతనాచేతనసర్వపదార్థములు, ఏతేనారాః=ఈ
నారములు, అయనం=స్థానము, యస్య=యెవనికో, సోవా=వాడైనా
లేక, ఏతేషాం=వీట్లకు, అయనం=స్థానము, యః=యెవడో, సః=వాడు,
నారాయణః=నారాయణుడు. ఈప్రకారముగా మనుహారీతవ్యాసస్మృతు-
లలోను భారతవిష్ణుపద్మపురాణములలోను నారాయణశబ్దముయొక్క
వ్యుత్పత్తి ఇదేప్రకారముగా నిర్వచనముచేయబడినట్లు ముందే ప్రమాణ-
ములు వ్రాసియుంటిని. ఇంతేగాక హారీతస్మృతిలో "నతునారాయణాదీ-
నాం నామ్నామన్యస్యకస్యచిత్ । ఏతన్నామ్నాం గతిర్విష్ణురేకఏవప్రచ-
క్షతే। శబ్దబ్రహ్మత్రయీసర్వం వైష్ణవం తదిహోచ్యతే। దేవతాంతర
శంకాతునకర్తవ్యాహివైదికె" భాల్లవేయశ్రుతిలో "నామానిసర్వాణి
యమావిశన్తితం వైవిష్ణుమ దాహరంతి" వామనపురాణంబున "న
తునారాయణాదీనాం నామ్నామన్యత్రసంభవః । అన్యనామ్నాం గతిర్వి-
ష్ణురేక ఏవప్రకీర్తితే" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిపురాణములచేతను నారా-
యణశబ్దమైతే దేవతాంతరవాచకముకాదు. "విష్ణున్నారాయణః కృ-
ష్టః" యని నారాయణశబ్దము విష్టుశబ్దములలో ప్రయోగించుటచేతను

చతుర్ముఖబ్రహ్మరుద్రశబ్దములలో నారాయణశబ్దము ప్రయోగించక పోవుటచేతను బ్రహ్మరుద్రాదులయందు నారాయణయని సంజ్ఞ లేకపో వుటచేతను "పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగః" అని పాణిని సూత్రము చేతను సంజ్ఞతోచబడినదగుచుండగా పూర్వపదమందున్న రేఫను నిమిత్తముగాచేసి అయనపదమందున్న నకారమునకు ణత్వమైనట్లయినా నారాయణయనిరూపమగుచున్నది. "ఋణాభ్యాంనోణన" అనే సూత్రమువలన "నకారణకౌరావనువర్తతే" ఇత్యాదులచేతను నారాయణశబ్దము శ్రీమహావిష్ణువునకేపేరు. అన్యుడైన శివునికి నారాయణ శబ్దసంజ్ఞ లేక పోవుటవలన నారాయనయనిరూపమగును, నారాయణయనిరూపమురాదు. పద్మపురాణములో "నారాయణః పరంబ్రహ్మతత్వం నారాయణఃపరః । తస్యవిష్ణోః పరంధామ సదాపశ్యతిసూరయః । తద్విష్ణోః పరమం పదగ్ సదాపశ్యన్తి సూరయః" పరంబ్రహ్మశబ్దవాచ్యుడు నారాయణుడని కంఠోక్తిగా శ్రుతిస్మృతిపురాణములు చెప్పుచున్నవి. అయినప్పటికి "అంతర్మలినచిత్తానాం హరిభక్తిమరోచకం। చందనం పంకమగ్నానాం సూకరాణా మరోచకమ్" అనిస్మృతివలన మలినచిత్తముగలవార్లచేతను నారాయణపర మంగీకరించబడదు. ఎందుచేతనంటే "జాయమానంహి పురుషం యంపశ్యేన్మధుసూదనః। సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయస్సవై మోక్షార్థచింతకః। పశ్యత్యేనం జాయమానం బ్రహ్మరుద్రోధవా పునః। రజసాతమసాచాస్యమానసం సమభిప్లుతః। యన్నపశ్యేజ్జాయమానం పాపినం మధుసూదనః। బ్రహ్మరుద్రోధవాపశ్యేద్రజసాతమసావృతః । సాత్వికేషుచలగ్నేషు జాతానాం విష్ణుదృక్పరా। పూజ్యః ప్రియస్తుప్రాప్యోసౌ శ్రీశోనారాయణోహరిః। తామసాదిషు లగ్నేషు జాతానాం శివదృక్పరా। పూజనీయ్యాః ప్రియాః ప్రాప్యారుద్రాదుర్గాగుహాదయః" ఇత్యాది ప్రమాణములచేతను తమతమజన్మలగ్నమందైన దేవతావిశేషములను బట్టి ఆయాదేవతలయందు అభిము

ఖ్యముగలవారై యుందురు. అందుచేతను 'బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ' యను న్యాయమువలన నారాయణపరత్వ మంగీకరించబడదు. వారంగీకరించక పోక పోవుటవలన పరత్వమునకు లోపమువచ్చునా? రాదు. ఎందుచే తనంటే అథర్వణోపనిషత్తులో "సర్వభూతస్థమేకం నారాయణం। నారాయణ ఏవేదగ్ సర్వమ్" యజుర్వేదసంహితలో "అగ్నిరవమో దేవతానాంవిష్ణుః పరమః" ఋగ్వేదంబున "అగ్నిర్వైదేవానామవమోవిష్ణుః పరమః। కృష్ణంకమలపత్రాక్షం పుణ్యశ్రవణకీర్తనం। వాసుదేవం జగద్యోనిం నౌమినారాయణంహరిం" నారాయణంబున "యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్। మత్తఃపరతరం నాన్యత్కించిదస్తిధనంజయ" ఇత్యాదిప్రమాణములచేతను నారాయణుడే పరాత్పరుడు. కాబట్టి నారాయణుడు "గీతాశాస్త్రి" వరాహపురాణములో "గీతాగంగోదకం పీత్వాపునర్జన్మనవిద్యతే। భారతామృతసర్వస్వం విష్ణోర్వక్త్రాద్వినిస్సృతం। ఏకంశాస్త్రం దేవకీపుత్రగీతమేకో దేవో దేవకీపుత్రఏవ। ఏకోమంత్రస్తస్యనామానియానికర్మాప్యేకంతస్యదేవస్యసేవా" హారీతస్మృతిలో ౪॥ చరితంరఘునాథస్య గీతాభగవతోహరేః" గరుడపురాణములో॥ ౮॥-౨౦ గీతానహస్రనామానిపఠేద్వాశ్శృణుయాదపి, సర్వోపనిషదోగావోదోగ్ధా గోపాలనందనః। పార్థోవత్సస్సుధీర్భోక్తా దుగ్ధంగీతామృతంమహత్" ఇత్యాదిప్రమాణములచేతను గీతాశాస్త్రమందు, సమీరితః=చెప్పబడెను.

జ్ఞానకర్మాత్మికే నిష్ఠేయోగలక్షేసుసంస్కృతే।
ఆత్మానుభూతిసిద్ధ్యర్థే పూర్వషట్కేనచోదితే॥

యోగలక్షే=యోగస్వరూపమైనవియు, సుసంస్కృతే=యోగ్యముగాసంస్కరించబడినవియు, ఆత్మానుభూతిసిద్ధ్యర్థే ఆత్మ=ఆత్మయొక్క, అనుభూతి=అనుభవముయొక్క, సిద్ధ్యర్థే=పొందడమేప్రయోజనముగాగలవియు; జ్ఞానకర్మాత్మికే="ఉభాభ్యాం జ్ఞానకర్మభ్యామారాధ్యోభగవాన్హరిః" అనే ప్రమాణముచేతను జ్ఞానకర్మస్వరూపమైన,

నిష్ఠే = నిష్ఠలు, పూర్వషట్కేనచ = మొదటి యారధ్యాయముల చేతను న్ను, ఉదితే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ మొదటి ఆరధ్యాయములయందు 'బ్రహ్మవిదా ప్నోతిపరం' అనుశ్రుతివలనమిక్కిలిపొందదగినట్టియు, "నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వన్నారాయణఃపరః" అనుశ్రుతివలన పరబ్రహ్మమైనట్టియు 'అపహతపాప్మాదివ్యోదేవఏకోనారాయణః'అనుస్మృతివలనదోషరహితుడైనట్టియు 'నారాయణాదేవ సముత్పద్యన్తే। నారాయణాత్ప్రవర్తన్తే।నారాయణాత్ప్రలీయన్తే' ఇత్యాదిశ్రుతులవలన నిఖిలజగదేకకారణుడైనట్టియు 'యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్" అనుశ్రుతివలన సర్వజ్ఞుడయినట్టియు "యస్సర్వేషు భూతేషుతిష్ఠం త్సర్వేభ్యోభూతేభ్యోఽంతరోయం సర్వాణిభూతానినవిదుఃయస్య సర్వాణి భూతానిశరీరం యస్సర్వాణి భూతాన్యంతరోయమయతి ఏషత ఆత్మాంతర్యామ్యమృతః"అనుశ్రుతివలన సర్వాంతర్యామియగుటచేతను సర్వశరీరకుడైనట్టియు 'సత్యకామస్సత్యసంకల్పః' అను శ్రుతివలన సత్యసంకల్పుడైనట్టియు 'పాదోస్యవిశ్వాభూతాని। విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేనస్థితోజగత్' మహావిభూతికలవాడైట్టియు, అస్యేశానాజగతో విష్ణుపత్నీ, లక్ష్మీవిశిష్టుడైనట్టియు "ఏకోహవై నారాయణఆసీత్" నారాయణుని పొందడమునకు ఉపాయమున్ను ఆఉపాసనమున్ను చెప్పేనిమిత్తమున్ను ఆఉపాసనాంగమైనదిన్ని ఆత్మజ్ఞానపూర్వకమైన కర్మానుష్ఠానముచేతను సాధించతగినది పొందునటువంటి జీవునియొక్క యధార్థదర్శనము జ్ఞానయోగ కర్మయోగస్వరూప నిష్ఠాద్వయముచేతను సాధించతగినదని చెప్పబడెను.

3. మధ్యమే భగవత్తత్త్వయాథాత్మ్యావాప్తిసిద్ధయే।
జ్ఞానకర్మాభినిర్వర్త్యో భక్తియోగఃప్రకీర్తితః॥

టీక॥ మధ్యమే=మధ్యమషట్కమందు, భగవత్తత్త్వయాథాత్మ్యావాప్తిసిద్ధయె, భగవత్ హారీతస్మృతిలో॥ 3॥ ఐశ్వర్యంచ తథావీ

ర్యం తేజశ్శక్తిరనుత్తమా। జ్ఞానంబలం యదేతేషాం షణ్ణాంభగఇతీరితః॥ ఏభిర్గుణైః పూర్ణవాన్ యస్సఏవభగవాన్ హరిః। నిత్యావయా భగవతీ ప్రోచ్యతే మునిసత్తమైః। విశ్వరూపాచసాదేవిసుభగాకమలాలయా। ఈశ్వరీసర్వజగతాం విష్ణుపత్నీసనాతనీ। తస్యాఃపతిత్వాచ్ఛ్రీశస్య భగవానితి చోచ్యతే। తస్మాత్తుభగవాన్ ఛ్ఛ్రీమానేకార్థో మునిభిస్స్మృతః। భగవానితిశబ్దోయం తథాపురుషఇత్యపి। నిరుపాధిచవర్తేత వాసుదేవేఖిలాత్మని। వక్ష్యంతికేచిద్భగవాన్ జ్ఞానవానితిసత్తమైః। జ్ఞానోపిభగశబ్దోయంయుజ్యతే మునిసత్తమైః। తద్వాసుదేవేనోక్తం స్యాత్తామన్యత్వాత్తతోయథా। తస్మాత్కల్యాణగుణవాన్ శ్రీమానోయం జగత్పతిః। సఏవభగవాన్విష్ణుర్వాసుదేవ స్సనాతనః। భగవతే శ్రీమతేచేత్యే కార్థేప్రోచ్యతే బుధైః" విష్ణుపురాణములో "సంభర్తేతి తధాభర్తా భకారార్థద్వయాన్వితః। నేతాగమయితాసృష్టా గకారార్థస్తథామునే। ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవషణ్ణాం భగఇతీరణా। వసన్తితత్రభూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని। వచసర్వేషుభూతేషు వకారార్థస్తథామునే। జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః। భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాహేయైర్గుణాదిభిః। ఏవమేవ మహాభాగమైత్రేయ భగవానితి। పరంబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్యనాన్యధా। శబ్దోయంనోపచారేణ హ్యన్యత్రహ్యుపచారతః"॥ ఇత్యాదిప్రమాణప్రతిపాద్య భగవచ్ఛబ్దవాచ్యుడైన, తత్వ 'తత్వంనారాయణఃపరః' అనుశ్రుతిచేతను తత్వమైన నారాయణునియొక్క, యాథాత్మ్య=యథార్థముగా, అవాప్తిసిద్ధ్యై=పొందునిమిత్తము, జ్ఞానకర్మాభినిర్వర్త్యః జ్ఞాన=జ్ఞానయోగముచేతను, కర్మ=కర్మయోగముచేతను, అభినిర్వర్త్యః=మిక్కిలిపరివర్తించతగిన, భక్తియోగః=భక్తియోగము, పరికీర్తితః=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ మధ్యమషట్కమందు పరబ్రహ్మమైన పరమపురుషస్వరూపమున్ను ఉపాసనమున్ను భక్తిశబ్దవాచ్యమనబడును. అదే

ముందుముందు "యంతఃప్రవత్తిర్భూతానాం యేనసర్వమిదంతతం। స్వ కర్మణాతమభ్యర్చ్యసిద్ధిం విందతిమానవః" ఇదిమొదలు "విముచ్యని ర్మమశ్శాన్తో బ్రహ్మభూయాయకల్పతె। బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా నశోచతినకాంక్షతి। సమస్సర్వేషు భూతేషు మద్భక్తింలభతేపరాం" ఈ లాగున సంక్షేపించి చెప్పుచున్నాడు. ఉపాసనమైతే భక్తిస్వరూప మునుపొందుటే పరబ్రహ్మమును పొందుటకు ఉపాయమని వేదాన్త వాక్యముచేతను సిద్ధమైనది. "తమేవంవిద్వానతిమృత్యుమేతి। తమే వంవిద్వానమృత ఇహభవతి" ఇత్యాదులచేతను చెప్పబడినది వేదన ము. "ఆత్మావా అరేద్రష్టవ్య శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిధిధ్యాసి తవ్యః। ఆత్మాన మేవలోకముపాసీత్। సత్వశుద్ధౌధ్రువాస్మృతిః। స్మృతి ర్లంభే సర్వగ్రంథీనాం విప్రమోక్షః" బ్రహ్మసూత్రములో "ధ్యా నాచ్చ। భిద్యతేహృదయగంథిశ్చిద్యన్తే సర్వసంశయాః। క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణితస్మిన్ దృష్టేపరావరే" ఇత్యాదులచేతను ఒకేఅర్థమువలన స్మృతిసంతానరూపమైనట్టియు దర్శనసమానాకారమైనట్టియు ధ్యానము ఉపాసనశబ్దవాచ్యమని తోచబడుచున్నది. తిరిగిన్నీ "నాయమాత్మాప్ర వచననే నలభ్యోన మేధయానబహునాశ్రుతేన। యమేవైష వృణుతేతేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మావివృణుతేతనూంస్వాం" అని విశేషణమువలన పర బ్రహ్మముచేతను వరించబడుటకు కారణమైన స్మరణవిషయము మిక్కి లి ప్రియమయినదగుటచేతను తానున్ను మిక్కిలి ప్రియరూపమైన స్మృ తిసంతానమే ఉపాసనశబ్దవాచ్యమని నిశ్చయించబడెను. అదే భక్తి యని చెప్పబడెను. "స్నేహపూర్వ మనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయతే" ఈవచనములవలన "తమేవం విద్వానమృత ఇహభవతి। నాన్యః పన్థా అయనాయవిద్యతే। నాన్యఃపన్థావిద్యతేయనాయ। నాహంవేదైర్న తప సానదానే నచేజ్యయా। శక్యఏవంవిధోద్రష్టుం దృష్టవానసిమాంయథా। భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య అహమేవం విధోర్జున। జ్ఞాతుంద్రష్టుం చతత్త్వేన

ప్రివేష్టుంచ్చ పరంతప" ఈప్రమాణములకు ఏకార్థము సిద్ధమైనది. ఇంతేగాక మిక్కిలి పొందదగిన భగవత్తత్త్వముయొక్క యథార్థము ఆమహాత్మ్యము జ్ఞానపూర్వకమైనట్టిన్ని దేవతాంతరఫలాంతరత్యాగముచేతను ప్రాప్యప్రాపక భూతైకనిష్ఠమైనట్టిన్ని ఫలదశయందున్ను మరలని భక్తియోగనిష్ఠ చెప్పబడెను. అధికైశ్వర్యముకోరేవారలకు ఆత్మకైవల్యము కోరేవారలకున్ను భక్తియోగము ఆయాఅపేక్షాసాధనమని చెప్పబడెను.

4॥ ప్రధానపురుషవ్యక్త సర్వేశ్వర వివేచనం।
కర్మధీర్భక్తి రిత్యాది పూర్వశేషోన్తిమోదితః॥

టీక॥ ప్రధానపురుషవ్యక్త సర్వేశ్వరవివేచనం ప్రధాన='ప్రధానంప్రకృతిస్త్రియా' మిత్యమరః ప్రకృతిలోను, పురుష='క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుష' ఇత్యమరః జీవునిలోను, వ్యక్త=స్పష్టమైన, సర్వేశ్వర=ముండకోపనిషత్తులో 'ఏషసర్వేశ్వర ఏషసర్వజ్ఞ ఏషోంతర్యామ్యేషయోని సర్వస్యప్రభవాప్యయౌ భూతానాం' గారుడపురాణములో "సర్వేశ్వ రేశ్వరేవిషౌ శ్రీశ్రీనారాయణాహ్వయే" అని ఇత్యాదిప్రమాణములచేతను నారాయణునియొక్క, వివేచనం=విచారణనుగూర్చి, కర్మధీర్భక్తిరిత్యాది కర్మ=కర్మయోగము, ధీ=జ్ఞానయోగము, భక్తిరిత్యాది=భక్తియోగము మొదలైనవి, పూర్వశేషోన్తిమోదితః పూర్వశేషః=పూర్వమందు చెప్పగామిగిలినది, అన్తిమోదితః=అంతిమషట్కముచేతను చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ మూడవషట్కమందు బ్రహ్మసూత్రములో "నచస్మార్తమతద్ధర్మాభి లాపాచ్ఛారీరశ్చ। గుహాంప్రవిష్టా వాత్మానౌహి తద్దర్శనాత్" పారమాత్మికోపనిషత్తులో "ద్వావేతౌపక్షీ అచరంచరంతౌనోధురం వ్యథునీతేయశ్చైనం భునక్తిభోక్త్రీస్వాహా" నారాయణములో "అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీంప్రజాం జనయంతీగ్ సరూపాం। అజోహ్యేకో జుషమాణోను శేతేజహాత్యేనాం భుక్త

భోగామజోన్యః" శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తులో "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః" విష్ణుపురాణములో ౧॥ ౨॥ ౧౯॥ ప్రధానపురుషవ్యక్త కాలాస్తుప్రవిభాగశః। విష్ణోస్స్వరూపాత్పరతోదితేద్వేరూపే ప్రధానపురుషశ్చవిప్ర" కూర్మపురాణమున "ప్రకృతింపురుషంచైవ ప్రవిశ్యపురుషోత్తమః। క్షోభయామాసభగవాన్ సృష్ట్యర్థంజగతోవిభుః" బృహత్సంహితలో "ఏకోవిభక్తః పరమః పురుషోవిష్ణురుచ్యతే। ప్రకృతిః పురుషః కాలస్త్రయఏతే విభాగతః" ఇత్యాదిప్రమాణములచేతను ప్రకృతిజీవులు, ఆప్రకృతిజీవసంసర్గరూపమైన ప్రపంచము, ఈశ్వరుడు వీర్లయొక్క యథార్థము కర్మయోగస్వరూపము జ్ఞానయోగస్వరూపము భక్తియోగస్వరూపము ఆయాయోగములయొక్క స్వీకరించు విధానములున్ను రెండుషట్కములచేతను చెప్పబడినది. ఈషట్కముచేతను శోధించబడెను.

5॥ అస్థానస్నేహకారుణ్య ధర్మాధర్మధియాకులం।
పార్థంప్రపన్నముద్దిశ్య శాస్త్రావతరణంకృతం॥

టీక॥ అస్థానస్నేహకారుణ్య ధర్మాధర్మధియాకులం అస్థాన=స్థానముకానట్టి యుద్ధభూమియందు, స్నేహ=స్నేహముయొక్కయు, కారుణ్య=దయయొక్కయు, ధర్మ=ధర్మముయొక్కయు, అధర్మ=అధర్మముయొక్కయు, ధియా=బుద్ధిచేతను, ఆకులం=వ్యాకులమునుపొందినట్టిన్ని, ప్రపన్నం=బ్రహ్మపురాణములో "శరణంత్వాంప్రపన్నాయేధ్యానయోగవివర్జితాః। తేపిమృత్యుమతిక్రమ్య యాన్తితద్వైష్ణవంపదం॥ అహిర్బుధ్న్యేన యద్యేన కామకామేన నసాధ్యంసాధనాన్తరైః ముముక్షుణాయత్సాంఖ్యేన యోగేనచభక్తితః॥ ప్రాప్యతేపరమంధామయతో నావర్తతే యతిః। తేనతేనాప్యతే తత్తన్న్యాసేనైవమహామునే॥ పరమాత్మాచతేనైవ సాధ్యతేపురుషోత్తమ ఇతి" నారాయణములో "తస్మాన్న్యాస మేషాం తపసామతిరిక్త మాహుః। న్యాసఇత్యాహుర్మనీషిణో బ్రహ్మాణం। తేషాంతుతపసాం న్యాసమతిరిక్తం తపశ్శృతం। నిక్షేపాపరపర్యాయోన్యా

సః పంచాంగసంయుతః । సన్న్యాసస్త్యాగ ఇత్యుక్తశ్శరణాగతిరిత్యపి ”
ఇత్యాదిప్రమాణములచేతను శరణాగతుడైన, పార్థం=అర్జునుని, ఉద్ది
శ్య=ఉద్దేశించి, శాస్త్రావతరణం శాస్త్ర=అధ్యాత్మశాస్త్రముయొక్క,
అవతరణం=బోధ, కృతం=చేయబడెను.

తాత్పర్యము॥ స్థానముకానట్టి యుద్ధభూమియందు పుట్టిన స్నే
హముచేతను, దయచేతను, ప్రకృతిని పొందనట్టిన్నీ, రాజులకు యుద్ధము
పరమధర్మమైనప్పటికిన్నీ, అధర్మముగా తలచినట్టిన్నీ, ధర్మేచ్ఛచేతను శ
రణాగతుడైన అర్జునునుద్దేశించి జీవయథార్థజ్ఞానముచేతను, ఫలాభిసంధిర
హితమైన యుద్ధమునకు ఆత్మప్రాప్త్యుపాయజ్ఞానముచేతనేతప్ప, ఈయ
ర్జునునికి మోహము శమించదని తలచి పరమపురుషుడైన శ్రీకృష్ణభగ
వానులచేతను అధ్యాత్మశాస్త్రబోధ చేయబడెను.

6॥ నిత్యాత్మా సంగకర్మేహా గోచరాసాంఖ్యయోగధీః ।
ద్వితీయేస్థితధీలక్షా ప్రోక్తాతన్మోహశాంతయె॥

టీక॥ నిత్యాత్మాసంగకర్మేహా గోచరా నిత్య=నిత్యమైన, ఆ
త్మా=జీవవిషయమైనదియు, అసంగ=ఫలాపేక్షితముగానట్టియు, కర్మ=క
ర్మలవిషయమైన, ఈహా=అభిలాషచేతను, గోచరా=తెలుసుకోబడునది
యు, స్థితధీలక్షా=జ్ఞాననిష్ఠే సాధనముగాగల, సాంఖ్యయోగధీః=సాంఖ్య
యోగమందైనబుద్ధి, ద్వితీయె=రెండవయధ్యాయమందు, తన్మోహశా
న్తయె తత్=ఆఅర్జునునియొక్క, మోహశాన్తయె=మోహశాన్తినిమిత్త
ము, ప్రోక్తా=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ ఈప్రకారముగా జీవనిశ్చయమును యుద్ధమనేపే
రుగల కర్మప్రాప్తిసాధనత్వమును ఎరుగకపోవుటవలన శరీరమే జీవమనే
జ్ఞానముచేతను మోహమును పొందినట్టిన్నీ, ఆమోహముచేతను యుద్ధ
మువలన మరలిన• అర్జునునియొక్క మోహశాన్తినిమిత్తము కఠోపనిష
త్తులో ‹‹ అజోనిత్యశ్శాశ్వతోయం పురాణోనహన్యతేహన్యమానే శరీ

రే" భగవద్గీతలలో॥ అ॥౨॥ "అజోనిత్యశ్శాశ్వతోయం పురాణః" ఇత్యాది ప్రమాణములచేతను నిత్యజీవవిషయమైన సాంఖ్యబుద్ధియు, ఆసాంఖ్యబుద్ధిపూర్వకమైన "బ్రహ్మణ్యాధాయకర్మాణి సంగంత్యక్త్వాకరోతియః" ఫలాపేక్షితముకానట్టి కర్మానుష్ఠానరూప కర్మయోగవిషయమైన బుద్ధియు, జ్ఞాననిష్ఠా సాధనముగలదిగా రెండవయధ్యాయమున చెప్పబడెను.

శ్లో॥ అసక్త్యాలోకరక్షాయై గుణేష్వారోప్యకర్తృతాం।
సర్వేశ్వరేవాzన్యస్యోక్తా తృతీయేకర్మకార్యతా॥

టీక॥ అసక్త్యా=ఆత్మకంటే వ్యతిరిక్తవస్తువును పరిగ్రహించుట యందు ఆపేక్షారహితముచేతను, లోకరక్షాయై=ప్రజలను రక్షించునిమిత్తము, గుణేషు=గుణములయందైన, కర్తృతాం=కర్తృత్వమును, ఆరోప్య=ఆరోపించి, సర్వేశ్వరేవా=చిత్తిలో, 'అంతఃప్రవిష్టంకర్తారమేతం అంతః=ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాగ్ సర్వాత్మా॥ మయిసర్వాణి కర్మాణిసన్యస్యాధ్యాత్మచేతసా। నిరాశీర్నిర్మమోభూత్వా। యుధ్యస్వవిగతజ్వరః" ఇత్యాదిప్రమాణములచేతను సర్వేశ్వరుడైన నారాయణునియందు, కర్తృతాం=కర్తృత్వమును, న్యస్య=ఉంచి, కర్మకార్యతా=కర్మయొక్క-కార్యత్వము, తృతీయే=మూడవయధ్యాయమునందు, ఉక్తా=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ అదేప్రకారముగా మోక్షేచ్ఛగలవారలచేతను పొందదగినదగుటచేతను ఉపనిషత్తులయందు చెప్పబడిన 'అపహతపాప్మా' అనేశ్రుతివలన సమస్తమైన అవిద్యాదిదోషవాసనలేనివాడును "యతోవాచోనివర్తన్తే అప్రాప్యమనసాసహ ఆనందం బ్రహ్మణోవిద్వాక్" అను శ్రుతివలన అవధిలేనట్టియు, అధికమైనట్టియు, బ్రహ్మసూత్రములో, 'అతోzనన్తేన తథాహిలింగం' ప్రమాణమువలన అసంఖ్యేయమైనట్టియు, "అపహతపాప్మా విజరోవిమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోzపిపాసస్సత్యకామస్సత్య

సంకల్పః” ఇత్యాదులవలన కల్యాణగుణగణములుగల పరబ్రహ్మమైన పురు షోత్తముని పొందుటకు ఉపాయమైన వేదనము ఉపాసనధ్యానాదిశబ్దవా చ్యము. ‘బ్రహ్మాణంశితికంఠంచ యాశ్చాన్యా దేవతాస్స్మృతాః । ప్రతిబుద్ధా నసేవన్తే యస్మాత్పరమితంఫలం ’ ఇత్యాదిప్రమాణమువలన దేవతాంతరఫ లాంతరత్యాగముచేతను ప్రాప్యప్రాపకభూతైక నిష్ఠమైనట్టియు, ఫలదశ యందు మరల నట్టిభక్తిని చెప్పునిమిత్తము ఆ అంగమైన ‘య ఆత్మాzప హతపాప్మా’ ఇదిమొదలు ప్రజాపతివాక్యముచేతను చెప్పబడినట్టియు, పొం దునట్టి జీవునియొక్క యథార్థదర్శనము నిత్యమైనట్టియు, జ్ఞానపూర్వకమై నట్టియు, ఫలాభిసంధిరహితకర్మనుపొంది జ్ఞానయోగముచేతను సాధించత గినదని చెప్పబడెను. ప్రజాపతి వాక్యమందైతే దహరవాక్యముచేతను, చె ప్పబడిన పరవిద్యాశేషముగలదగుటచేతను, పొందునట్టి ఆత్మయొక్క స్వ రూపసాక్షాత్కారము ‘‘యస్తనూత్మాన మనువిద్య విజానాతి” అనిపలికి జాగరిత స్వప్నసుషుప్త్యతీతుడైన ప్రత్యగాత్మస్వరూపమును శరీరము లే నిదానినిగా ప్రతిపాదించి బ్రహ్మసూత్రములో ‘‘సంపద్యావిర్భావస్స్వేన శబ్దాత్ । ఏవమేవైషసంప్రసాదోzస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యో తిరుపసంపద్య స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే॥ ఈలాగున దహరవిద్యయొక్క ఫలముచేతను, ఉపసంహరించబడినది. ఇచ్చటనున్న ‘అధ్యాత్మయోగా ధిగమేన దేవం । మత్వాధీరోహర్ష శోకౌజహాతి’ ఇవి మొదలుగాగలవాట్ల యందు ‘దేవంమత్వా’ అని విధీయమానమైన బ్రహ్మవిద్యాంగమైనదగుట చేతను ‘అధ్యాత్మయోగాధిగమేన’ అని జీవజ్ఞానమున్ను చేసి, ‘నజాయతే మ్రి యతేవావిపశ్చిత్’ ఇత్యాదులచేతను జీవస్వరూపమును పరిశీలించి, ‘అ ణోరణీయాన్మహతోమహీయా నాత్మాగుహాయాం నిహితోస్యజంతోః’ ఇది మొదలుకొని ‘మహాంతం విభుమాత్మానం మత్వాధీరోనశోచతి। నా యమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యోనమేధయానబహునాశ్రుతేన యమేవై ష వృణుతేతేనలభ్యస్తస్యైష ఆత్మావివృణుతేతనూగ్ స్వామ్’ ఇత్యా

దులచేతను, పరబ్రహ్మస్వరూపమున్ను, ఆఉపాసనమున్ను, ఆఉపాస నకు భక్తిస్వరూపముగలుగుటను ప్రతిపాదించి, "విజ్ఞాన్ సారథిర్యస్తు మనః ప్రగ్రహవాన్నరః సోధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదం" ఈలాగున పరబ్రహ్మ విద్యయొక్క ఫలముచేతను ఉపసంహరించ బడినది. మూడవయధ్యాయమందు ప్రకృతితోటి కూడిన మోక్షేచ్ఛ గలవానికి త్వరితముగా జ్ఞానయోగమందు అధికారము లేకపోవుటవలన కర్మయోగమే ఆచరించతగినది. జ్ఞానయోగమునకు అధికారైనప్పటికిన్ని కర్తృత్వములేని అనుసంధానపూర్వకమైన కర్మయోగమే మంచిదని హేతువుతోటికూడా చెప్పబడినది. విశిష్టమైనదగుటచేతను నిర్దేశించుటకైతే విశేషముగా కర్మయోగమే చేయదగినదని చెప్పబడెను.

శ్లో॥ ప్రసంగాత్స్వస్వభావోక్తిః కర్మణోఽకర్మతాస్యచ ।
భేదాఃజ్ఞానస్యమాహాత్మ్య చతుర్థాధ్యాయఉచ్యతే॥

టీక॥ ప్రసంగాత్ = ప్రసంగముపలన, స్వస్వభావోక్తిః = తమయొక్క స్వభావమును చెప్పుటయు, కర్మణః = కర్మకు, అకర్మతా = అకర్మత్వము, అస్యచ = ఈకర్మలయొక్కను, భేదాః = భేదములు, జ్ఞానస్య = జ్ఞానముయొక్క, మాహాత్మ్యం = మహాత్మ్యమున్ను, చతుర్థాధ్యాయే = నాల్గవ యధ్యాయమునందు, ఉచ్యతే = చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము. ఈ చతుర్థాధ్యాయముచేతను యీకర్మయోగమునకే సమస్తమైనజగత్తుల నుద్ధరించేనిమిత్తము మన్వంతరాదులయందే ఉపదేసించబడినదగుటచేతను, చేయుదగినదానిని నిశ్చయముగా చేసి అంతర్గతజ్ఞానము గలదగుటచేతను, ఈకర్మయోగమునకే జ్ఞానయోగాకారత్వమును కనపరచి కర్మయోగస్వరూపమును, ఆకర్మయోగస్వరూపభేదములున్ను, కర్మయోగమందు జ్ఞానాంశమునకే ప్రాధాన్యత్వమున్ను చెప్పబడెను. ప్రసంగమువలన భగవంతునియొక్క అవతారయథార్థత చెప్పబడెను,

శ్లో॥ కర్మయోగస్య సౌకర్యం శైఘ్ర్యం కాశ్చన తద్విధాః ।
బ్రహ్మజ్ఞానప్రకారశ్చ పంచమాధ్యాయ ఉచ్యతే॥

టీక॥ కర్మయోగస్య=కర్మయోగముయొక్క, సౌకర్యం=సుకరత్వము, శైఘ్ర్యం=త్వరగాలభించుటయును, కాశ్చన=కొన్నియైన, తద్విధాః=ఆవిధులును, బ్రహ్మజ్ఞానప్రకారశ్చ=బ్రహ్మజ్ఞానవిధమున్ను, పంచమాధ్యాయె=అయిదవయధ్యాయమందు, ఉచ్యతె=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ పంచమాధ్యాయమందు కర్మయోగము ఆత్మను పొందుటకు సాధనమైనదగుచుండగా, జ్ఞాననిష్ఠలో త్వరయు, కర్మయోగాంతర్గతమైన అకర్తృత్వానుసంధాన విధానమున్ను, ప్రతిపాదించి వాట్లమూలమైన జ్ఞానమునున్ను పరిశీలించబడెను.

శ్లో॥ యోగాభ్యాసవిధిర్యోగీ చతుర్ధాయోగసాధనం ।
యోగసిద్ధిస్స్వయోగస్య పారమ్యంషష్ఠఉచ్యతే॥

టీక॥ యోగాభ్యాసవిధిః=యోగాభ్యాసవిధి, యోగీ=యోగముకలవాడు, చతుర్ధాయోగసాధనం=నాలుగువిధములైనయోగసాధనలును, యోగసిద్ధిః=యోగప్రాప్తియును, స్వయోగస్య=స్వకీయమైనయోగముయొక్క, పారమ్యం=ఉత్కృష్టత్వమును, షష్ఠే=ఆరవయధ్యాయమందు, ఉచ్యతే=చెప్పబడెను.

శ్లో॥ స్వయాథాత్మ్యం ప్రకృత్యాస్య తిరోధశ్శరణాగతిః ।
భక్తిభేదః ప్రబుద్ధస్య శ్రైష్ఠ్యంసప్తమ ఉచ్యతే॥

టీక॥ స్వయాథాత్మ్యం=తనయొక్కయథార్థము, ప్రకృత్యా=ప్రకృతిచేతను, అస్య=ఈజీవునికి, తిరోధిః=తిరోధానము, శరణాగతిః (పరేచ్ఛాయత్తభూమ్నాపి స్వేచ్ఛయాఽవిఘాతితః । సర్వంపరవశందుఃఖ మిత్యాద్యంనాతిబాధకం। స్వతస్త్వేవతత్కైంకర్యే నకుతాప్యసుఖావహే। కర్మజత్వాత్తథాతప్య లోకేచ వ్యభిచారతః । సుహానందమహిమ్నాచ ప్రాగ్దుఃఖావేక్షణాదపి । మోహాదుఃఖే తథాస మితిమూఢవిజల్పితం।

సుఖస్య మోహనత్వంహి తామసత్వాద్వ్యపాధిభిః। సుఖాయచభవేత్యాప్యపి పూర్వదుఃఖాభిమర్శనమ్' ఇత్యాదులచేతను శరణాగతి, భక్తిభేదః=భక్తులలో భేదము, ప్రబుద్ధస్య=జ్ఞానియొక్క, శ్రైష్ఠ్యం=శ్రేష్ఠత్వము, సప్తమే=ఏడవయధ్యాయమందు, ఉచ్యతే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ ఏడవయధ్యాయమందు ఉపాస్యుడైనట్టిన్ని పరబ్రహ్మమైనట్టిన్ని వాసుదేవునికి సమస్తచేతనాచేతన వస్తుశేషిత్వమున్ను, శ్వేతాశ్వరమందు 'నతస్యకశ్చిత్పతిరస్యలోకేనచేశితానైవచతస్యలింగం। నకారణం కరణాధిపాధిపో నతాస్య కశ్చిజ్జనితానచాధిపః' కారణత్వమును పరమాత్మికోపనిషత్తులో 'సపకైకస్సాధారస్సాధిష్టానో నాధిష్టానః' ఆధారత్వమును 'యస్సర్వాణి భూతానిశరీరం జగత్సర్వం శరీరస్తే' ఇత్యాదిశ్రుతులచేతను, సర్వశరీరమైనవాడగుటచేతను, ''సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ" సర్వవిధములుగలవాడగుటచేతను, 'బ్రహ్మైవేదగ్ సర్వం' సర్వశబ్దవాచ్యత్వమును 'సర్వాంతరోయమతి। అంతః ప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాగ్ సర్వాత్మా' సర్వనియంతృత్వమును 'సత్యకామస్సత్యసంకల్పః' సమస్తకల్యాణగుణగణములచేతనున్ను, ఆకృష్ణునికే పరత్వము సత్వరజస్తమోమయమైన దేహేంద్రియత్వముచేతను, భోగ్యత్వముచేతనున్ను, ఉన్నట్టి మాండూకోపనిషత్తులో '' అనాదిమాయయాసుప్తోయదాజీవః ప్రబుధ్యతే" అనాదికాల ప్రవృత్తదుష్కృతప్రవాహమునకు కారణములైన అభిప్రాయములచేతను, జీవునికి తిరోధానము మిక్కిలి ఉత్కృష్ట సుకృతమునకు కారణమైన భగవంతునియందైన ప్రపత్తిచేతనున్ను, ఆతిరోధానము యొక్క మర్లుట సుకృతితారతమ్యముచేతనున్ను, ప్రపత్తియొక్క విశేషత్వమువలనను ఇంతేగాక ఉపాస్యుడైన పరమపురుషస్వరూపయథార్థత్వము ప్రకృతిచేతను, జీవతిరోధానము ఆనివృత్తినిమిత్తము భగవత్ప్రపత్తినసి ఉపాసకవిధులలో భేదమును జ్ఞానియొక్క శ్రేష్ఠత్వమున్ను చెప్పబడెను.

శ్లో॥ ఐశ్వర్యాక్షరయాథాత్మ్య భగవచ్ఛరణార్థినాం।
వేద్యోపాదేయభావానా మష్టమే భేదఉచ్యతే॥

టీక॥ వేద్యోపాదేయభావానాం వేద్య=తెలుసుకోతగినట్టియు, ఉపాదేయ=పొందతగినట్టియు, భావానాం=అభిప్రాయములుగల, ఐశ్వర్యాక్షరయాథాత్మ్య భగవచ్ఛరణార్థినాం ఐశ్వర్య=ఐశ్వర్యముయొక్కయు, అక్షర=నాశములేనిదానియొక్కయు, యాథాత్మ్య=రూఢిగల, భగవచ్ఛరణార్థినాం=భగవత్పాదములను కోరేవారలయొక్క, భేదః=భేదము, అష్టమే=యెనిమిదవయధ్యాయమందు, ఉచ్యతే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ ఐశ్వర్యము యొక్కయు నశించనిదానియొక్కయు యధార్థమైన భగవత్ప్రాప్త్యపేక్షచేతను, ఉపాసకభేదముగల భగవంతుని పొందేఇచ్ఛగలవాడు, నిత్యయుక్తుడగుటచేతను, ఒకనియందే భక్తిగలవాడగుటచేతను, మిక్కిలి పరమపురుషునికి ఇష్టుడగుటచేతనున్ను, శ్రేష్ఠత్వమును దుర్లభత్వమునున్ను ప్రతిపాదించి, ఈమూడింటికి తెలుసుకోతగిన దానియొక్కయు, పొందదగినదానియొక్కయు, భేదములను చెప్పెను. ఈఅష్టమాధ్యాయమందు ప్రస్తుతములై తెలుసుకోతగిన వానియొక్కయు, పొందదగినదానియొక్కయు, భేదములను వివరించెను.

శ్లో॥ స్వమహాత్మ్యం మనుష్యత్వే పరత్వంచ మహాత్మనాం।
విశేషోనవమేయోగో భక్తిరూపః ప్రకీర్తితః॥

టీక॥ మనుష్యత్వే=మనుష్యత్వమందు, స్వమహాత్మ్యం=తమయొక్కమహాత్మ్యము, పరత్వంచ=పరత్వమున్ను, మహాత్మనాం=జ్ఞానులయొక్క, విశేషః=విశేషము, భక్తిరూపః=భక్తిరూపమైన, యోగః=యోగము, నవమే=తొమ్మిదవ యధ్యాయమందు, ప్రకీర్తితః=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ ఉపాసకభేద నిబంధనవిశేషములు చెప్పబడినవి. ఈఅధ్యాయమందైతే ఉపాస్యుడైన పరమపురుషునియొక్క మహాత్వమున్ను జ్ఞానులయొక్క విశేషమున్ను పరిశోధించి భక్తిస్వరూపమైన

ఉపాసనయొక్క స్వరూపము చెప్పబడెను.

శ్లో॥ స్వకల్యాణగుణానంత్య కృత్స్నస్వాధీనతామతిః ।
భక్త్యుత్పత్తివివృద్ధ్యర్థం విస్తీర్ణాదశమోదితా॥

టీక॥ భక్త్యుత్పత్తివివృద్ధ్యర్థం భక్తి=భక్తియొక్క, ఉత్పత్తి=ఉత్పత్తినిమిత్తము, వివృద్ధ్యర్థం=అభివృద్ధినిమిత్తము, స్వకల్యాణగుణానంత్యకృత్స్నస్వాధీనతామతిః స్వ=తనసంబంధమైన, కల్యాణగుణ=కల్యాణగుణములయొక్క, అనంత్య=అంతములేకపోవుటయున్ను, కృత్స్న=సమస్తము, స్వాధీనతా=స్వాధీనమగుటయొక్క, మతిః=బుద్ధియు, విస్తీర్ణా=విస్తారముగా, దశమోదితా=పదవయధ్యాయమందు చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ ఈప్రకారముగా భక్తియోగముయొక్క సిద్ధినిమిత్తము, ఆభక్తియోగముయొక్క అభివృద్ధినిమిత్తమున్ను 'అక్షరాత్పరతః పరః' అనేశ్రుతివలన సకలేతరవిలక్షణమైన స్వాభావికమైన భగవంతునియొక్క అసాధారణమైన కల్యాణగుణములయొక్క సమూహములతో కూడా భగవంతుడు సర్వాత్ముడగుట. అందువలననే భగవద్వ్యతిరిక్తమైన సమస్తమైన జీవప్రకృతిస్వరూపమైన వస్తుజాతము "యస్య సర్వాణి భూతాని శరీరం" అనుశ్రుతివలన భగవచ్ఛరీరమగుటచేతను భగవదాయత్తస్వరూపస్థితి ప్రవృత్తులు గలుగుట చెప్పబడెను.

శ్లో॥ ఏకాదశేస్యయాథాత్మ్య సాక్షాత్కారావలోకనం ।
దత్తముక్తావితిప్రాప్త్యై భక్త్యేకోపాయతాతథా॥

టీక॥ ఏకాదశే=ఏకాదశాధ్యాయమందు, అస్య=ఈనారాయణునియొక్క, యాథాత్మ్యసాక్షాత్కారావలోకనం యాథాత్మ్య=యథార్థమైన, సాక్షాత్కార=ప్రత్యక్షముయొక్క, అవలోకనం=చూచుటయు, తథా=ఆప్రకారముగా, దత్తముక్తౌ=దత్తముక్తులు, ప్రాప్త్యైః=పొందుటకు, భక్త్యేకోపాయతా=భక్తిఒకటే ఉపాయమగుట, ఇతి=ఈలాగునని చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ భక్తియోగనిష్ఠులకు, ప్రాప్యుఁడైనట్టిన్ని పరబ్రహ్మమైనట్టిన్ని షడ్గుణైశ్వర్యసంపత్తిగలిగినట్టిన్ని నారాయణునియొక్క అర్జునుని యైశ్వర్యమును ప్రత్యక్షము చేసుకొనేటందుకు ఇచ్ఛగల అర్జునునినిమిత్తము అవధిలేనట్టి అతిశయము దయయు ఔదార్యము సౌశీల్యము మొదలైన గుణసముద్రుఁడైనట్టియు సత్యసంకల్పుఁడైన కృష్ణభగవానులచేతను స్వసిద్ధమైన తనయొక్క ఐశ్వర్యము కనుపరచఁబడెను. ఆ ఈ భగవదసాధారణమైన స్వభావమును సమస్తమునకు భగవదాయత్తస్వరూపస్థితి ప్రవృత్తిత్వమును భగవంతునివలన వినడముచేతనే ఈ ప్రకారమేయని నిశ్చయించుకొని ఆప్రకారమయిన భగవంతుని ప్రత్యక్షము చేసుకొనుటకై ఇచ్ఛగల అర్జునుడు పలికెను. అదేప్రకారము భగవదనుగ్రహాంతరము చూచినవాడాయెను.

శ్లో॥ భక్తిశైఘ్ర్యముపాయోక్తి రశక్తస్యాత్మనిష్ఠతా।
తత్ప్రకారాస్త్వతి ప్రీతి ర్భక్తే ద్వాదశఉచ్యతే॥

టీక॥ భక్తిశైఘ్ర్యం=భక్తియందుత్వరయు, ఉపాయోక్తిః=ఉపాయముయొక్క చెప్పుటయు, అశక్తస్య=శక్తిలేనివానికి, ఆత్మనిష్ఠతా=పరమాత్మనిష్ఠయు, భక్తే=భక్తునియందు, అతిప్రీతిః=అధికప్రేమయు, తత్ప్రకారాః=ఆవిధములు, ద్వాదశే=ద్వాదశాధ్యాయమందు, ఉచ్యతే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ యథార్థముగా భగవద్జ్ఞానదర్శనమును పొందేవారలకు దేవతాంతరఫలాంతరత్యాగముచేతను, ప్రాప్యప్రాపకభూతైకనిష్ఠమైనట్టియు, ఫలదశయందు మరలనట్టిన్ని, భగవద్భక్తిచేతనే ముఖ్యముగాపొందుటయు, అనంతరము ఆత్మప్రాప్తిసాధనమైన ఆత్మోపాసనవలన భక్తిస్వరూపమైన భగవదుపాసనము స్వసాధ్యసిద్ధియందు శీఘ్రమైనదగుటవలనను, సుఖముగాపొందేదగుటవల్లనన్నున్ను, శ్రేష్ఠమైనది భగ

వదుపాసనము. ఉపాయమున్ను, అదిన్నిశక్తిలేనివానికి అక్షరనియందు నిష్ఠయు, ఆఅపేక్షములున్ను చెప్పబడెను.

శ్లో॥ దేహస్వరూపమాత్మాప్తి హేతురాత్మవిశోధనం।
బంధహేతుర్వివేకశ్చ త్రియోదశ ఉదీర్యతే॥

టీక॥ దేహస్వరూపం=దేహముయొక్క యధార్థజ్ఞానము, ఆత్మాప్తి హేతుః=ఆత్మనుపొందుటకుకారణము, ఆత్మవిశోధనం=ఆత్మయొక్క పరిశీలనము, బంధహేతుః=బంధమునకుగారణము, వివేకః=జ్ఞానము, త్రయోదశే=పదుమూడవయధ్యాయమందు, ఉదీర్యతే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ పదుమూడవయధ్యాయమందు దేహజీవులయొక్క స్వరూపము, దేహముయొక్క యధార్థపరిశీలనయు, దేహమును విడచిపెట్టిన ఆత్మనుపొందుటకు ఉపాయమును, వివిక్తాత్మస్వరూపపరిశీలనయు, అట్టిఆత్మకున్ను ప్రకృతిసంబంధముకారణము ఆహేతువువలన జ్ఞానానుసంధానపరిహారమున్ను చెప్పబడినది. పరస్పరముకలుసుకొనిన ప్రకృతిజీవుల సంబంధమైనస్వరూపముయొక్క యధార్థత్వమును గుర్తెరిగి భగవద్భక్తిచేతను అనుగ్రహించబడిన అమానిత్వాదులచేతను బంధమువలన విడవబడునని చెప్పబడెను.

శ్లో॥ గుణబంధవిధాతేషాం కర్తృత్వంతన్నివర్తనం।
గతిత్రియస్వమూలత్వం చతుర్దశఉదీర్యతే॥

టీక॥ తేషాం=వారలయొక్క, కర్తృత్వం=కర్తృత్వము, తన్నివర్తనం=ఆకర్తృత్వముయొక్క మరలించుటయు, గుణబంధవిధాః=గుణబంధవిధులు, గతిత్రియస్వమూలత్వం గతిత్రియు=సత్వరజస్తమోగుణగతిత్రియము, స్వమూలత్వం=తనయొక్క మూలకారణము, చతుర్దశే=పదునాలుగవయధ్యాయమందు, ఉదీర్యతే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ బంధమునకుకారణము పూర్వపూర్వసత్వాదిగుణమయమైన సుఖాదిసంగమని చెప్పబడెను. గుణములకు బంధముయొక్క

హేతుత్వవిధము గుణనివర్తనవిధము చెప్పబడెను. జీవునికి కార్యకార ణోభయావస్థలయందు ప్రకృతియొక్క సంబంధము సత్వరజస్తమోగుణసం గమూలము భగవంతునిచేతనే చేయబడినదని చెప్పి గుణసంగప్రకారము ను సవిస్తరముగా ప్రతిపాదించి గుణసంగనివృత్తిపూర్వకమైన ఆత్మను యథార్థముగా పొందుటయున్ను భగవంతునియొక్క భక్తికారణమని చె ప్పబడెను.

శ్లో॥ అచిన్మిశ్రాద్విశుద్ధాచ్చ చేతనాత్పురుషోత్తమః।
వ్యాపనాద్భరణాత్స్వామ్యా దన్యఃపంచదశోదితః॥

టీక॥ అచిన్మిశ్రాత్ =ప్రకృతిమిశ్రులైనట్టియు, విశుద్ధాచ్చ=పరి శుద్ధులైన, చేతనాత్ =జీవులకంటెను, ముండకోపనిషత్తులో “దివ్యో హ్యమూర్తః పురుషస్సబాహ్యాభ్యంతరోహ్యజః, అప్రాణోహ్యమనా శ్శుభ్రోహ్యక్షరాత్పరతఃపరః” అనుశ్రుతివలన, పురుషోత్తమః=పురు షోత్తముడు, వ్యాపనాత్ =“వ్యష్టభ్యాద్రోదసీవిష్ణు రేతో దాధారపృథివీ మభితోమయూఖైః” అనుశ్రుతివలన వ్యాపించుటవలనను, భరణాత్ = ‘యఆండకోశేభువనంభిబర్తి భర్తాసన్ భ్రియమాణోబిభర్తి’ అనుశ్రు తివలనభరించుటవలననున్ను, స్వామ్యాత్ =స్వామియగుటవలననున్ను, అన్యః=అన్యుడుగా, పంచదశోదితః=పదియేనవఅధ్యాయమందుచెప్ప బడెను.

తాత్పర్యము॥ సేవించదగినభగవంతునియొక్క క్షరాక్షరస్వరూప మైనబద్ధముక్తవిభూతియగుటనున్ను, విభూతులైన క్షరాక్షరపురుషద్వ యులకంటెను, ‘సమస్తహేయరహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమంపదం, తేజోబ లైశ్వర్యమహావబోధ సువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః, సచసర్వగుణోపేత’ ఇ త్యాదిప్రమాణములవలన సమస్తహేయగుణములకు ప్రతిభటమైనట్టిన్ని, ప్రదేశభేదముచేతను కాలభేదముచేతనున్ను అమంగళకరుడుకానివాడ గుటచేతను, అత్యంతోత్కర్షచేతనున్ను విసజాతీయునికి ‘అతోస్మిలో

కేవేదేచప్రథితఃపురుషోత్తమః' ఇత్యాదిప్రమాణములచేతను పురుషో త్తముడగుటనున్ను, చెప్పేనిమిత్తము ఆరంభించుచున్నారు. ఇంతేకాక క లుసుకోబడునట్టియు, విడవబడునట్టియు, ప్రకృతిజీవులయొక్కయధార్థము. ఆకలుసుకొనుటకున్ను విడుచుటకున్ను గుణసంగమమునకు అవివర్యయము నకు కారణత్వము. సర్వపకారములచేతను ఉన్న ప్రకృతిజీవులకు భగవద్వి భూతిత్వము. విభూతిగల భగవంతునికి విభూతియైన ప్రకృతికంటెను జీవుని కంటెనున్ను బద్ధముక్తోభయరూపముకంటెను «పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ శాశ్వతగ్ శివమచ్యుతం" నాశరహితుడగుటచేతను ‹ అంతర్బహిశ్చత త్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్థితః ' వ్యాపించేవాడగుటచేతను ‹భర్తాసన్ బ్రి యమాణోబిభర్తి' భరించేవాడగుటచేతను, హారీతస్మృతిలో «జగతః కారణత్వంచతథాస్వామిత్వమేవచ" ఇత్యాదులచేత స్వామియగుటచేతను ‹అధికంతుభేదనిర్దేశాత్ । అధికోపదేశాత్తు । బాదరాయణస్యైవంతద్దర్శ నాత్' ఇత్యాదిసూత్రములవలన అర్థాన్తరుడగుటచేతను, స్కందపురా ణాంతర్గతభూతపురీమాహాత్మ్యములో ౩॥౬॥౮॥ ‹పురైవసత్వాత్పురుషం కథయన్తిమనీషిణః । క్షరాక్షరాభ్యామధికః కథ్యసేపురుషోత్తమః । ఏవం గొణాన్యనంతానినామానితవకేశవ। దేవసర్వశరీరత్వాత్సర్వశబ్దైరుదీర్యసే॥' ఇత్యాదులవలన పురుషోత్తముడగుటచేతను యధార్థముగా యీపదియే నవయధ్యాయమందు వర్ణించబడెను.

శ్లో॥ దేవాసురవిభాగోక్తిపూర్వికా శాస్త్రవశ్యతా।
తత్వానుష్ఠానవిజ్ఞానస్థేమ్నె షోడశఉచ్యతే॥

టీక॥ తత్వానుష్ఠానవిజ్ఞానస్థేమ్నే తత్వ=తత్వముయొక్కయు, అనుష్ఠాన=అనుష్ఠానముయొక్కయు, విజ్ఞాన=విశేషజ్ఞానముయొక్కయు, స్థేమ్నే=నిశ్చయముగా స్థితులుకొరకు, దేవాసురవిభాగోక్తిపూర్వికా, దే వా=« విష్ణుభక్తిపరోదేవో విపరీతస్తథాసురః " అనుప్రమాణమువలన దేవతలయొక్కయు, అసుర=‹ అసురాదైత్యదైతేయా దనుజేంద్రారి

దానవా ఇత్యమరః రాక్షసులయొక్కయు, విభాగ=భేదమును, ఉక్తి=తె లుపుడిచేయుట, పూర్వకా=ముందుగాగల, శాస్త్రవశ్యతా=శాస్త్రవశ్య త్వము, షోడశే=పదియాఱవయధ్యాయమందు, ఉచ్యతే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ దేవతలయొక్కయు రాక్షసులయొక్కయు విభా గోక్తిపూర్వకముచేతను పొందదగిన తత్వజ్ఞానమునకున్ను, ఆపొందుట కు ఉపాయజ్ఞానమునకున్ను, వేదము ఒకటేకారణమని చెప్పబడెను. అ నంతరము చెప్పబడిన సమస్తప్రయోజనముయొక్క ఉండడమందు శా స్త్రవశ్యత్వమును చెప్పనిమిత్తము శాస్త్రవశ్యము అశాస్త్రవశ్యభేద మైన దేవాసురసృష్టియొక్క భేదము పదియాఱవయధ్యాయమందు చె ప్పబడెను.

శ్లో॥ అశాస్త్రమాసురం కృత్స్నం శాస్త్రీయం గుణతః పృథక్।
లక్షణం శాస్త్రసిద్ధస్య త్రిధాసప్తదశోదితం॥

టీక॥ అశాస్త్రం=శాస్త్రవిహితముకాని, కృత్స్నం=సమస్తము, ఆసురం=అసురసంబంధమైనది, పృథక్=అసురభిన్నమైనదైవికము, గుణ తః=సత్వరజస్తమోగుణములవలన, శాస్త్రీయం=శాస్త్రవిహితమైనది, శాస్త్రసిద్ధస్య=శాస్త్రజ్ఞునియొక్క, లక్షణం=స్వరూపము, త్రిధా=మూ డువిధములుగా, సప్తదశోదితం = పదియేడవయధ్యాయమందు చెప్ప బడెను.

తాత్పర్యము॥ శాస్త్రవిహితముకానివాడు అసురుడగుటచేతను, ఫలాభావమగుటయు, శాస్త్రవిహితునికిన్ని గుణములవలన త్రివిధము లైన ఫలములు శాస్త్రజ్ఞునియొక్కలక్షణము చెప్పబడెను.

శ్లో॥ ఈశ్వరే కర్తృతాబుద్ధిస్సత్వోపాదేయతాంతిమే।
స్వకర్మపరిణామశ్చ శాస్త్రసారార్థ ఉచ్యతే॥

టీక॥ ఈశ్వరే=నారాయణునియందు, కర్తృతాబుద్ధిః= ఈశ్వరః కారయేత్సర్వం తచ్ఛైశ్వర్యకృతస్స్వయం। అనాదిత్వాదదోషశ్చ పూర్ణ

శక్తి స్తతో హారే రితి' చిత్తిలో 'అంతఃప్రవిష్టం కర్తారమేతం' ఈశ్రుతుల యందు చెప్పినరీతిగా కర్తృత్వబుద్ధియు, సత్వోపాదేయతాం సత్వ='మా యాంనసేవేభద్రం తేనవృథాధర్మమాచరే । శుద్ధభావంగతో భక్త్యా శాస్త్రా ద్వేద్మిజనార్దనమ్' అనుప్రమాణమువలన శుద్ధసత్వముయొక్క, ఉపాదేయ తాం=అంగీకరించడమును, స్వకర్మపరిణామశ్చ . స్వ=తమసంబంధమైన, కర్మ=కర్మయొక్క, పరిణామశ్చ=పరిణమించుటయు, శాస్త్రసారార్థః శాస్త్ర=శాస్త్రసంబంధమైన, సార=సారముయొక్క, అర్థః=అర్థము, అంతిమే=పదునెనిమిదవయధ్యాయమందు, ఉచ్యతే=చెప్పబడెను.

తాత్పర్యము॥ సర్వేశ్వరుడైన నారాయణునియందు సమస్తకర్మ లయొక్కయు, కర్తృత్వానుసంధానము, సత్వరజస్తమోగుణములయొ క్క కార్యములైన సృష్టిస్థితిసంహారములయొక్క విచారణచేతను సత్వమే ముఖ్యమని అంగీకరించవలసినది; పరమపురుషుని ఆరాధనచేసే రూపమైన వర్ణానుసారమైన కర్మలకు భగవంతుని పొందుటకు ప్రవర్తనలో ఒకవిధ ము. సమస్తమైన గీతాశాస్త్రముయొక్క సారాంశము భక్తియోగమని ఈప్రమాణములు చెప్పుచున్నవి.

శ్లో॥ కర్మయోగస్తపస్తీర్థ దానయజ్ఞాదిసేవనం ।
జ్ఞానయోగోజితస్వాంతైః పరిశుద్ధాత్మనిస్థితిః॥

టీక. తపస్తీర్థదానయజ్ఞాదిసేవనం తపః=నారాయణములో 'తప సాదేవాదేవతానుగ్రఆయన్ । తపసఋషయస్సువరన్వవిందన్ । తపసా సప త్నాన్ ప్రణుదామారాతీస్తపసి సర్వంప్రతిష్ఠితం । ఋతంతపస్సత్యం తప శ్శ్రుతం తపశ్శాంతం తపోదానం తపోయజ్ఞస్తపోభూర్భువ స్సువర్బ్రహ్మై తదుపాస్స్వైతత్తపః, తపఇతితపోనానశనాత్పరం యద్ధిపరంతపస్తద్దుర్ధర్షం తద్దురాధర్షం తస్మాత్తపసిరమన్తే' ఇత్యాదిప్రమాణములవలన బ్రహ్మ విద్యాంతరంగసాధనమైన ఇంద్రియనియమనమనే=స్వరూపమైనతపస్సు, తీర్థ= ''యత్రనారాణో దేవః పరమాత్మా సనాతనః । తత్రకృత్స్నం జగత్పార్థ

తీర్థా న్యాయతనానిచ । తత్పుణ్యాం తత్పరంబ్రహ్మ తత్తీర్థంతత్తపోవనం' ఇత్యాదులచేతను తీర్థము, దాన=నారాయణములో 'దానం యజ్ఞానాం వరూథం దక్షిణాలోకేదాతారగ్ సర్వభూతాన్యుపజీవన్తి దానేనారాతీరపానుదన్త దానేన ద్విషన్తో మిత్రాభవన్తి దానే సర్వంప్రతిష్ఠితం తస్మాద్దానం పరమంవదన్తి' ఇత్యాదులచేతను దానము, యజ్ఞాదిసేవనం= యజ్ఞోవైవిష్ణుః, యజ్ఞ ఇతియజ్ఞోహి దేవానాం యజ్ఞేనహి దేవాదివంగతా యజ్ఞేనా సురానపానుదన్త యజ్ఞేనద్విషన్తో మిత్రాభవన్తి యజ్ఞే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాద్యజ్ఞం పరమంవదన్తి' ఇత్యాదిప్రమాణములవలన యజ్ఞాది=యజ్ఞము మొదలైనవాట్లయొక్క, సేవనం=సేవించుట, కర్మయోగః=కర్మయోగమనబడును. "జితస్వాంతైః" కఠోపనిషత్తులో ౮॥ 'యస్తువిజ్ఞానవాన్భవతి, సమనస్కస్సదాశుచిః, సతుతత్పదమాప్నోతి యస్మాద్భూయోనజాయతే' జిత=జయించబడిన, స్వాంతైః=అంతఃకరణలచేతను, పరిశుద్ధాత్మని=కఠోపనిషత్తులో॥ ౧౮ ॥ 'తంవిద్యాచ్ఛుక్రమమృతం' పరిశుద్ధ=నిర్మలమైన, ఆత్మని=ఆత్మయందు, స్థితిః=ఉండుట, జ్ఞానయోగః=జ్ఞానయోగమనబడును.

శ్లో॥ భక్తియోగః పరైకాంత్య ప్రీత్యాధ్యానాదిషుస్థితిః ।
త్రయాణామపియోగానాం త్రిభిరన్యోన్యసంగమః॥

టీక॥ పరైకాంత్యప్రీత్యా, పర='తత్వం నారాయణఃపరః' అనే శ్రుతివలన నారాయణునియందే, ఐకాంత్య=నిశ్చయమైన, ప్రీత్యా= ప్రేమచేతను, ధ్యానాదిషు=బ్రహ్మసూత్రములో, 'ధ్యానాచ్చ' నారాయణములో, 'మానసంప్రాజాపత్యం పవిత్రం మానసేన మనసాసాధుపశ్యతి మానసాఋషయః ప్రజాఅసృజన్త మానసే సర్వంప్రతిషితం తస్మాన్మానసం పరమంవదన్తి' ఇత్యాదిప్రమాణములవలన ధ్యానముమొదలైనవాట్లయందు, స్థితిః=ఉండుట, భక్తియోగః=భక్తియోగమనబడును. త్రయాణాం=మూడైన, యోగానామపి=కర్మజ్ఞాన భక్తియోగ

ములకున్ను, త్రిభిః=మూడింటితోటి, అన్యోన్యసంగమః, అన్యోన్య=పరస్పరము, సంగమః=కలుసుకొనుట.

శ్లో॥ నిత్యనైమిత్తికానాంచ పరారాధనరూపిణాం ।
ఆత్మదృష్టేస్త్రయోప్యేతే యోగద్వారేణ సాధకాః॥

టీక॥ పరారాధనరూపిణాం, పర=‘ఆత్మానారాయణఃపరః’ అను శ్రుతివలన నారాయణునియొక్క, ఆరాధనరూపిణాం=దక్షస్మృతౌ ‘యే యజన్తి పితౄన్ దేవాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చహుతాశనాన్। సర్వభూతాత్మరాత్మానం విష్ణుమేవయజంతితే’ ఇత్యాదులవలన పూజారూపమైన, ‘నిత్యనైమిత్తికానాం’ నిత్య=పరాశరుండు, సంధ్యాస్నానం=‘జపోహోమాదేవతానాంచపూజనం। వైశ్వదేవాతిథేయంచ షట్కర్మాణిదినేదినే’ ఇత్యాదులవలన నిత్యకర్మలకు, నైమిత్తికానాం=నైమిత్తికకర్మలకు, ఆత్మదృష్టేః, ఆత్మ=‘ఆత్మాజీవే ధృతౌదేహే స్వభావపరమాత్మనోః’ ఇత్యాదులవలన పరమాత్మయొక్క చూచుటకున్ను, ఏతే=ఈ, త్రయః=మూడు, యోగద్వారేణ=యోగపూర్వకముచేతను, సాధకాః=సాధకములు.

శ్లో॥ నిరస్తనిఖిలాజ్ఞానో దృష్ట్వాత్మానంపరానుగం।
ప్రతిలభ్యపరాంభక్తిం తయైవాప్నోతితత్పదమ్॥

టీక॥ నిరస్తనిఖిలాజ్ఞానః=“బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే। వాసుదేవస్సర్వమితి సమహాత్మాసుదుర్లభః” ఇత్యాదులవలన ‘జ్ఞాని, పరానుగం, పరధ్యానం, నారాయణః పరః’ అనుశ్రుతివలన నారాయణుని, అనుగం=‘సోశ్నుతేసర్వకామాన్ సహబ్రహ్మణా విపశ్చితేతి’ అనుశ్రుతివలన అనుసరించిపొందతగిన, ఆత్మానాం=తనను, దృష్ట్వా=చూచి, పరాం=ఉత్కృష్టమైన, భక్తిం=స్నేహపూర్వమును, ధ్యానం=‘భక్తిరిత్యభిధీయతే’ భారతే, ‘భక్తియోగేన పాపాని దహ్యంతే వైష్ణవోత్తమైః। శాంతకుంభస్య మాలిన్యమగ్నినాదహ్యతేయథా’

ఇత్యాదులవలన భక్తిని, ప్రతిలభ్య=పొంది, తయైవ=ఆభక్తిచేతనే, తత్పదం తత్=‘తత్వమసిశ్వేతకేతో’ తద్విష్ణోః పరమంపదమితి’ ఇత్యాదులవలన ఆనారాయణునియొక్క, పదం=‘సోధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపదం’ అనుశ్రుతివలన స్థానమును, ఆప్నోతి=‘బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమం’ అనుశ్రుతివలన పొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ భక్తియోగస్తదర్థీచే త్సమగ్రైశ్వర్యసాధనం
ఆత్మార్థీచేత్త్రయోప్యేతే తత్కైవల్యస్యసాధకాః॥

టీక॥ భక్తియోగః=భక్తియోగము, తదర్థీచేత్=ఆభక్తియోగమునుకోరినదైన, సమగ్రైశ్వర్యసాధనం=పరిపూర్ణైశ్వర్యసాధనమైనది, ఆత్మార్థీచేత్=ఆత్మనుకోరినట్టయిన, ఏతే=ఈ, త్రయోపి=మూడును, తత్కైవల్యస్య, తత్=ఆభగవత్సంబంధమైన, కైవల్యస్య=‘ముక్తిఃకైవల్యనిర్వాణ’ మిత్యమరః మోక్షమునకు, సాధకాః=సాధకములు.

శ్లో॥ ఐకాంత్యం భగవత్యేషాం సమానమధికారిణాం
యావత్ప్రాప్తి పరార్థీచేత్తదేవాత్యంతమశ్నుతే॥

టీక॥ ఏషాం=ఈ, అధికారిణాం=అధికారులకు, షడ్గుణైశ్వర్యముగలనారాయణునియందు, ఐకాంత్యం=తదేకనిష్ఠ, సమం=సమానము, యావత్ప్రాప్తిపరార్థీచేత్, యావత్=యెంత, ప్రాప్తిపరా=పొందవలెననిఆసక్తితోటి, అర్థీచేత్=కోరునో, తదేవ=అంతనే, అత్యంతం=మిక్కిలి, అశ్నుతే=అనుభవించుచున్నాడు.

శ్లో॥ జ్ఞానీతుపరమైకాంతీ తదాయత్తాత్మజీవనః
తత్సంశ్లేషవియోగైక సుఖదుఃఖస్తదేకధీః॥

టీక॥ తదాయత్తాత్మజీవనః=భారతమందు, ‘మద్భక్తజనవాత్సల్యం పూజాయాం చానుమోదనం । స్వయమభ్యర్చనం చైవ మమార్థేడంబవర్జనం । మత్కథాశ్రవణేభక్తిః స్వరనేత్రాంగవిక్రియా। మామనుస్మరణంనిత్యం యచ్చమాంభోపజీవతి॥ అనన్యదేవతాభక్తాః మద్భ

జ్ఞనప్రియాః । మామేవశరణంప్రాప్తా స్తేమద్భక్తాః ప్రకీర్తితాః' ఇత్యా దిప్రమాణములవలన, తదాయత్త=భగవదధీనమైన, ఆత్మజీవనః=స్వ జీవనముగలవాడును, పరమైకాంతీ=హారీతస్మృతిలో ఁ॥ 'యస్తుభోగత యావిష్ణో స్సత్కృత్యంకురుతేసదా । సభవేత్పరమైకాంతీ మహాభాగవతో త్తమః' పరమైకాన్తిస్వరూపము చెప్పుచున్నాడు. హారీతస్మృతిలో॥ ఁ॥ 'తప్తచక్రాంకణం విష్ణోః కేశాదశ్యామ పోషణం । ధృతోర్ధ్వపుండ్రదేహ త్వం తన్మంత్రాణాం పరిగ్రహః । నిత్యమామలకస్నానం దేవతాంతరవ ర్జనం। ధ్యానంమంత్రజపో హ్యామ స్తులస్యాపూజనంహరేః । ప్రసాదతీ ర్థసేవాచ తదీయానాంచపూజనం । ఉపాయాంతర సంత్యాగ స్తధామం త్రార్థచింతనం। శ్రవణంకీర్తనంచైవ సత్కృత్యాకరణంతధా। అసత్కృ త్యపరిత్యాగో విషయాంతరసేవనం । దానందమస్త పశ్చాచమార్జవం క్షాంతిరేవచ। అన్నశంస్యం సతాంసంగః పారమైకాంత్య హేతవః। వైష్ణవః పరమైకాంతిర్నేతరో వైష్ణవస్మృతః' ఇత్యాదిప్రమాణ ప్రతిపాద్యపరమై కాంతుడైన, జ్ఞానీతు=భగవద్గీతలలో 'తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్వి శిష్యతే । ప్రియోహిజ్ఞానినో త్యర్థమహంసచమమప్రియః' ఈప్రమాణము వలన జ్ఞానియైతే, తత్సంశ్లేష వియోగైకసుఖదుఃఖః, తత్సంశ్లేష=భగవం తునితోటికలియుట, వియోగ=ఎడబాయుటలయందు, ఏక=ముఖ్య మైన, సుఖదుఃఖః=సుఖదుఃఖములుకలవాడు, తదేకధీః, తత్=ఆభగవం తునియందే, ఏకధీః=ముఖ్యబుద్ధిగలవాడు అగుచున్నాడు.

శ్లో॥ భగవద్ధ్యానయోగోక్తి వందనస్తుతికీర్తనైః
లబ్ధాత్మాతద్గతప్రాణా మనోబుద్ధీంద్రియక్రియః॥

టీక॥ "భగవధ్యానయోగోక్తి వందనస్తుతికీర్తనైః" భారతం. 'శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోస్స్మరణంపాదసేవనం। అర్చనంవందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మనివేదనం। ఇతిపుంసాంహితావిష్ణోర్భక్తిశ్చనవలక్షణా' ఈప్రమాణ మువలన, భగవత్=భగవంతుని, ధ్యాన=ధ్యానముచేతను, యోగ=

యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణసమాధులనెడి అష్టాంగయోగములచేతను, ఉక్తి=‘కథయన్తశ్చమాంనిత్యంతుష్యన్తి చరమన్తిచ’ అనిచెప్పడముచేతను, వందన=‘మన్మనాభవమద్భక్తోమద్యాజీమాంనమస్కురు’ నమస్కారముచేతను, స్తుతి=స్తోత్రములచేతను, కీర్తనైః=కీర్తనలచేతను, లబ్ధాత్మా, లబ్ధ=పొందబడిన, ఆత్మా=మనస్సుగలవాడై, తద్గతప్రాణమనోబుద్ధీంద్రియక్రియః” తత్=ఆభగవంతుని, గత=పొందబడిన, ప్రాణ=ప్రాణము, మనః=మనస్సు, బుద్ధి=బుద్ధియు, ఇంద్రియక్రియః=ఇంద్రియవ్యాపారములుకలవాడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ నిజకర్మాదిభక్త్యంతం కుర్యాత్ప్రీత్యైవకారితః
ఉపాయతాం పరిత్యజ్య న్యసేద్దేవేతుతామభీః॥

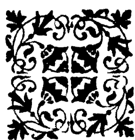
టీక॥ నిజకర్మాదిభక్త్యంతం, నిజ=స్వకీయమైన, కర్మాది=కర్మయోగము మొదలు, భక్త్యంతం=భక్తియోగముపర్యంతము, ప్రీత్యైవ=సంతోషముచేతనే, కుర్యాత్=చేయవలెను. కారితః=చేయువాడు, ఉపాయతాం=ఉపాయమును, పరిత్యజ్య=లెస్సగావిడిచి, తాం=ఆఉపాయమును, అభీః=నిర్భయుడై, దేవే=దేవునియందు, న్యసేత్=ఉంచవలెను.

శ్లో॥ ఐకాంతాత్యంత దాస్యైక రతి స్తత్పదమాప్నుయాత్
తత్ప్రధానమిదం శాస్త్ర మితి గీతార్థసంగ్రహః॥

టీక॥ ‘ఐకాంతాత్యంతదాస్యైకరతిః’ ఐకాంత=‘విష్ణుధర్మే, నాన్యం దైవం నమస్కుర్యాన్నదైవం ప్రపూజయేత్ నాన్యప్రసాదం భుంజీత నాన్యదాయతనం విశేత్ తస్మాన్నాన్యోత్యః’ దేవతాంతరఫలాంతరత్యాగముచేతను ప్రాప్యప్రాపక భూతైకనిష్ఠమైనట్టిన్ని, అత్యంత ఫలదా=ఫలదశయందుమరలనట్టిన్ని, దాస్య=హారీతస్మృతిలో॥ ౧॥ ‘నైసర్గికంతు సర్వేషాం దాస్యమేవహరేస్సదా। సామ్యం పరస్వరూపస్యదాస్యం జీవస్య సర్వదా। ప్రాకృత్యాగాత్మనోరూపం సామ్యందాస్యమితిస్థితిః। దాస్యమేవపరంధర్మం దాస్యమేవపరంహితం। దాస్యేనైవభవేన్ముక్తి రన్యథానిరయం

భవేత్' ఈలక్షణముగల దాస్యమందు, ఏకరతిః=ముఖ్యముగాఆసక్తిగ లవాఁడు, తత్పదం తత్=ఆనారాయణునియొక్క, పదం='వైకుంఠభువనలోకంగమిష్యతి' అను శ్రుతివలనస్థానమును, ఆప్నుయాత్=పొందెనిమిత్తము, ఇదం=ఈ, శాస్త్రం=శాస్త్రము, తత్ప్రధానం=భగవత్ప్రధానము, ఇతి=ఈప్రకారము, గీతార్థసంగ్రహః=గీతార్థసంగ్రహము.

శ్రీమన్నైధ్రువకాశ్యపాన్వయ పయఃపారావార రాకానిశాకరస్య శ్రీమాఁడభూషి వాదిమత్తేభకంఠీరవస్య శ్రీకృష్ణమాచార్యస్య జ్యేష్ఠపుత్రేణ సింహాద్రి అప్పణ్ణదాసేన గీతార్థసంగ్రహస్యటీకే యం విరచితా.

గ్రంథము కావలయువారు—

శ్రీమాన్ మాడభూషి వాదిమత్తేభకంఠీరవం

సింహాద్రి అప్పలాచార్యులుగారు,

కానుకొల్లు,

లింగాల పోస్టు.

గుడివాడ తాలూకా,

కృష్ణాజిల్లా,

అని వ్రాసికొనవలయును.